

PANNON TÜKÖR

Utassy József 75 – Összeállítás a költő emlékére

Madár János: Téged a tenger lát	4
Léka Géza: U. J. intelme, Elég a hangod	5
Csontos János: Teljes vértetben	6
Szemes Péter: Suhanc-énekek (Utassy József Még ilyen csodát! című kötetéről)	8
Vilcsék Béla: DUENDE (Az Utassy-összes margójára)	13

Szépirodalom

Vörös István: Téveszmékkel élni, Két embert..., Elrontott játék	17-18
Filip Tamás: Voyage	20
Payer Imre: Van a városban egy utca, Ünneptorzó	21
Bene Zoltán: Unalom	22
Szoliva János: Egy mozdulat, Bujkálók, Négysoros, Olyan a csönd	26
Soós József: Széchenyi Döblingben, Eleven feszület, Előtte fehér papír	27
Farkas Balázs: Tiszta sor	28
Srečko Kosovel: Maszkok könnyei, Kék paripák, Ballada (Halász Albert fordításai)	32

Zalaegerszeg 130 – Összeállítás a város rendezett tanácsává nyilvánításának évfordulója alkalmából

Turbuly Lilla: Korrózió	33
Karáth Anita: Anya instant, Vakaros-hegyi május	34
Tóth Imre: Hófalak	35
Bubits Tünde: Egerszegi szonáta álmokra és emlékekre	36
Megyeri Anna: Mozaikok Tivolt János zalaegerszegi városi képviselő életéből	40
Szemes Péter: Felfénylő porszemek, vadvirágillat, távoli harangszó (Emlékezés Hány Emma zalaegerszegi költőnőre)	45
Cseh Valentin: Műtárgyak a bombázáporban (A Balatoni Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek pusztulása 1945-ben)	49
Molnár László: Két testvérmalom Zalaegerszegen: a Gömbös- és a Hencz-malom	52

Esszé, kritika

Braun Barna: Az irodalomnépszerűsítés piaci szerepe	61
Németh József: Pálóczi Horváth Ádám és a politika	65
Ködöböcz Gábor: Reneszánsz típusú polihisztor (Ecsetvonások Szakolczay Lajos portréjához)	70
Suhai Pál: Az író szeme (Rendszertelen megjegyzések)	74
Kemsei István A szederinda szeme című Duna-könyvről	74
Z. Karvalics László: Lidércút és szentjánosbogarak fénye. Egy fontos könyv Zalaegerszeg művelődéstörténetéről (Béres Katalin Kulturális élet Zalaegerszegen 1920-1945 című kötetéről)	78

Testvérműzsák

Szabolcs Péter: Visszatekintés négy tételben (Lejegyezte: Péntes Csaba)	81
Kostyál László: Tárlatról tárlatra	85
2x60=...? (Kovács Zoltán és Németh Dezső kiállítása Lentiben, a Városi Művelődési Központban)	85
„2 és háromdés képek” (Kotnyek István kiállítása a nagykanizsai Hevesi Művelődési Központban)	88
Szemes Béla: Átigazított Shakespeare-vígjáték bemutatója a Hevesi Sándor Színházban	91
Nászta Katalin: Asszony a fronton. Polcz Alaine története Czegő Teréz előadásában	93
Turbuly Lilla: Kövek, pöttyök, magánszámok (A Griff Bábszínház két előadásáról)	95

Hírek

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Balogh László - elnök (Nagykanizsa)
Gyimesi Endre (Zalaegerszeg)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Kaj Ádám - főszerkesztő
Bence Lajos - munkatárs
Bene Zoltán - munkatárs
Braun Barna - munkatárs
Payer Imre - munkatárs
Szemes Péter - munkatárs

Rovatvezetők:

Kaj Ádám - vers
Somogyi Zoltán - próza
Balazsek Dániel - műfordítás
Szabó P. Katalin - tanulmány, kritika
Kostyál László - képzőművészet
Turbuly Lilla - színház
Király László - zene

On-line főszerkesztő:

Tóth Imre

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Cséby Géza elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám
4000 Ft/év

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika
horvathemz@gmail.com

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Szabolcs Péter műtermében

Fő szer kesz tői

be kö szön tő

Nemcsak az új szerkesztőség, hanem a ránk köszönő új évtized okán is illik írni pár sort az Olvasónak. Huszonegyedik évébe lépett a lap, és ezzel már az angolszász területen is felnőttnek számít. Az elmúlt húsz év eredményeit főlegesen külön részletezni, az elődök már azzal kivívták tiszteletünket, hogy a lap – oly sok balszerencse közt, és oly sok vizzály után – létezik. De vajon meg kell-e elégednünk ennyivel? A Pannon Tükörnek, akárcsak a huszoneves fiatalnak, nemcsak léteznie, hanem élnie is kell. Ki kell lépnie a komfortzónájából, vállalnia kell az új évtized kihívásait, és igenis kockáztatnia kell és kísérleteznie. Ez persze nem jelenti a hagyományok megvetését, vagy az elődök vívmányainak megtagadását, hiszen ahogy a szüleink is formálták személyiségünket, úgy a korábbi szerkesztők keze munkáját is kitörölhetetlenül magán őrzi lap. Az irodalom azonban nem múzeum. Írók és költők pedig, merengő bölcsészekkel együtt – Istennek hála – születnek. Küszöbön áll az új generáció, akik – a közhiedelemmel ellentétben – nem akarják rádönteni a kaput az irodalom nagy öregjeire, hanem éppen hogy szavukkal és soraikkal akarják erősíteni a magyar kultúra katedrálisának falait. Ők a derékhad, a támasz, akik csupán annyi teret és lehetőséget kérnek, amennyire tehetségük predesztinálta őket. A tekintélyelvűség rossz út. A tekintélyelvűség a lelki diktatúrához vezető palló. Arra készíteti az embert, hogy kasztokat állítson föl, és mindenféle mesterséges mérce, vagy természeti jegy (például az életkor) alapján különbséget tegyen alkotó és alkotó között. Helyette egyedül tiszteletnek kellene léteznie az irodalomban, ami, azt gondolom, minden életkorú író és költőt megillet a minőségi alkotás okán. Aztán ott van az alázat, ami, ugye tudjuk, hogy a zsenik gögje. Ha ez a kettő velünk van, talán nem hisszük el a generációs szakadékról szőtt meséket. És akkor mindjárt nem rettegünk a pályakezdőktől, fiatalos hevünkben nem akarjuk átharapni az elődök torkát, és nem tehetségtelenezzük le az ellenségnek gondolt irodalmi harcostársunkat. Minden másoknak gyúrt sárdarab minket is bemocskol. Minden titokban elmormolt átok és sértés, a mi gerincünket is meghajlítja. Volt már a történelemben írástudók árulása, és azóta is állnak egyik-másik oldalon az intézményesített székértáborok, ahol a ponyvamelegből fűt és fát ígérnek a lelkünkért cserébe. Ne hagyjuk, hogy az önelárulás legyen az új divat.

Szólni (írni) kell még a zalaiságunkról és a muravidékiségünkről is, hiszen amellett, hogy az egyetemes kultúrának esküdtünk fel, az anyaföld, a szűkebb pátria bizonyos feladatokat (édes terheket) is rakott a vállunkra. Ahogy a generációs különbség (mesterséges) generálása is zsákutca, ugyanolyan főlegesen csörtének érzem a vidéki-fővárosi alkotók szembeállítását. Mert ugyan miféle minőségi különbség van aközött, hogy egy hexameter sort a Szimplában vagy Lentihegyen vetek papírra? Minden tájnak más és más a bája, a különlegessége. Nem versenyeztetni kell a szülőföldet, hanem szeretni, és büszkének lenni rá. Meglévő értékeit megénekelni, és az itt született dalokat hirdetni ország-világ előtt. Többek között ezért is alapították a Pannon Tükört, hogy ne a perifériája, ne a széle, hanem szerves része legyen az egységes magyar nyelvű irodalomnak. Hogy ne végvár legyünk végre, ami már a nevéből is feltételezi a harcot, a védekezést, hanem olyan szellemi műhely, ami egyszerre szól nekünk, zalaiaknak és muravidékieknek, de országosan is megállja a helyét. Panaszra és szégyenkezésre nincs okunk. Az a vidék, ahol a költészet olyannyira benne él az emberek lelkében, hogy itt még a dombot is hegynek látják, világol.

Raj Ádám

Utassy 75 József

Összeállítás
a költő
emlékére

Madár János

Téged a tenger lát *Utassy Józsefhez*

Téged a tenger lát,
és március csöndje érez.
Lehajoltál néma karddal
a sziklák ártatlan szívéhez.

A kőben, a föld alatt
mintha költemény élne.
Zuhogni kezd a szó,
és feltör újra a fényre.

2010. augusztus 27.

Léka Géza

U. J. intelme

Ne verset írj, barátom – költeményt!
Hisz verset ír ma minden jóskapista.
Tán még az Isten is, a fővezér,
s a nyájba illő összes kékharisnya.

De birka itt az is, ki közlegény,
bár meglehet, tán éppen ő az Isten...
Ne verset írj, barátom – költeményt!
A vers kevés, hogy felröpítsen innen.

Ha bármi visszatart, ne indokold,
becsüld a csöndet is, miként a bort.
Az életedre esküdj, ne a dalra.

Mert ott, ahol a hit hasítja át
a káprázatok kényszerzubbonyát –
hiába bong a húsvét nagyharangja.

Elég a hangod

Nekem már elég a hangod is,
ha fölhívsz,
s elárasztja múltamat
a Sajó,
a Tarna.
Árvizes szavak
csapnak át a Bükkön:
Hahó, Rehó!
Hol delez a banda?

Nekem már elég a hangod is,
ha fölhívsz,
s kamasz-magot szökeltet
a nagylány,
a gyönyör.
Kazlai között
arany szőttes az út,
egyik végén Heves,
a másikon Gömör.

Nekem már elég a hangod is,
ha fölhívsz,
s harangokat hőköltet
a bordal,
a nóta.
Palócföldem
díszpolgára lettél,
te pogány szent, te:
Utassy Dzsó Jóska.

Teljes vértzetben

Úgy pattant ki, mint Pallasz Athéné Zeus fejéből. Ez a hasonlat jutott az eszembe, amikor (már debreceni egyetemistaként) kezembe került Utassy József első összegző kötete, a *Júdás idő*. Mintha teljes fegyvertzetben lépett volna elém, holott csak nem ismertem az előzményeket. Én mindenesetre biztosan nem teljes fegyvertzetben pattantam ki: kétszer kezdtem még az egyetemem is; egy természettudományos vargabetű után kerültem a bölcsészkarra. A nyolcvanas évek első fele furcsa, fojtott, szellemileg pangó korszak volt, magyar szakosként a sok kötelező kúr mellett szinte csak véletlenül lehetett érvényes tudásra szert tenni az élő irodalomról. Az alma mater falai között főként a klaszszikus literatúrát tanulmányoztuk; a kortárs költészet valahol a vizek fölött lebegett. Valahogy nem ért össze a két birodalom: számomra Dzsó mellett Ratkó József *Félkenyér csillag* című kötete bizonnyította, hogy nincs ez rendben így. No meg Görömbei András tanár úr, aki fáradhatatlanul tartotta délutáni-esti fakultatív népszerűsítő előadásait a határon inneni és túli kortárs magyar írókról, így például a Kilencekről, minek nyomán a huszonéves ifjú fellapozta az *Elérhetetlen föld* karcsú antológiáját, hogy egy új világ nyíljék meg előtte: lám, Utassy nem magányos cédrus, hanem egy gazdag televényből sarjadt ki.

Olykor nem árt egy hasonlat mögé nézni, hogy közelítsünk az igazsághoz. Hogy a csudában patthanhat ki egy istennő a főisten fejéből? Ez még a mitológiában is képtelenség, hiszen a mítosz mögött mindig nagyon is földi, parlagias tapasztalás rejlik. Nos, itt is egy jóslat a ludas. Zeusz, a nőfaló isten, nemcsak temérdek erotikus kalandjáról híresült el, hanem „hivatalosan” kétszer nősült: Héra előtt Métisz volt a hitese felesége. Métiszt a bölcsesség istennőjeként tisztelték, a szíve alatt hordott gyermekéről pedig a jóslat azt jövendölte, hogy hatalmasabb és okosabb lesz, mint maga Zeusz. Utóbbit tényleg nem a szellem fölénye jellemezte, hiszen ennek hallatán is ösztönlényként viselkedett, s az egyszerű megoldások híveként, dühében élve lenyelte az áldott állapotban lévő Métiszt. Innentől egyfajta János vitéz- vagy Jónás-történet kezdődik: élet egy másik élőlény szervezetében. Métisz nem keseredett el odabenn a méltatlan bekebelezéstől, s tágas helye is lehetett az önmegvalósításhoz, hiszen komplett kovácműhelyt rendezett be, s ebben a „gyomorműhelyben” készített mellvértet és sisakot születendő leányának. A főisten igen rosszul viselte felesége kalapálását: a feje is majdnem széthasadt a fájdalomtól. Csak Héphaisztosz, a sánta kovácsisten kalapácsa segített: hatalmas ütést mért Zeusz fejére, s akkor történt meg a nevezetes aktus, a teljes vértzetben való kipattanás.

Azért ecseteltem ezt ilyen hosszan, mert a mítosz kiválóan megvilágítja az Utassyt is jellemző alkotáslélektani alaphelyzetet. Azt, hogy a teljes vértzetért meg kell szenvedni. (Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni – fogalmazza meg felülmúlhatatlanul a magyar néplélek a művészi önfeláldozás receptjét.) Költőnk odakünn, a napfényben, mindig végtelenül precíznek, pontosnak, véglegesnek mutatkozik. De mit kell ezért elszenvednie a zeuszi fejben és gyomorban, a dalköltés gomolygó, bűzös savakban tocsogó tudatalatti szakaszában! (Emlékezzünk az egyszerű és megismételhetetlen képversre: az ő kereszte – ÍRNI.) S ami a legmegdöbbentőbb: járhattak rá „Júdás idők”, Utassy költészetében ezt a szenvedélyteli lekerekítettséget már a pálya közben is lehetett érezni.

Fölöttébbmód izgatott, hogy a poéta és az ember vajon fedésben van-e egymással. Az első találkoznék jó negyedszázada történt (költői estet szerveztem az egyetemen a Kilenceknek): Dzsó olyan volt, mint egy felkapott színész, fejből mondta a verseit, elvarázsolva a több száz főnyi hallgatószámot – afféle Viszockij, Latinovits és Cseh Tamás volt egybegyűrve, persze gitár nélkül. Egy bejáratott rutinnal, kipróbált szereppel találkoztam – az emberrel csak később. Akkor már interjúgattam a Kilencekről szóló szakdolgozatomhoz (első könyvemhez); a zuglói panelben elvágólagos renddel fogadott, de zavarba ejtő volt a helyzet: most akkor kívül vagy belül vagyunk-e Zeuszon? Az oldódás sokkal később történt meg, a ritkás találkozók során, ahogy az életünk meg a betegségei engedé-

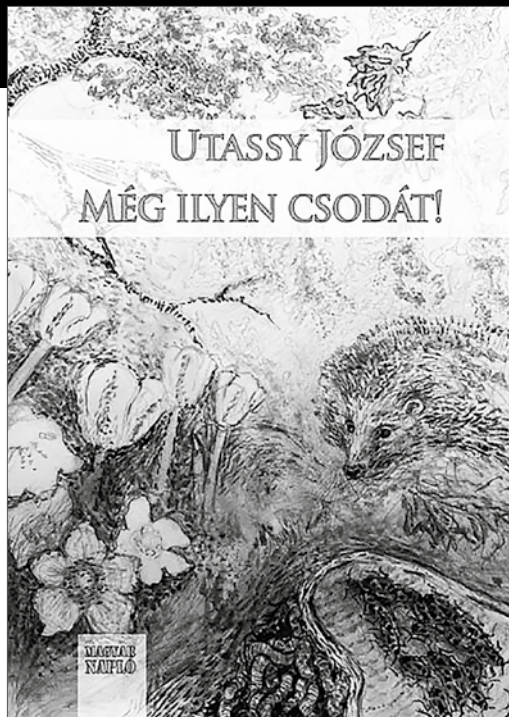
lyezték. Mire húsz év után kamerával is visszatértem hozzá kérdezősködni (immár Rédcésre, Péntek Imre társaságában, Dzsó felesége, Zsóka aggódó szeretetével keretezve), több halálos nyavalyából jött ki, marokszám kellett szednie a gyógyszereket. Mégis itt, búcsúzóféltben, az eltökélt mérlegkészítés fázisában simult végképp össze számomra költő és ember. Amikor már nem kellene latino-vitsi maszkok, s lemeztelenedve is nyilvánvaló a teljes vértázat.

Volt még egy találkozásunk az Uránia moziban, a Bethlen-díj átadásakor, a Kilencek-film vetítése után. Éppen jó passzban látszott lenni, dévaj viccelődésre is kapható volt. Mindenféle terveket is szőttünk, melyeket elsodort a felületes élet. Ami azután következett, csupán epilógus. A számomra más személyes, sorsbéli okokból is tragikus hangulatú rédcisi temetés, az esőverte gyásznép, később meg az emlékfilm aprómunkája, beledolgozva ama utolsó bölcs, rezignált interjút; majd a lélekemelő bemutatók a zalaegerszegi zsinagógában és a tündéri hangulatú szülőfaluban, Bükkszenterzsebeten. Azóta is gyakorta eszembe jut, hányféleképpen tud júdáskodni az idő. Olykor helyet ad az áruháznak, olykor bennünket áruhá el – de mindig, minden pillanatban áruháodik rólunk. Aztán ahogy elmúltunk, legfeljebb a mű marad. Előbb érdektelenné válik, majd el is felejtődik, miként mülattuk időnkot odabenn a kovácsműhelyben. Csakis a teljes vértázat emlékezik, amint megcsillan a napfényben.

Enteriőr Szabolcs Péter műterméből

Szemes Péter

Suhanc-énekek

(Utassy József *Még ilyen csodát!* című kötetéről)

Utassy József lírájának különös értékei a gyermekversek. Annak, hogy a költő életében mégsem irányult rájuk a minőségükhöz méltó figyelem, bizonyosan oka az is, hogy a szövegek jelentős hányada nem éppen a legifjabb korosztályt célozza. Nála nincs cukormáz, sem csillogó lakk, világosan szól édesapja elvesztéséről, saját árvaságáról, fia haláláról – hiszen az élet teljességéhez a tragikum is hozzá tartozik. Ám, ha feledjük az amúgy is alságos elvárásokat, olyan kincsekre akadhatunk a korpuszban, melyek valóban nagy költő kéznyomát viselik (a *Korai kikelet*ben például így nyer bizonyosságot a tavasz érkezteről: „Vagy én tamáskodom csak, én?! / Lüktet ujjam az ág sebén.”), a kapcsolódó versek összességében pedig fellelhető szinte páratlanul gazdag eszköztárának legjava. Valószínűleg e kettős cél (a megerősítés általi figyelemkeltés, illetve a felmutatás vágya) hívta életre a *Még ilyen csodát!* című kötetet, mely a Magyar Napló Kiadó gondozásában, a tavalyi könyvhétre jelent meg. Az egybegyűjtött gyermek- (és ifjúsági) líraanyagot talán a legavatottabb, a költő özvegye, Horváth Erzsébet szerkesztette mű-egésszé, aki az elmúlt években a „*Dalba fog az ember...*” album és az *Utassy József emlékkönyv* összeállításával sokat tett a kiváló alkotó tovább-élte-téséért. Ráadásul az, hogy kezdeményezésére az idei évben – Utassy születésének 75. évfordulója alkalmából – a teljes oeuvre (a Napkút Kiadónál „*A kikelet fia*” címmel) ugyancsak napvilágot látott, visszatekintve, felvezető-alapozó jelleget is kölcsönöz e kiadványnak, melyben Kiss Adél és Oláh Mátyás László rajzai szegődnek érdemes társul a szövegekhez.

Fontos kiemelni, hogy a kötet nem a korábbi Utassy-gyermekkönyvek anyagának egymásutánjából áll, s ezt a jó érzékkel választott cikluscímek is tükrözik. Közülük a kötet cím-adó mellett, az *Óriás alkonyat* a *Szamárcsillag* (1994) középső egységéről, az *Évszakok óriáskerekén* a *Keserves* (1991) egy ciklusa után keresztelődött el, míg a *Havak hatalma* és a *Balambér és Habakuk* önálló könyvek címét (1996, 2003) vette át.

A nyitó *Óriás alkonyat*ban az állatvilág csodái elevenednek meg – a hétköznapiaktól, mint a kőlyökmacska játéka (*Kiscica meg a gombolyag*), vagy a „vadnyulak vetkőztetése”, a természetfeletti tulajdonságokkal rendelkező „csodaló” betöréséig. Utóbbiban – hiszen a szárnyas paripában nem nehez a népmesék táltosára vagy akár Pégaszoszra ismerni – mitikus, szimbolikus aktust is láthatunk: a szövegek világába lépését, a költővé válását – a *Lackó lova* kötet élére emelése így kiváló szerkesztői megoldásnak bizonyult. Ám valószínűleg nem a Hippokhréné vize szülte az Utassy-líra gyakori szereplőjéhez kapcsolódó madár-versek remekléseit: a tél apró túlélője kiéneкли „február nyarát”, mikor „festmény a rét, a táj zene” (*Cineg a cinege*), a fák orvosa betegtől betegig „hullámszik át” a kerteken (*Doktor harkály*), sőt még a pocokot elragadó vércse tette is metafizikai megvilágításba kerül (*A pocok mennybemenetele*). Nem mellesleg, Utassy költészetének egyik legfontosabb problémája jelenik meg itt: az életet (vagy javakat) fenyegető, ártó szándékú erő és a neki kiszolgáltatott(ak) viszonya. S noha ez inkább hatalom és egyén, hatalom és közösség, illetve Isten és egyén relációjában lesz (főként a felnőtt versekben) meghatározó, a vércse és pocok (különösen a mennybemenetel miatt) akár be is helyettesíthető. Kevésbé lehet áthallásos mindez a *Róka fut az alkonyatban* textusában, ám a vég értelmezése ott is hasonló:

„Hull a nap narancsa lassan,
csillagosul a magas,
róka fut az alkonyatban,
szőre szikrás, parazsas.

Kipirosít riadalmam:
'ni, a tolvaj, a ravasz,
menekül nagy diadallal,
szeme, szája sugaras!

Ha jó a hatalmas hajnal:
ki kelt engem, kiskakas?!
Hull a nap narancsa lassan,
Csillagosul a magas.”.

A nagyotmondó nyulak aztán már önhibájukból kerülnek a vadász puskája elé (*Három pletykás nyúl*), hogy az erdei ösvényen sétáló őzek láttán még a fegyver is néma maradjon (*Ösvényen*), az odúzgató bocsok és a lépesmézet védő méhek összeütközését pedig humorral, a szülői szeretet megnyilatkoztatásával oldja fel a szerző (*Mézgarázdák*). S immár kollízió nélküli „portré”-pár az *Ordas*, a jelzett erőszakos, ártó erő, valamint az *Őzek* félénk, a bokor mögül kukucskáló gyermekek előtt legelésző csapata, a szépség testesítői, találó ábrázolása.

Az emberi jelenlét versvilágba-emelése átvezet a *Balambér és Habakuk* ciklus darabjaihoz. Ezek nagyobb hányada – miként a nyúl nyúzása, amiről Utassy például a Csontos Jánosnak adott, *Együtt és külön* kötetben közölt interjúban is beszél – saját gyermekkori emlékekhez-élményekhez kapcsolódik. Nemcsak elkészítési, de használati tanácsot is ad a nyári szánkóhoz (*Nyári szánkózás*), rámutat, hogy érdemes a dolgainkra vigyázni (*Gond*), az egészség megőrzése érdekében kerülni a téli legénykedést (*A kisokos*), még ha a tilalom áthágása néha édes is (*Az a kerek valami, Malomudvar*). A malomudvar medencéjében és a kenderáztatóban fürdés gyerekes csíny csak, ám az asszonyok szoknyája alá lesés („Gatter alól: / ő szent rések! / minden nő alá / fölnezek, // s ha elkapnak, / lesipuskást: / asszony nép közt / van visongás.” – írja a *Malomudvarban*) és a gazda lányának szívet dobogtató tekintete már a nemiség iránti érdeklődés, a szerelmes természet ébredését jelzi. S szép és lendületes ív húzható a kisfű fütyijét megcsípő lúddal vívott komikus csatától (*Franci néni gunara*) az első szerelmekig, a pletykás lányok miatti bosszankodásig (*Morgolódom*). Melynek középpontjában a kötet egyik igazi ékköve, a *Hétpettyes* áll – az ifjú libapásztor katica-búvólése, majdani életpárjának fellelési irányát illetően. A felnőttként teljesedő jóslat leírása így Utassy egész hitves-költészetének

is eredője lesz – a még ismeretlennek szélbe küldött első csók-üzenettől az örök összetartozást megerősítő utolsóig. Ám nemcsak a szerelmi líra remekei kínálnak kapcsolódási pontot e ciklus és a kötetzáró, -címadó között, hanem a keresztnevekkel való, névcsfölőket idéző játék is (a *Balambér* és *Habakuk*, illetve a *Sára bevásárol* esetében), a nyitó egységgel pedig a natúra jelenségei, elemei (*Napkeltő*, *Megvirrad*, *Patakocska*) és a madarak visszatérése (*Hattyútető*, *Varjúlakodalom*, *Tyúk és csillag*, *Cinke*) teremt keretező rokonságot. Ezzel együtt a *Még ilyen csodát!* idevágó verseiben az *Óriás alkonyat*belieknél sokkal hangsúlyosabb a szimbolikus jelleg, ami a felnőtteknek szánt szövegek világához közelíti a korpusznak ezt a hányadát. Konkrét megfeleléseket, továbbélő – sőt, Utassy egész poézisét átható – motívumokat találhatunk itt, mint például a szárnyas-láb csillag-nyoma (*Tyúk és csillag* – *Gunaram*, *jajgass!*, valamint immár az emberkéz formájával a *Ragyogásban*), a harkálykopogás hexameterei (*Megvirrad* – *Nyárutó*), vagy a vidáman elfutó kicsinyke és a távoli rengeteg víz kapcsolata (*Patakocska* – az *Ezüst rablánc* kötet *Tengerlátó* ciklusának több darabja, mint a *Tokaj*). S míg a *Balambér* és *Habakuk* zalai állomásneveket hangszerel vonatkerékre (*Vonatozó*), kacagtat a lányát féltő péken (*Fut a pék*), beszélgeti ki ördögeivel a Sátánt (*Ötvenöt ördög*), valamint dolgoztat a szorgos manóval és gyermek-vendégeivel (*Manócska kertet ás*), a *Még ilyen csodát!* univerzuma játékosság és fantasztikum helyett inkább groteszkbe hajlik: lagzit ülő fekete varjúhadával (*Varjúlakodalom*), egész tótágast állt világával (*Furcsa világ*). Itt a konvencionális nézőpont válik furcsává – ami egyébként talán éppen a költőé (*Kinek hogy!*):

„– Nekem például úgy tűnik,
a Hold egy sárga kotlós,
hasonlíthatnám hát szőke csibéit
máshoz, mint csillagokhoz?

– Nekem kék asztalterítőn
molnárkalácsot formáz,
s édesanyám tenyerébe
söpri a sok csillagmorzsát.

– Nekem koldustányér, mit
haragom fölborított.
S a csillagok: szétgurult
fillérek, forintok.

– Holdam, tantuszom,
réz telefonérme!
Veled én a mindenséget
hívom beszélgetésre.

– Bravó, fűk! Ezek után
már szólni is restellek:
nekem a Hold s a csillag is
csupáncsak égitetek.”¹

Másrészt a második egység hétköznapi szakralitása (a vízen tett séta – *Kis tó, nagy ég*; az „isteni” száguldás – *Lúdláb, kacsaláb*) is megemelkedik, nagyobb tétet nyer a zárlat altatói közé csempészett, fű-sírató *Pillangó-balladában*²:

¹ Hold és csillag az Utassy-líra meghatározó motívumai közé tartoznak, az itt felsorolt átértelmezési lehetőségek gyakran visszaköszönnék más verseiben is (a koldustányér és az aprópéncz például a *Filléreteken*ben).

² Ahogy a *Hétpettyes*, ez a szöveg is erősen kötődik a népi hiedelemvilághoz.

„Futkos egy kislejű a réten
    esetlenül, sután,
meg-megbotlik, de fut serényen,
    három lepke után.

Kezében pici hálót lenget,
    csapkod, amerre lép,
ám a három lepkék se restek –
    derül rajtuk az ég.

Hazafelé, ahogy a rétet
    a harmat megeste,
a kislejű kezére száll: egy
    halálfejes lepke.”

Az éves ciklushoz igazodva, immár a Vegetáció élete és halála, s az egyes szakaszok személyes sors-összeforrottsága köré épülnek az *Évszakok óriáskerekén* és a hozzá – szintén remek szerkesztői megoldás – szervesen kapcsolódó, *Havak hatalma* egységek versei. A „magvak szívének” csendjéből feltörő tavasz előbb még a tél utóvédjével vívja harcát (*Korai kikelet*), hogy aztán diadalmasan borítsa be ajándékaival egész birodalmát (*Tombol a tavasz*). Kakukkszó, szírom-havazás (*Kikeletek*), rügy-robbanás jelzi hatalomátvétele, fű fakad, fény szakad nyomában (*Márciusra*). A kikelet-hozó hónap gyermekében, a rigók testvérében (*Korommadarak* – a *Varjúlakodalom* egyfajta ellenpontja is e vers) pedig óriást dobban a szív és megpezsdu a vér. Ami nemcsak a mára március-himnusszá lett *Hurrá!*, de a szépséges *Feslő fák erejére* feltáplálója is:

„Tüzek szállodái már a kertek,
ragyogás ráz eget, földet, folyót.
Kikeleti ágaklakok nyílnak,
Piros rügyek, becsavart lobogók.

Én, amíg a remény ága renget,
tüzek tüze, márciusi gyermek,
a feslő fák erejére mondom:
győzni kell a gyöngyös gyökereknek!”

Ám a „kikeleti hatalmú” aranyeső (*Hírnök*) forradalmi lobogása benne lelohad lassan, és árnyék vetül a meghitt tavaszi pillanatokra. Az összegző jellegű *Micsoda évszak* Utassy gyakran alkalmazott szöveg-szövesi metódusát is felmutatja: addig tágítja az idilli képet, míg eljut a háttérben megbúvó tragédiáig, jelesül a természeti csodáktól apja haláláig, anyja magányáig, saját árvaságáig, s az örökségül kapott imperatívusz – „emberül élni” – kinyilvánításáig (az *Ősök húrjaira* című versben ugyanígy, az iskolába ballagó fiúcskától a ravatalszagig). Az őszi-téli szövegekkel ellentétben, ahol hangulat (*Ahogy telnek, Papa!*), itt a szomorú emlék ideje, a rendre elkövetkező évforduló hívta elő megidézését; amazokban pedig 56 jelenik meg hasonló módon. Az egyedüllétet aztán részben oldja, részben még tovább mélyíti a társas magány, a párok örömet szolgáló harmonikázás (*Nagy éjszaka van*). Végül a hirtelen jött nyári vihar (akár biztonságból szemlélése *Villámfényben*), akár az elemeknek-kitettség */Ha rám ijeszt a zápor/*) már a megtisztulás érzését hozza el, s az őszbe lépő versben teljesség csillan:

„Micsoda éjszaka!
Belezuhan a Hold a tó vizébe,
s ezer csillagcsepp fröccsen szét
a tücskös, őszi éjbe.”
(*Gyönyörködő*).

A tavasz mellett a déré, ködé, különös jelentőségű évszak Utassy költészetében. A szemmel tartott, „csillaggal érő s hulló gyümölcs”-mivolt (*Ősz fa*), a vallató ős (*Hazáig*), a lemeztelenülő öreg fa körül szálló varjúhad és „levélhullaikat” (*Őszidő*) és az említett, lombhullással egybekapcsolt emberhalál, ravatalszag (*Ősök húrjaira*) is egyértelmű – és a gyermeklíra beszédmódján nyilván túllépő – utalások arra, amit az *Október* már forrástisztán kimond:

„Rothadt rózsák a kertben,
deresen, megdermedten,
rothadt rózsák a kertben.

Ősz fű leng, minden kihalt, vén,
te pompázol csak, krizantém,
ős fű leng, minden kihalt, vén.

Szél ama suhanc-sírokat
ölelgesd, becézd, simogasd,
s csókold, aki ott sírogat!

Mert fakítja forradalmad
fényét, ki hallgatván hallgat,
fakítja forradalmad.

Ünnepek ünnepe: tüntess,
ha kell, hát bitangot büntess,
tüntess, Október, tüntess!!”

A forradalmi hevületű „márciusi gyermek” hangja tér itt vissza, hogy számon kérje a mártírok emlékének méltatlan megbecsülését, a cinkos némaságot. És az életet fenyegető, zsarnok télrel szemben, szövetségesei lesznek a fák és madarak – a hó alatti álmukban Szabadságot óhajtó törzsektől (*Havak hatalma*) a sors-testvér feketerigóig (*Rigóhívogató*).

Újra megidézi saját gyermekkorát is: félelmes csillag-magányát, amiben csak a macskadorombolás melegít és a *Nemzeti dal* bátorít (*Egyedül*); a kirabolt ország tanterem-hidegét (*Megyek iskolába*), a felöltöztetett fenyők Isten-tornyát (*Karácsonyfa*), a farkasordító fagytól féltett Három Királyokat (*Karácsony*). S varázsos, bűvölő szavakkal úzi a mindenkori teleket (*Fagyűző*) – hogy végül élete telén is győzzön az örök kikelet:

„Hol ifjúságod tűnt el,
fekszel hanyatt a fűben.

Hatalmas fellegárnyban,
heversz az elmúlásban.

Villanydrót-kotta-hangok
a fecskék, vadgalambok.

Dúdolod őket halkan.
Suhanc vagy. Halhatatlan.”
(*Hol ifjúságod tűnt el*).

A *Még ilyen csodát!* kötet után – nemcsak reméljük, de hisszük – bizonyosan sokan, s talán már az ifjabbak is, gyakran dúdolják majd a „halhatatlan suhanc” továbbéltetett dalait.

(*Magyar Napló Kiadó, 2015*)

„A kikelet fia”

UTASSY JÓZSEF

Összegyűjtött művek

Vilcsek Béla

DUENDE

(Az Utassy-összes margójára)

Utassy József háromnegyed százados születésnapját emlékezetes műsorral ünnepelte a Magyar Írószövetség 2016. március 23-án. Az estet a szövetség elnöke, Szentmártoni János nyitotta meg. Ezt követően Kovács István költő, író, polonista a közös egyetemi éveket idézte fel, Vasy Géza irodalomtörténész Utassy József irodalomtörténeti helyét és jelentőségét határozta meg a modern magyar irodalom történetében. Az Utassy versmondó kör tagjai: Szekeres Frigyesné, Magyar Lajos és Dányi József gazdag irodalmi esttel ajándékozták meg a jelenlévőket, Tekán Kinga és Orgona László pedig megzenésített Utassy-verseket adtak elő. A Napkút Kiadó erre az alkalomra jelentette meg Utassy József több mint ezer oldalas életmű-kiadását, alapos szöveggondozással és díszes kivitelben.

Az Utassy-életút és Utassy-életmű áttekintése természetesen több fontos szakmai-módszertani nehézséggel és tanulsággal szolgált. Az már a munka megkezdésekor egyértelmű volt, hogy irodalomtörténet-írásunk-könyvkiadásunk régi adóssága Utassy József életének és munkásságának tudományos igényű és alapos feldolgozása, minél szélesebb körű megismertetése. Pedig éppen a költő sajnálatosan korán bekövetkezett halálát követően, 2010 végén készült baráti és tisztelői nekrológok, visszaemlékezések is újlag bizonyították, hogy Utassy József személye és költői törekvése mennyire meghatározó volt egy egész nemzedék világlátására és művészi szemléletére a huszadik század harmadik harmadában, az ezredforduló időszakában. Ennek ellenére mostanáig nem került sor költészetének és más műnemek-műfajok területén végzett tevékenységének átfogó bemutatására, leírására, értelmezésére és értékelésére. A szakmai kihívás ezúttal tehát kivételesen nagy volt. Az anyaggyűjtés során be is kellett látni, hogy mindezen adósságok törlesztése és minden hiányosság pótlása egyszerre és azonnal nem történhet meg. Első lépésként az életmű lehető legteljesebb feldolgozására, közreadására, valamint a művek keletkezési és életrajzi hátterének felvázolására-megismertetésére kell szorítkozni. A későbbiekben elengedhetetlen egy filológiai alapos kritikai kiadás előkészítése és megjelentetése is.

Az anyagfeldolgozás igazolta azt a korábbi feltételezést, miszerint az Utassy-élet(mű) vagy Utassy-jelenség talán legfontosabb jellemzője és

együttal ellentmondása, hogy adott egy merészen felfelé ívelő költői pálya, mely csúcspontját (azt a bizonyos fénykort) valahol a hatvanas-hetvenes évek fordulóján éri el. Az ígéretes költői pálya kibontakoztatója a Kilencek néven és az *Elérhetetlen föld* antológiával 1969-ben színre lépő csoportosulás legmeghatározóbb egyénisége Utassy József, aki kezdettől fogva az irodalmi társadalomjobbítás vagy -orvoslás kiemelkedő letéteményese és fő zászlóvivője, az igazság magabiztos és megingathatatlan képviselője és hirdetője, (köz)életben és művészetben egyaránt. Évszámok, találkozások, személyek egyébként is szinte sorsszerűen végigkísérik életútját és pályáját. Életének első tizennégy évét a számára oly kedves, több versében is megidézett, gyönyörű nevű kisfaluban, Bükk-szenterzsébeten tölti. A családi révbé érkezést alig egy esztendővel követi a szakmai, a nemzedéki és antológiai fellépés, amit társaival együtt olyan neves támogatóknak köszönhet, mint Juhász Ferenc, Kormos István és Nagy László. Ugyanebben az évben jelenik meg első verseskötete, a *Tüzem, lobogóm!* is, hogy a következőre, a *Csillagok árvája* címűre azután nyolc esztendeig kelljen várakoznia, a hatalom elzárkózó tiltása miatt. S ugyancsak az 1969-es évben születik meg tragikus sorsú fia is, akinek mindössze két évtizednyi, szenvedéssel teli élet adatik. A szeretett fiú életének utolsó hat hónapja különösen tele volt szenvedéssel az egész család számára, 1988 augusztusától 1989. január 22-éig. Öröm és bánat, siker és kudarc, szárnyalás és mélyrepülés furcsa elegye e különleges költői életút, a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt.

Utassy József életében és költészetében a nagy fordulóponthoz a hetvenes évek közepe táján következik be, nyilvánvalóan nem kis részben az említett ellentétes életeseményeknek és végletességnek a következtében. Körülbelül úgy 1974-től, későbbi hosszán tartó betegségének kezdetétől figyelhető meg közéleti tevékenységében és írásaiban, hogy fokozatosan alábbhagy bennük a pályakezdeti forradalmi hevület, mindinkább teret veszít a nemzedéki vezérszerep érvényesítésének igénye, akadozik a publikálás, az emberi és írói jelenlét folyamatossága, mind nyomasztóbb terhet jelent a gyermek gyógyíthatatlan betegségének tudata és mindezek nyomán a saját egészségi állapot, az idegrendszer megrendülésének állandósuló fenyegetettség-érzete. A nagy elődök reinkarnációja, akarva-akaratlanul kezd a nagy elődök túlélőjévé válni. (Nem véletlen, hogy a néhány hónappal a halála előtt készített portréfilmben életét és pályáját maga is két nagy szakaszra tagolja, s azt panaszolja, a sors mekkora igazságtalanságának tartja, hogy ennyire megkésve, csak 2008-ban kapja meg a Kossuth-díjat.) Életút és pályaalakulás hatástörténetének és fogadtatástörténetének talán legnagyobb ellentmondásossága és végletessége, hogy miközben a hetvenes évek közepétől életben és költészetben alapvetőnek nevezhető fordulat következik be, addig a szűkebb és tágabb értelemben vett (személyes, nemzedéki, olvasói, szakmai) környezet továbbra is a pályakezdeti időszak tevékenysége és eredményei alapján ítéli meg (vagy éppenséggel el) a későbbi időszak tevékenységét és eredményeit. A kortársi visszaemlékezések és kritikusi megközelítések mintha továbbra is egyfajta legendaépítésben, életút és pálya egyneműsítésében lennének érdekeltek és érintettek.

A probléma legalábbis kettős természetű. Egyrészt életút és pályaalakulás, ez már az eddigiekből is látszik, egyáltalán nem tekinthető egyneműnek vagy egyenes ívűnek. Másrészt magával az érintettel szemben a legigazságtalanabb korábbi önmagát és törekvéseit későbbi önmagára és törekvéseire rávetíteni, vagy azokat későbbi önmagán és törekvésein számon kérni. Az anyagfeldolgozás során mind világosabbá vált, hogy egyre sürgetőbb és időszerűbb az Utassy-recepció vagy Utassy-kép árnyalása, esetleges felülvizsgálata vagy átértékelése. A kortársi visszaemlékezések és személyes tapasztalások által megerősített további legendagyártást fel kell váltania a kor tudományos színvonalán álló, szigorúan szakmai szempontokat érvényesítő megközelítésnek. Mai horizontról nézve ugyanis nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy az utóbbi időben a költői életútnak éppen azok a kortársak által előszeretettel emlegetett és legjelentősebbnek tartott darabjai veszítettek leginkább egykori fényükből, amelyeket mindenekelőtt az aktuálpolitikai forradalmi hevület, a szókimondó karakánság, az igazmondó elszánás jellemzett. A pálya egészének ismeretében mind határozottabban állítható, hogy Utassy József nem szorítható be egyszerűen a váteszes, küldetéses, közéleti költő skatulyájába; költészetének nem feltétlenül ez a forradalmi hevületű, közéleti elkötelezettségű, igazságosztó rétege a leginkább időtálló tartománya. Napjaink irodalmi tudatához és ízléséhez, ha tetszik, elvárási horizontjához sokkal közelebb áll a pálya második szakaszának eddig talán nem értékének megfelelően kezelt, a megelőzőkhez képest sokkal személyesebb és mélyebb,

meditatívabb és megformáltabb vonulata. Pontosan igazolják ezt a feltételezést és egyben alkotói szándékot a második pályaszakaszban megszorodó műfajváltások (*Kálvária-ének*; *Betlehem csillaga* vagy a haikuk nagy száma), s pontosan igazolják ezt utolsó, még teljes egészében általa összeállított 2010-es gyűjteményes kötetének, az *Ezüst rablánc*nak a válogatási és szerkesztési elvei.

Utassy József műveiből a szerző életében négy válogatás jelent meg (*Júdás idő. Összegyűjtött versek*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1984; *Irdatlan ég alatt. Összegyűjtött versek 1962–1986*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1988; *Tüzek tüze. Összegyűjtött versek 1957–1997*, Littera Nova Kiadó, Bp., 2001; *Utassy Józsefválogatott versei*. Vál. és utószó: Nagy Gábor, Magyar Napló Kiadó, Bp., 2006). Utolsó válogatott kötetének megjelenését, noha a sajtó alá rendezést teljes egészében ő maga végezte, sajnos már nem érthette meg (*Ezüst rablánc*, Napkút Kiadó, Bp., 2010). A négy, illetve öt gyűjteményes kötet mindegyike a költői életművet mutatta be, s mindegyik szükségszerűen csak töredékes lehetett. A mostani kiadás Utassy József életművének lehető legteljesebb bemutatására törekszik. Tartalmazza versesköteteinek, gyermekverseinek és versfordításainak teljes anyagát. Külön szerepelteti megrázó erejű lírai naplóját, a *Kálvária-éneket*. Kötetben elsőként adja közre ifjúkori novelláit és – valódi különlegességként – az Illés Lajos rockoperájához írott drámai szövegekötetét, a *Betlehem csillagát*. A versek számbavételét és közreadását nehezítette a szerző sajátos és egyedinek mondható kötet szerkesztési és pályaalakítási gyakorlata. Kötetei meglehetősen rendszertelenül és rendre más kiadónál, más szerkesztővel, korrektórral stb. jelentek meg. Korábbi verseit – némiképp módosított formában vagy másként csoportosítva azokat – előszeretettel építette be későbbi köteteibe. Költői pályája tehát nem a megszokott lineáris rendben, hanem – ahogyan maga mondta egy műhelybeszélgetés során – spirálszerűen építkezett. Verseinek mostani számbavételénél és közreadásánál az ismétlődésektől el kellett tekinteni, ugyanakkor az egyes szövegváltozatok közül törekedni kellett a leghitelesebb változat megválasztására, illetve rekonstruálására. A munkát könnyítette, hogy időközben a hagyatékából előkerültek a költőnek azok a kézírásos bejegyzései, változtatásai, amelyeket élete legvégén még a *Tüzek tüze* egyik példányán végrehajtott. Természetesen ezt a még a költő által életében jóváhagyott szöveget kellett az életmű úgynevezett ultima manusának tekinteni. A szövegtöredékek az egyes kötetek időrendjéhez, címéhez, ciklustagolásához kapcsolódtunk, de csak az önálló versesköteteket vettük számításba. A költői pálya folyamatának és belső mozgásának bemutatására és értelmezésére a tervezett kritikai kiadás nyújthat majd alkalmat.

Külön szerkesztési problémát vetett fel az úgynevezett gyerekversek, a *Kálvária-ének*, valamint a műfordítások és a drámai szövegek könyv kérdése és megítélése. Utassy Józsefnek életében nyolc gyerekvers-kötete jelent meg (*Mézzagarázdák*, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Bp., 1980; *Hőember-ség*, Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Bp., 1989; *Rezeda-álmom. Gyermekversek: gyermekeknek és felnőtteknek*, Csokonai Kiadóvállalat, Debrecen, 1991; *Szamárcsillag. Gyermekversek*, Csokonai Kiadóvállalat, Debrecen, 1994; *Havak hatalma*, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1994; *Ötvenöt ördög*, Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 1997; *Hóvirágbúvóló*, Littera Nova Kiadó, Bp., 2000; *Balambér és Habakuk*, Százhalom Kiadó, Százhalombatta, 2002). Tervei között szerepelt egy átfogó gyerekvers-kötet összeállítása és kiadása, de ezt a tervét sajnos már csak özvegye válthatta valóra (*Még ilyen csodát! Összegyűjtött versek gyerekeknek*. Szerk. Horváth Erzsébet, Magyar Napló Kiadó Kft., Bp., 2015). Ez utóbbi önmagában is szemléletes módon igazolja a költőnek azt a felfogását, amelyet a *Rezeda-álmom* kötet alcímében jelzett, vagyis azt, hogy számára nem létezett éles határvonal úgynevezett gyerek- és felnőttvers között. A mostani kötet megtartotta a gyűjteményes kötet felépítését és tartalmát, de kényszerűen le kellett mondania azokról a versekről, amelyek az önálló verseskötetekben már szerepeltek.

A megjelenésekor méltatlanul kevés figyelemben részesült, de a pálya egésze szempontjából kiemelkedő jelentőségű *Kálvária-ének* hasonlóképpen a műfajok közötti átmenet jó példája. Szövegébe a költő bátran emel be teljes Utassy-verseket, huszonzét fejezete és összefüggő történetmondása alapján azonban inkább elbeszélő költeménynek vagy verses regénynek tekinthető. A szakirodalom jobbára besorolja az önálló verseskötetek közé. Maga a szerző „költemény” elnevezéssel különítette el azt a többi kötetétől. A mostani kiadvány a „lírai napló” elnevezés, illetve műfajmegjelölés mellett döntött. Ezzel utalva a műfaji átmenetiségre, s még inkább arra, hogy ez az 1995-ben készült korszakos mű a költői élet sorsfordító, 1974-es pillanatának vagy időszakának nagyon személyes lírai lenyomata (*Kálvária-ének*, ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda, Lakitelek, 1995).

A megérdemelnél mindaddig szintén sokkal csekélyebb figyelmet kaptak a költő fordításai is. Utassy József egyetlen fordításkötetet adott ki: öt bolgár költő ötször huszonegy versének műfordítását (*Vasárnapi földrengés. Öt bolgár költő versei*, Orpheusz Kiadó, Bp., 2000). A mostani kötetben szereplő, a különféle antológiákban és folyóiratokban megjelent fordításokkal kiegészített, mintegy hatvanoldalmi összeállítás a bizonyosság rá, hogy a költő műfordítói tevékenysége az eddig ismertnél sokkal gazdagabb.

Végezetül az ugyancsak hányatott sorsú, eddig kevés figyelmet kapott, ám az alkotói pálya egy másik csúcspontjának tekinthető drámai szövegek könyv (újra)felfedezése azt bizonyíthatja az olvasó számára, hogy a szerző nemcsak a műnemek vagy a műfajok között nem húzott merev határvonalat, hanem az egyes művészeti ágak között is lehetségesnek tartotta az átmenetet. A *Betlehem csillaga* című kétfelvonásos rockoperához írott szövegek könyvnek csak a dramaturg, Kocsis L. Mihály által készített vázlata, rendezőpéldánya és egyetlen folyóiratbeli közlése maradt fenn (Tiszatáj, 2000. december, 54. évf., 12. sz., 7–32). A darabnak egyébként is mindössze három bemutatójára került sor, 2000 júliusában. Talán a mostani javított és tipográfiaileg egységesített szöveg közzététele ezt a pálya alakulástörténetében jelentős szerepet játszó művet újra színpadhoz segítheti.

A mostani kötet második, monografikus részébe az alkotói életmű háttérül szolgáló és annak jobb megértését segítő személyes visszaemlékezések és vallomások, irodalomtörténeti és kritikai értékelések kerültek. Mindenekelőtt a költő egyetlen hosszabb, minden apró részletre kiterjedő és kíméletlenül őszinte önéletrajza (*A kikelet fia*), melyet a Kortárs Kiadó *Curriculum Vitae* című, harminc kortárs magyar író önéletrajzát tartalmazó gyűjteménye számára írt. (A kötetet Tárnok Zoltán szerkesztette és gondozta. Kortárs Kiadó, Bp., 1995, 448–472.) A második rész közli Vasy Géának a Magyar Művészeti Akadémia felkérésére 2013-ban készített, ez alkalomból az utóéletre vonatkozó legfrissebb adatokkal kiegészített részletes bibliográfiáját, életrajzát és pályaképét, mely jelen formájában most jelenik meg először. A tényeket, adatokat és az önvallomást személyes hangú megemlékezések és szívszorító gyászbeszéd, nekrológok, emlékező és tisztelgő versek sora egészíti ki Marin Georgiev, Hétyvári Andrea, Dr. Juhász László, Péntek Imre, Stokker Sándor, Szondi György és Utassy Józsefné Horváth Erzsébet jóvoltából. Jelen kötet összeállítója és gondozója pedig *Nekrológ helyett – Utassy Józsefről* címmel fogalmazza meg az életút és életmű jelentőségét, az eddigieknél árnyaltabb megközelítésének és azzal szoros összefüggésben némi átértékelésének igényét és szükségességét.

A kötet eredendő szándéka szerint is elsősorban egy eddigieknél sokkal árnyaltabb, gazdagabb és tartalmasabb Utassy-kép kialakításához kíván hozzájárulni. Említett önéletrajzát az érintett a következő mondatokkal zárja: „Baráti köröm nem széles, de engem körülölel. Azokat a költőket, írókat szeretem, akiknek duendjük van. Értük tűzbe tenném mind a két kezemet! Mert látni vélem fejük körül a piros derengést.”. A kötet készítőjének és gondozójának meggyőződése, hogy az érintett maga is rendelkezett ezzel a duendével. A kiadó pedig e több mint ezer oldalas kiadvány megjelenítésével kíván méltó módon tisztelni Utassy József előtt, aki – még leírni is fájdalmas és hihetetlen! – 2016 márciusában lett volna hetvenöt esztendő, s már öt éve nem lehet közöttünk.

(„A kikelet fia”. *Utassy József Összegyűjtött művek*, Napkút Kiadó, 2016)

Vörös István

Téveszmékkal élni

Ki azt hiszi, hogy egyszerű
meghallani Isten szavát,
megérteni, hogy mit akar,
az téved, téved, téved ám.

A királyoknak üstökös
jelzi, hogy most már menni kell,
elhagyni birtokot, vagyont,
ami mások fölé emel.

De másnak nem jut semmi jel,
a jel csak ő lehet maga.
Az útra lépni lázadás.
Nem térhet vissza már soha.

A baj csak az, hogy nem vezet
egy Kiszjéshoz minden út,
és túl sokszor veszítjük el
a jóért vívott háborút.

Vagy tévedünk, mert háború
az jóra soha nem vezet,
hiába védi eszme is,
és rajzolja át képzelet.

Hiába tudjuk: jők vagyunk.
Biztosra venni nem lehet
ilyesmit, mert az károsít,
és ellenségünk felnevet.

A Kiszjészusra várni kell,
nem hozza el a nagy harag,
nem hozza el a gyűlölet,
a jobb világ ma elmarad,

a szebb világ meg eltűnik,
az igaz út itt véget ér.
Hiába hát a győzelem,
meghalni egy kis semmiért,

és téveszméssel élni le
(vagy föl) az egész életet,
hogyan harcos vagy és üldözött.
A sorsod nem rád méretett,

mert nem hagytad, hogy méretet
vegyenek rólad angyalok,
hisz azt hitted, hogy ördögök,
hiába teltek a napok,

hiába múltak hónapok.
Hamis világba lépsz, pedig
azt hitted, tőled lesz igaz,
s a többiek csak képzelik,

hogyan lehet élni mégis úgy,
ahogy szerinted nem lehet.
A lehetetlen létrehoz
sok irreális életet.

Két embert...

Két embert ismertem, kit megöltek,
kettőt, aki Nobel-díjat kapott,
két öngyilkossal is volt már dolgom,
az élettől ugyan mit akarok?

Mert a haláltól csak azt, hogy várjon.
Ne rám, ne rád, ne ránk.
Álljon magányosan, mint egy várrom,
egy elhagyatott sziklafok.
Ne ott legyen hazánk.

Elrontott játék

A közönyösöket kiköpi az Úr,
de akkor folyton köpködni kell.
Nem csinál semmit, és nem is tanul,
a lelke fölött üres ám a fej,

jellemezhetjük így az átlagot.
A közönyösöket kiköpi az Úr?

Kezdj új világot, nyiss egy új lapot!
Nem csinál semmit, és nem is tanul –

jellemezhetjük így az átlagot,
Isten napját, ha mi sem változik.
Kezdj új világot, nyiss egy új lapot?
A sok változás már régen taszít!

Isten napját, ha mi sem változik,
nem találhatod jobbnak semmivel.
A sok változás már régen taszít,
a valamihez egy kis semmi kell.

Enteriőr Szabolcs Péter műterméből

Filip Tamás

Voyage

Látom, ahogy egy éjszaka vonatra száll,
mint egy kíséret nélküli granszenyőr,
elfoglal minden kupét, pedig csak
egyetlen jegyet váltott. Nem mer vele
ujjat húzni a kalauz, érzi, a szótlan
férfinak hatalma van... Ám dühében
annyiszor lyukasztja ki a jegyét, hogy
a papírból szinte semmi nem marad,
beterítik a pöttyök a padlót, mint
báltermet a konfetti.

Elindul, és nem
érkezik meg, Döbling és Reading között
valahol elvész, az elmefegyház
hiába várja. Viszont látták galambok
között a Szent Márk téren, a Boszporusz
hídján, amint átsétált Ázsiába, és
meg sem állt a Gangeszig, látták
Alaszkában, hogy letört jégcsappal oltja
szomját, polinéz lányokat locsolt a Húsvét-
szigeten, Algírban szívta a csempészett
Gauloises-t, Medjugorjében mindent meggyónt,
volgai hajóvontatóknak forró teát vitt,
ecsetet illesztett Renoir elgörbült ujjai közé,
zsebre vágta az elgurult nem létező
teniszlabdát, monológot írt Fortinbras
koponyájáról, látta Esti Kornélt, mikor
Margitka cérnahangján telefonált, és
egyszer egy Buenos Aires-i kávéházban
véletlenül hozzáért Borges kezéhez,
mikor a vak költő hiába kereste
eldólt sétabotját...

Egyetlen jeggyel
utazta be a világot, otthonra nem lelt sehol.
Négy ország közös hegyén volt a háza,
mely várta egy életen át. Amikor
utolsó nap belépett, a kályhában
égett a tűz, meg volt terítve, a vén
kutya erejét megfeszítve elébe
kúszott, és megnyalta gazdája kezét.
A zöld papagáj meg így kiáltott:
A varázsló hazatért!

Payer Imre

Van a városban egy utca

Van a városban egy utca, ha reggel
átsétálsz rajta, burkot vet a nap,
sugárzó egykor-tekintetekkel,
feltündökölnek a falak.
A járda szélén terebélyes
műemlékfák állnak, díszes, kovácsolt
korlát öleli őket. Frissen érdes
levegőben koronájukon át volt-
levél aranylik, mintha örökre
szeptember lenne dermedt télen,
így süt közöttük vakító körökre
fény – és este áporodott sötéten
visszatűnnek e mozdulatlanok,
a forgalmas utca ködben kavargó.

Ünneptorzó

A fény életre kel.
Eltűnik a közvetettség.
Tömjénillat. Végtelenre nyíló kupola.
Az idők felnyílnak és kitárulnak a szemem láttára.
A templom előtt
szemfényvesztő fényháló ereszkedik alá.
Kék villany-karácsonyfa közelít.
Nagy vidám disznóhúsok világítanak a pulton.
Megjelenik egy démon.
Kövér kispolgár álcában, dülöngél.
Azt mondja: eleget ittam, ettem.
Elég. Vége.
Blokkolódik az ünnep.
De mégsem teljesen.

Bene Zoltán

Unalom

Magasan fejlett technikai civilizációban élni annyi, mint az unalom és a tétlenség korszakában élni, motyogta Balázs az orra alá, miközben (maga sem értette, miért) a Guinness Rekordok Könyvére gondolt. Több kiadásával is rendelkezett, a szakmájához nélkülözhetetlen pénzügyi kiadványok mellett egyedül ezeket a köteteket vásárolta. Üres estéin hosszasan lapozgatta az eszes és esztelen teljesítményeknek eme kifogyhatatlan tárházait. Olykor eszébe jutott, hogy a legtöbb ismerőse szájalmasnak tartaná, ha tudná, mivel foglalja el magát otthona magányában. Könnyen ítélnének fölötte: hiábavalóságok tanulmányozására pocsékolja a drága időt. Csakhogy Balázs úgy vélte, az utóbbi bő évszázadban az idő megnyúlt, akár a rétestészta. Túl hosszúvá vált, egyszersmind olyan vékonyá és áttetszővé, mint egyes lányok combhajlatában a bőr. Ahogy azon átsejlettek az erek, úgy ezen keresztül a végtelen semmi derengett föl. Időt tölteni ma már annyi, mint ecetes bort egy csorba pohárba.

Balázs tisztában volt azzal, hogy a magasan fejlett technikai civilizáció megszámlálhatatlan hatást gyakorol a mindennapokra. Áldást hozott és átkot. Előnyt és hátrányt egyaránt a számlájára lehet írni. Balázs a maga részéről az üres esték miatt például nem érzett örömet. Ahogyan, hogy mást ne mondjon, a kommandálás intézményének elsovadása miatt sem. Hajdan, legalábbis Balázs úgy tudta, az eladósorba került lányokat nagy szakértelemmel házásították össze alkalmas fiatalemberekkel. Manapság ezt barbár szokásnak tartják. A lányok is, fiúk is magukra vannak utalva. Balázsnak, noha nem volt már kimondottan fiatalember, ugyancsak magának kellett volna tető alá hozni egy házasságot. Hogy az estéi megteljenek élettel, az éjszakai idegen testnedvekkal. Sajátjait már erősen unta. Nem ritkán egyenesen viszolygott tőlük.

A hepehupás aszfalt fényesen csillogott az eső után. Balázs megszorította a lépteit. Kevésbé izgult, mint várta, bár a szokásosnál hevesebben vert a szíve, az tagadhatatlan. Filmekben látott már olyasmit, amire készült. Ott rapid randinak nevezték, itt hétpercesnek. Tudta, hogy a misztikus hetes szám jegyében zajlik majd minden. Azonos számú férfi és nő vesz részt az eseményen, nevezetesen hét-hét, akik párokba rendeződve ülnek le egy-egy asztalhoz, hét percig beszélgetnek, utána egy újabb asztalhoz telepednek egy újabb emberrel diskurálni újabb hét percen keresztül, és így tovább, míg mindenki mindenkivel el nem töltötte a kiszabott időt. Hogy azután mi történik, azt Balázs még nem tudta. Szándékosan nem nézett utána az interneten. Pedig az üres estéimbe belefért volna, villant át rajta; nem kevés öngúnyal félrehúzta a száját, de már rendezte is vissza az arcvonásait – megérkezett a helyszínre, egy teaháznak nevezett vendéglátó egységbe. Dekoratív, negyvenes asszony fogadta széles mosollyal, néhány kedves szóval köszöntötte, a mellére biztosítottúzte a keresztnevét. Jól esett az érintése. Alighogy elfoglalta a helyét, elkezdődött.

Először egy határozottan ellenszenves nővel került egy asztalhoz. Ismerősnek tűnt, buszon, vilamoson vélhetően látta már. Pékségben eladó, két gyereke van, az elvált férje egy rohadék. Mindezt másfél perc alatt hozta Balázs tudomására. Aztán három percig ugyanez ismétlődött, különféle variációkban. Ő csak az ötödik minutában szólalt meg. Akkor se mondott sokat. Alig többet, mint hogy érdeklik a rekordok. A nő erre közbevetette, hogy az idősebbik fia atletizál, távolugrásban a legkiválóbb, de a futás is jól megy neki; a fiatalabb viszont sakkozik, szimultán versenyen már Lékó Péterrel is megmérkőzött – kikapott ugyan, de négyet is lépett. Megszólalt a gong, Balázs megkönnyebbült. A következő partnere fiatal lány volt, szűkszavú, fiús megjelenésű. Egyetemista, aki éppen nem jár egyetemre. Amikor jár, gyógyszerésznek tanul. Erős dohányos, már most, tíz perc füstmentesség után kívánja a cigit. Utálja, hogy másodrendű állampolgárként kell élnie, lopva gyűjthet csak rá, szinte sehol nem lehet nyugodtan füstölni, mindenütt tiltják. Balázs alig várta, hogy leteljen a hét perc. Hetvenhétnek tűnt. Harmadjára egy igazán impozáns jelenséggel került szembe: gondosan ápolt, harminc körüli, hosszú, fekete haja a vállára omlik. Hét évig élt Németországban, most tért haza, szeretne maradni, de nem bírja az egyedüllétet, lelki társra vágyik. Harsány közhelyeket

puffogatott, de olyan bájosan, hogy Balázs ettől függetlenül szinte beleszeretett. Egy pillanattal később már a negyedik versenyzőt hallgatta. Figyelni viszont nem tudott. Csak az ötödikre vonta ki magát a harmadik hatása alól. Az ötödik hét percben kellemes külsejű óvónő mesélt az óvodásokról, a természetéről, ahová hétvégente kijár, a kutyájáról, aki tacsó, a lakásáról, ami panel, de lakályos, a vádlijáról, ami formás a sok gyaloglástól, a pénztárcájáról, ami lapos (ezen a ponton megigazította a blúzát, s ezzel mintegy fölívta a figyelmet arra, hogy a melle, a pénztárcával ellentétben, nem az). Mikor elnémult, és nagy bociszemekkel meredt Balázásra, a férfi hadarva eldarálta magáról a magáét, majd a hatodik randi lelegején ismét, ezzel alaposan meg is lepve a hatodik nőt, aki megütközve és némi megvetéssel a tekintetében hallgatta. Nyilván udvariatlan bunkónak néz, amiért nem hagyta, hogy ő kezdje a mondókát, gondolta fáradtan Balázs. Erről eszébe jutott a munkatársa, akire egy fogadáson megjegyzést tett a társaság közepe, hogy nem lehet valami nagy lovag, lám, nem segítette föl a kabátot a feleségére. Balázs történetesen tudta, hogy a kolléga otthon gyakorta mos, főz, vasal, takarít, s amikor a neje későn érkezik haza, vacsorával várja, a megjegyzést tevő fickó nők iránti tisztelete ezzel szemben kimerül abban, hogy fölsegíti rájuk a kabátot, közben beleszimatoz a nyakukba, milyen parfümöt használnak. A földézett eset elterelte a figyelmét a hatodik nőről, egy árva hangra nem emlékezett mindabból, amiről beszélt. Az utolsó randinak kimerülten vágott neki. Maga sem értette, mitől olyan ernyedt. Az utolsó nő emlékeztette valakire. Az öccse két évig együtt élt egy családdal, aki a harmadik hónaptól kezdve rendszeresen verte. Akármilyen nézeteltérés merült föl közöttük, az asszony ütött. Balázs öccse jámbor legény volt, akár egy nagy játékmackó; nem értette az egészséget, csak állta a záporozó ütéseket. Minduntalan külsérelmi nyomok keletkeztek rajta, kék meg zöld foltok a mellkasán, vállán, néha az arcán. Egyszer az állkapcsa törött el, másszor a metszőfogából egy darab le. Karácsonykor a dobhártyája beszakadt, még újkor is nagyot hallott. Lassan megelégedte a mindennaposá váló veszekedéseket, meg a sűrűsödő verekedéseket, s végre fogta magát, összepakolta a holmiját és elment. A családja még hónapokig zaklatta, vissza akarta édesgetni, s mikor belátta, hogy erre semmi esély, íziben följelentette a rendőrségen. Azt állította, Balázs testvére megagyalta. Az volt az öcs szerencséje, hogy mind a törött állkapcsáról, mind a beszakadt dobhártyájáról be tudta mutatni az orvosi látleleteit, valamint a szomszédok és Balázs is mellette vallottak. Kiderült hamar, hogy a valóságban minden fordítva történt, a törékeny nő gypáltta Balázs korpulens öccsét. A nyomozó csóválta a fejét, de közben nehezen fojtotta magába a kítőrni készülő röhögést. Balázs fölháborodott. A nőtől később elvették a gyerekeit, mert egyrészt azokat is ütötte-verte, másrészt egyedülállóként nem tudta őket eltartani. Mivel az apjuk alkoholista volt, nevelőszülőkhöz kerültek. Az anyjuk meg az utcára. Balázs öccsét ettől úgy furdalta a lelkiismeret, hogy kiment dolgozni Hollandiába. – Hát, erre a nőre emlékeztette Balázst a hetedik partner, a vasúti kalauz. Széparcú, sovány nő volt, vörösre festett hajjal. Nem beszélt sokat, a hét perc cudar nehezen akart letelni. Balázs kénytelen-kelletlen a rekordokról fecsegett. A legnagyobb hot dog a világon közel három és fél kilót nyom és csaknem fél méter hosszú. A legnézetesebb tv-műsor a Dr. House című sorozat. A leghosszabb nyelv majdnem tíz centis, ha kinyújtott állapotban az ajkaktól a nyelvcsúcsig mérjük. A lehangosabban az angliai Smokey nevű macska dorombol, közel hetven decibel erősséggel. Egy luxemburgi ember, ki tudja, milyen megfontolásból, a fogai közt tartott tizenkét kilós asztalon trónoló ötven kilós feleségével tizenegy métert futott. Egy kardnyelű egy működő légkalapácsot nyelt és három másodpercig tartotta a torkában, vagy ott, ahová nyelte. A világ leghosszabb nevű települése Walesben található, a világ legnagyobb pizzájának átmérője negyven méter, és akkor megszólalt a gong. Balázs megszabadult.

Egy óráig tartott az egész. Balázsban nem gyarapodott a reménység. A szikrázó mosolyú, dekoratív negyvenes mind a tizennégy randizónak kiosztott egy-egy papírost, arra kellett fölírniuk annak a résztvevőnek a számát, akivel szívesen találkozónának még. Ha két ember kölcsönösen egymást jelöli, a szervezők összehoznak egy igazi randevút számukra. Balázs a hármas számot írta le. A kiszemelt hölgy ellenben nem jegyezte föl az ő számát. Ezt onnan tudhatta, hogy a szervezők nem kecsegtették igazi randevúval. Nem érzett csalódást, s ez megnyugtatta. Talán több számot is leírhatott volna... De nem bánta, hogy nem tette meg. Hazafelé betért a kedvenc cukrászdájába, meginni egy habos kávét, megenni egy lúdlábat. Gyengéje volt a lúdláb. Lassan, minden falatot kiélvezve ette. A kávét is élvezettel kortyolta el, miután lekanalazta róla a tejszínhabot. Úgy értékelte, tapasztalatnak

megfelelt ez a rapid randi. Másra viszont nem alkalmas. Ez nem zavarta. Továbbra is egyedül él majd, de legalább nem kerül olyan helyzetbe, mint az öccse. Igaz, ő nem rapid randin, hanem a világhálón ismerkedett meg azzal a borzalmas nővel, ez azonban elhanyagolható különbség. Ezen tűnődött, mikor hazafelé indult.

- Szevasz – köszönt rá egy alak a főtér sarkán. Hirtelen nem is tudta, ki az. Aztán fölismerte: az egyetemi hallgató a rapid randiról.

- Én ráírtam a számod a papírra – mondta a lány. Így, természetes fényben jobban tetszett Balázsnak. Nem is tűnt annyira fiúsnak, mint a teázóban. A haja, az igen, de az alakja egészen formás.

- Én azt hittem, senki se fog engem jelölni, ezért nem írtam föl egyetlen számot se – hazudta Balázs.

- Hazudsz, mint a vízfolyás – vont a vállát a lány -, de leszarom. Van valami dolgod? Megíhatnánk valamit.

Balázst mindig meglepte, ha egy nő kezdeményezett. Valamiért képtelen volt hozzászokni, hogy ez ma már teljesen természetesnek számít.

- Megíhatunk valamit – bökte ki.

Beültek egy sörözőbe, ahol lehetett dohányozni. Sört ittak. Mindenféléről beszélgettek, Balázs érdekesebb Guinness rekordokat sorolt.

- Mit vártál ettől? – szegezte neki váratlanul a lány.

- A rapid randitól? – húzta az időt Balázs.

A lány bólintott.

- Magam sem tudom pontosan.

- Egyedül érzed magad? – a lány orrán-száján ömlött a füst.

Balázs nem válaszolt. Legszívesebben megtudakolta volna, ugyan mi köze hozzá? Inkább hallgatott.

- Vagy csak dugni akarsz?

Nyers, túlságosan nyers – ez a helyes kifejezés, gondolta Balázs. Sokan biztos őszintének és nyíltanak tartanak. Holott csak nyers.

- Ki nem akar dugni? – kérdezett vissza lakonikusan.

- Ami engem illet, mehetünk – nyomta el a cigarettát a lány.

És mentek. Balázshoz. Mire odaértek, besötétedett. Balázs kétszobás lakása tetszett a lánynak. Igazi legénylakásnak tartotta. Balázs úgy érezte, filmet forgatnak, s ők a szereplői. Közhelyes, kliséből építkező filmet. A szeretkezés is pontosan illett a képbe.

- Hát, ezzel nem kerülnénk bele a Guinness Rekordok Könyvébe – jegyezte meg a leendő patikus, miközben rágyújtott. Balázs elvörösödött.

- Egyikünk se valami nagy szám – tette hozzá a lány.

Ezt nehéz lenne vitatni, cikkant át a férfin, mégis azt mondta:

- Tetszel. És nekem jó volt.

Nem hazudott, noha igazat sem beszélt. Valóban nem találta csúnyának a másikat. Ám különösebben vonzónak sem. És valóban nem volt kellemetlen az együttlét. Bár különösebben kellemes sem. Inkább megkönnyebbülést hozott, semmint kielégülést.

- Te folyton hazudsz – szögezte le a lány, a hangjában azonban új szín tűnt föl. A bizonytalanság színe. Balázs érezte, hogy ez az ember hinni szeretne a szavaiban.

- Nem hazudok.

A kocka el volt vetve. Innen már nem lehet kihátrálni, csak súlyos veszteségek árán.

A lány végigszívta a cigarettát.

- Akarod még egyszer? – kérdezte.

Akarta. Immár nem a könnyebbedés volt a cél, a kielégüléshez mégse került sokkal közelebb, mint az első alkalommal. A társa elégedettnek tűnt. Mindenekelőtt önmagával. Tekintete, amellyel a férfira nézett, a nagylelkű adományozó tekintete volt. Különös ez, morfondírozott magában Balázs, a hímekről a legtöbb nő azt hiszi, náluk az ejakuláció és a kielégülés analóg fogalmak. És a férfiak nem csekély hányada ugyanígy vélekedik. Hiába is próbálná magyarázni, hogy...

Lehunyt a szemét, igyekezett kiüríteni agyából a gondolatokat.

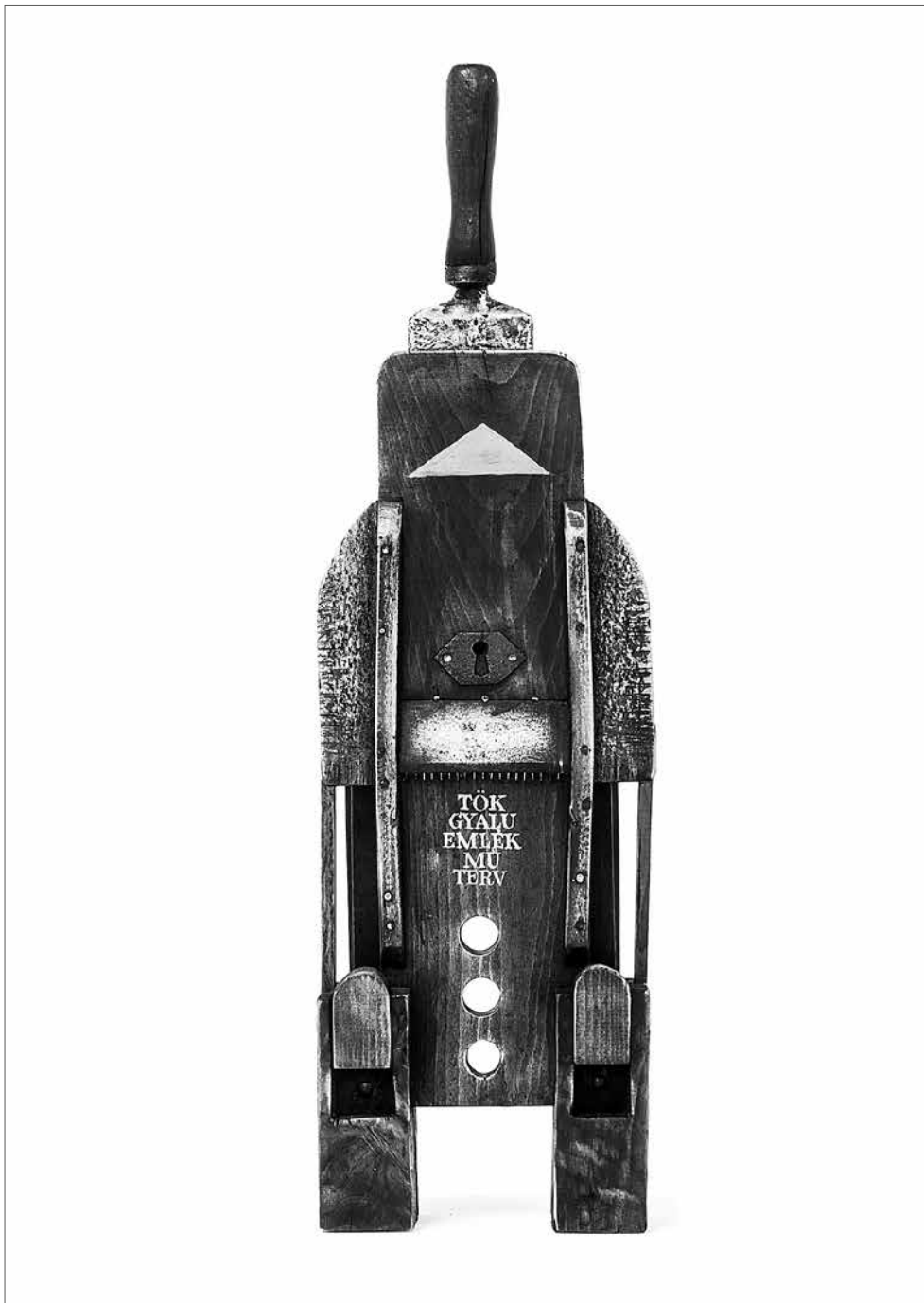

Reggel dohányfüst és kávé illatára ébredt.

- Föltaláltam magam – mosolygott rá a lány. – Nem baj?

Talán nem, gondolta Balázs. Talán igen.

- Nem, ahogy – mondta. A hangja, mint reggelente mindig, recsegett kissé.

Kotnyek István: Tökgyalu emlékműterv

Szoliva János

Egy mozdulat

Talán csak egy mozdulat,
és zuhanni csak –,
kútba, mélybe,
csönd közé.
És várni, várni,
hogy rám találjon valaki.

Bujkások

Megszüli felhőit az ég,
mindig záporoz valami.
S ha föltámad a szél,
a túloldalra költöznek a fák.

Vihar után
átrendeződnek a dolgok,
a házamban már nem én lakom.

Versben élek,
ott vagyok a sorok között.
Bujkások, hogy észrevegyenek.

Négysoros

Hely vagyok valahol.
Tiszta tér. Virágos park.
Délutáni séta.
Verseimben lépkedek.

Olyan a csönd

Akár a néma sóhaj,
olyan a csönd –,
tisztá hallgatás.

(E versek közlésével emlékezünk a költőre, aki idén lenne 80 esztendőss.)

Soós József

Széchenyi Döblingben

(1860. április 8. – Húsvét vasárnapja)

Eljött a Halál
angyala. Ki töpreng majd,
hol van a haza?

Eleven fészület

(Urv, 1943. január 12.)

Felrobbantott
lövészárkok fölött,
szögesdróton
didergő ingek –
elhagyott zászlók.

A véres hónap
gyöngyvirágszaga van.

S mire megjön
a napszentület, –
fagyok sanyargatta,
sebek zúzta,
szilánk szaggatta –
megtöretett testünk,
eleven fészület.

Előtte fehér papír

(Utassy Józsefnek)

Egy költő üldögél
„a semmi ágán”,
előtte fehér papír.

Bámulja a falat. Nem ír!

Farkas Balázs

Tiszta sor

Az antikvárium ajtaját József egy félreeső utcában, egy tűzcsap melletti lépcsőlejárónál találta meg. Megállt az ajtó előtt, esernyőjéről lerázta a vizet, megtörölte a lábát, válltáskáját magához szorította, nagyot sóhajtott. Végül belépett.

Ez volt az első találkozása Arankával, az antikváriussal, de a fia elmondott róla nagyjából mindent, amit tudni érdemes: hogy az indonéz gyűjteményhez nem lehet hozzányúlni, meg, ha van bent egy olyan könyv, ami tetszik a nőnek is, akkor ráförmed az emberre, hogy *nem eladó!*

Aranka teljesen benne volt valami munkában: hunyorogva a laptop képernyőjét bámulta, miközben egy nyugtatóböjt lapozgatott. Maga a bolt nem tűnt túl tágasnak, bár József ezt annak tudta be, hogy tele volt polcokkal, meg két nagy asztallal, amelyek mind meg voltak pakolva, roskadásig.

– József, ugye?

Meglepte a nő ébersége. Fel sem pillantott a munkájából, de a jelenlétét nem lehetett elvitatni.

– Igen. Hoztam a... tudja.

– Pontosán tudom. Az esernyőt hagyja a küszöb mellett, de ne az ajtó elé tegye le, az isten szerelmére.

József egy pillanatra felvonta a szemöldökét, a szűk helyen óvatosan toporgott, majd követte a nő utasításait. Úgy érezte magát, mintha megint gyerek lenne. De ez amúgy is gyakran előfordult.

Körülnézett ismét, figyelmesen. Meg volt róla győződve, hogy hagymaszag van. Enyhe, távoli, de kétséget kizáróan hagymától eredő szag.

– Az árut tegye az asztalra – mondta Aranka.

– Egy pillanat, hölgyem – mondta József. – Szeretném, ha nem nevezné árunak, amit most előveszek. Nekem ez fontos. Ez egy érzelmileg nehéz pillanat, tudja?

Az antikvárius lejjebb tolt az orrán a szemüveget, végigmérte vendégét, majd biccentett.

– Végre valaki beszél arról, ami itt ténylegesen zajlik. Az antikváriumok felszámolják és szétosztják a múltat. Csakhogy, uram, már meg ne sértsem: épp ezért van itt. És ha már elhatározta magát, és belépett ide, érzelmeskedni felesleges. Adja át az *árut*, vagy menjen el. És akkor egyikünk sem rabolja a másik idejét.

József észrevette, hogy a nő rágózik. A szavak menetét mindig egy-egy pillanatnyi cuppantás tagolta, és amikor végre becsukta a száját, alig észrevehetően ide-oda tolódott az alsó állkapocs a ráncos, húsos arc alatt.

– Értem – mondta József.

Válltáskáját előrébb húzta, közelebb lépett az asztalhoz, majd kipakolta a három, kifogástalan állapotú bélyegalbumot. Tartalma számításai szerint szerény összeget ért, de teljes gyűjtemény volt, egy élet munkája.

– Ahogy megbeszéltük a telefonban: hiánytalan. Hát... mit mondjak még.

– Átnézem, addig nem megyünk sehová – mondta Aranka.

József szorongva nézte, ahogy a nő felnyitja az albumot, majd minden egyes soron végighúzza mutatóujját.

– Hát... lényegében régebbi és újabb bélyegeim is vannak – motyogta. – Meg néhány többször is megvan. Alapvetően 1964 és 2004 között teljes. A többi egy kicsit össze-vissza van.

– Értékelem őszinteségét. Csakhogy...

Nyílt az antikvárium ajtaja, két fiatal lány lépett be rajta. Egyetemista korúak lehettek.

Nietzsche felől érdeklődtek, hogy van-e tőle valami. Aranka azt mondta, egy darab sincs.

– De talán túl jön és rosszon találtak tőle valamit – tette hozzá.

A lányok nem értették.

– Esik még? – kérdezte József.

– Nem annyira – mondta az egyik lány, majd visszafordult Aranka felé. – Na, mindegy, azért köszönjük. Csókolom.

József elvarázsolva nézett utánuk, amikor kimentek.

– Tudja, nekem is ennyi idős fiam van, de ő csak azért jár ide, hogy eladogassa a focis könyveit, amiket neki vettünk még régebben. Rá akartam szoktatni a bélyeggyűjtésre.

– Ja, az a nyurga, kopasz gyerek. Nem jött össze, mi?

– Nem. Nem érdekelte a dolog. Mondtam neki, hogy egy nap megörökli a gyűjteményemet, de mindegy is. Inkább ne örökölje meg. Tudom, ez egy kicsit gonosan hangzik, de lehet, hogy ő még csak arra se venné a fáradságot, hogy eladja egy hozzáértőnek. Jó lenne, ha megfelelő kezekbe kerülne, nem tudom, érthető-e a gondolatmenetem.

– M-hm. Többé-kevésbé.

– De volt valami, amit mondott, mármint a bélyeggyűjtéssel kapcsolatban, ami nem megy ki a fejemből. Annyira... annyira lehangoló, és mégis igaz.

Elhallgatott, várakozott.

Az antikvárius türelmetlenül sóhajtott.

– Megosztja velem? – kérdezte.

József bólintott. Kellett egy másodperc, hogy levegőt vegyen a mondandójához.

– Van ma már egy csomó internetes bolt. És... bármit meg lehet venni. Akármikor. Csak pénz kérdése. És másnap ott van a bélyeg a postaládában. Szóval... akkor mi értelme az egésznek? A gazdagabb nyer, nem a kitarató. Nem az, aki elbiciklizik a szomszéd faluba egy csere miatt. Ahogy azt annak idején tettem. Ezekben az albumokban a legtöbb bélyeget saját kezűleg áztattam le borítékokról. Ha valami hiányzott, cseréltem. Nagyon-nagyon ritka esetben sétáltam be a postára azzal, hogy hát... még az egyik blokk nincs meg.

– Elképesztő történet, József – mondta Aranka. – De ahogy itt lapozgatok, és amit mond... maga szórakozik velem?

– Miért tenném?

Aranka fogta az album fedelét, becsukta.

– Miért akarja igazából eladni ezt a gyűjteményt? – kérdezte.

József még inkább úgy érezte, hogy gyerekké változott. Most szidják le, amiért rosszat tett. Le-szidják valamiért, amiről nem is tud. Mintha csak a feleségét hallaná. *Tudod te azt jól, Jocó, ne játszd a hülyét!*

Persze... sosem *játssza* a hülyét.

Megnyalta a száját.

– Alig pár hete halt meg Dudás László – mondta aztán. – Tudja, ki volt ő?

– M-hm. Bélyegtervező grafikus. Mi köze van neki mindehhez?

– *Munkácsy-díjas* bélyegtervező grafikus. Igazából semmi. Nem ismertem személyesen, de mindig is tiszteltem és csodáltam a munkáit.

– És?

– Amikor a fiam közölte, hogy nem érdekli a bélyeggyűjtés, én is elraktam a gyűjteményt, hosszú ideig felé se néztem. Évekig. Dudás halálhíre miatt jutott eszembe egyáltalán, hogy valaha gyűjtöttem.

– M-hm.

– Hát... nagyjából ennyi. Mégis miféle gyűjtő az, aki évekre elhanyagolja a gyűjteményét? *Látens* gyűjtő. Hogy is mondják ezt. Mindegy, talán már meg sem érdemlem ezeket a bélyegeket. Az egy elmúlt világ, amikor még törődtem velük.

Aranka sóhajtott, majd visszatolta az asztal lapján a három albumot.

– Nem tudom megvenni ezeket a bélyegeket – mondta.

József egy pillanatig nem jutott szóhoz.

– Mi? Engem csak ne sajnáljon meg! Nem azért mondtam el, hogy most visszalépjek a vásárlástól!

Az antikvárius apró, köhögő hangot hallatott, valamiféle kuncogást rejtett.

– József, József. Nem sajnáltam meg magát. Megkérdezte: mégis miféle gyűjtő? Nos, nem túl tájékozott. Persze, nekem kellett volna rákérdeznem, mit ért *tiszta sor* alatt. Nem postatisztát, a jelek szerint.

Levette szemüvegét, majd egyenesen ránézett. József megint érezte ezt a tanári, szülői jelenléte, de most állta. Kihúzta magát, és állta azt a tekintetet.

– Postatiszta? – kérdezte. – Úgy érte... *bolti?* Ezek itt *igazi* bélyegek. Ezek borítékokon voltak rajta.

– Hja, igen. Valamit nagyon félreértettünk akkor. Őszintén nem tudja, hogy postatisztán értéke-
sebbek a bélyegek? A katalógusár arra vonatkozik, ha egy bélyeg nem használt. Ezt itt nem tudom
annyiért megvenni, amennyit megbeszéltünk, sajnálom.

– Na de... az én munkám van benne! Az én időm, az én cseréim!

József meghallotta magát. Igazán meghallotta saját magát. Feleslegesen tiltakozott, azonnal meg-
értette a problémát. Nem volt tudatában eddig a tényeknek, de felfogta.

– Az albumok jó állapotban vannak – mondta Aranka. – Tudok értük adni... ötezer forintot, talán.

– Darabjáért?

– Összesen.

Kelletlenül, József összeszorította a száját.

– Maga egy hárpia – mondta aztán.

– M-hm. – Aranka még egyszer megtolta az albumokat a mutatóujjával, egészen picit, szinte el sem
mozdultak. – Engem nem a történetek érdekelnek, nem a tárgyak eszmeisége, hanem az értékük.
Ezeknek ennyi az értéke. Elmeget máshová is, ugyanezt fogják mondani. Vagy még rosszabbat. Lesz
üzlet, vagy nem?

József tétovázott, majd az asztalhoz nyúlt és eltette az albumokat.

– Nem. Így nincs értelme. Nem tudtam, hogy ez lesz. Mindegy, sajnálom.

– Ne mártírkodjon. Mind a ketten elkönyveljük sikertelen üzletként, na bumm. Minden nap mege-
sík. Maga tanult valamit, én meg jót mulattam. Jónapot.

– Miért van itt ilyen szájbavert hagymaszag? – fakadt ki József. – Mi az istent csinál itt szabadide-
jében, *hamburgert?*

Aranka egy ideig bámulta Józsefet, majd felállt, kibicegett az asztala mögül.

Mennyire alacsony, töpregett József, közben szinte fel sem fogta, hogy a nő megragadta a karját, és
egy távolabbi polchoz vezette.

– Nézze meg ezeket a figurákat. Itt, a két sor könyv között. Látja?

– L... látom.

– Ezek Indonéziából vannak. Mi jut erről az eszébe?

– Az égvilágon semmi.

– Tudja, hol van Indonézia?

– Elég messze.

– Maga szerint mennyibe kerülhet ez a gyűjtemény?

József komolyan szemügyre vette a faragott figurákat. Játékos, érdekes alakzatok voltak.

– Hát, ritkaság errefelé az ilyesmi, az biztos. De nem tudom, nekem ilyesmi nem kéne. Szerintem
nem lehet egyik se túl drága. Ilyeneket árulnak bármilyen piacon.

– És ha hozzáteszem, hogy húsz éve gyűjtöm őket?

József elvigyorodott.

– Jó, értem a poént, de ezzel nem vigasztalt meg.

– Nem is azért mondom. Azért mondom, mert maga megérti, mi az a *tiszta sor*. Ez a gyűjtemény
is tiszta sor. Minden évben két hétre kimegyek Indonéziába a lányomhoz. Ő fizeti. Minden évben
veszek egy ilyen figurát. Turistáknak csinálják. Értéktelen vackok. De tiszta sor. Minden évben. Egy év,
egy figura. Rendre.

– Aha.

– Na mármost, nekem a problémám pont a fordítottja a magáénak. Én ezeket nem akarom eladni.
Mégis... esküszöm, minden héten valaki nekiáll velem veszekedni, hogy márpedig ezek értékesek, és
hogy jó pénzért megveszi. Van, aki vissza is jön, még többet ajánlana. De nem érdekel. Tudja, miért?
Egyszerűen nem akarom őket átverni. Nem akarom, hogy pénzt adjanak olyan dolgokért, amikre
nincs szükségük. Amik amúgy sem érnek semmit. Ami egy bolond vénasszony évi rutinja, ugye. Mert
nekem ez egy jópofa díszítősor ide, ebbe az unalmas kis boltba. Nekik... múltó szeszély. Birtoklási
vágy. Érti, amit mondok?

– Bárcsak érteném.

József tovább bámulta a figurákat. Festett emberalakok: nők, férfiak, gyerekek. Semmi különlegeset nem látott bennük.

– Azt is mondják, hogy milyen jó nekem, hogy ilyen egzotikus helyekre járok el – szólalt meg ismét Aranka. – De minden évben ugyanazt az utat megtenni... lassan jobban ismerem Dzsakartát, mint ezt a várost. Az égvilágon nincs semmi különleges benne, egy a sok közül, akármit is mondjanak azok, akik még sosem jártak ott.

József bólintott.

– Egy ismerősöm külföldi bélyegeket is gyűjtött, de én nem akartam mást gyűjteni – mondta. – Csak a magyart. A külföldiből nem tudtam volna teljes körűen gyűjteni, mert hát az volt a cél. Egy országban, adott évben, mindent. Meg azt sem akartam, hogy csak virágokat, meg állatokat, meg mit tudom én, mit gyűjtsek. Na, ennek az ismerősömnek volt indonéz bélyege. Emlékszem rá. Minden országból volt neki. Ha csak a bélyegeket vesszük, egyik ország se csinál jobbat a másiknál. Sem túlságosan különbözőeket. De azért mindegyik egyedi. Összességében.

– Dönert ettem amúgy. A sarkon adják. Túl sok hagymát tesznek bele. Szerintem is undorító a szaga.

Egy ideig még álltak ott, néztek maguk elé. Odakint újra elkezdett esni az eső, valamivel erősebben. Amikor már kezdett kínossá válni, József törte meg a csendet.

– Van esetleg ilyen... kertészkedésről szóló könyve? – kérdezte.

– Megnézhetem – válaszolta Aranka.

Kotnyek István: Súlyos mondanivaló

Srečko Kosovel

Maszkok könnyei

Begöngyölve,
elbújva szólunk.
Kínszenvedve.
Mint hazugságkígyók,
tekerednek a szavak,
hullnak
a reménytelen éjekbe.
Éjekbe,
Éjekbe.
Maszkok.
Szenvedő maszkok.
Őszinték sosem vagyunk.

Kék paripák

Kék paripák, mezőkön át, mennek.
Holdfény-kabátba burkoltak.
Te? Te itt?
Álmok temetője.
Ott nyugszik az elhamvadt
nagyváros.
Izzó pirkadat süt le rá.
Szép holtan feküdni.
HP 75.

Ballada

Az őszi csöndbe
fenyőrigó
száll a karsztvidékre.

A mezőn
már senki sincs,
csak ő.
A parlag felett
száll.
És csak a vadász
követi...

Lövés a csöndbe;
csepp vér freccsen;
a fenyőrigó
elterül, elterül.

(A jeles szlovén költő halálának 90. évfordulója
alkalmából közreadott verseket Halász Albert
fordította.)

Zalaegerszeg¹³⁰

Összeállítás
a város rendezett tanácsúvá
nyilvánításának
évfordulója alkalmából

Turbuly Lilla Korrózió

Szeles április volt, kedd délután.
Akkor beszéltünk utoljára.
Letettem a telefont, és kimentem a kertbe:
két napja áztak a magok
a színtelenből opálzöldre váltó vízben –
két napja készültem, hogy felhívjalak.
Füvet és rozsdás vasszögeket
gyomláltam ki a földből,
hogy ültessek végre –
hátha megfoghatnak nyolc év tagadása.

Burjándzott a kert azon a nyáron,
mint egy szürreális álom:
beúszott mindent a semmi,
és nem és nem
és nem tudtam kitépni.
Az opálzöld magok mind kikeltek végül,
roppant a hibátlan, fehér zöldségfűs.
Hiába.
Rozsdás vasszögek ízét éreztem benne,
lepergő évek hulló festéknyomát.

Karáth Anita

Anya instant

mióta megszülettetek
alig élek
nincs semmi baj mondom
félek hazugságon kaptok engem
sok vallomásom a múlté már
parizeres kenyér héját csak
vastagon vajjal
hát jó gumicsizma kell
a nagyobb pocsoltyák miatt
ezredszer se sikerül időben
mióta megszülettetek
alig élek
feloldódtam valahol a konyha
és a gyerekszoba közt egy
játsszótéri hintalengés könnyűségével
mégis azzá tesztek ami most vagyok
kávéháb úszik a bögre körül

Vakáros-hegyi május

a teraszon összegyűlt virágpor
olyan most mint egy sárga szőnyeg
melynek minden molekulájában
lűktet a tavasz és megébredtek a
kertben magokba zárt életek
a kerítés fölött jóval huzalokba
gyömöszölt áram fut a szomszéd telekig
a vakaróshégy déli lankáival párhuzamosan
ilyen erőket gyűjt be a tér itt miközben
arról álmodom hogy mégis van halhatatlanság
és hogy a levendulaerdő illatával
takarózni tudnak azok akik élnek

Tóth Imre
Hófalak

Órában aludt. Arra ébredt, hogy kiszáradt a szája.
Szokatlanul meleg volt a szobában. Hófalak – ez jutott eszébe.
Nem tudta, miért. Nincs is tél - gondolta. És meleg van.
Szokatlanul meleg.
Egy könyv utolsó lapjának érezte magát. Lesz majd idő, amikor jó
lesz megszületni újra.
De addig órában alszik.
Hogy emlékezzen arra, amire kell.

Enteriőr Szabolcs Péter műterméből

Bubits Tünde

Egerszegi szonáta álmokra és emlékekre

I. tétel

A forrás

(Sotto voce)

Nincs kezdete ennek sem, vagyis megmondhatatlan, mikor lett így mérgekkel teli a világ. Nap nap után torz emberek születtek, az égbolt méregzöld színre váltott, a nap sárgája is megposhadt, bűzös erjedésbe kezdett minden. A régi harmónia odalett, menekülni kezdtek az emberek a hegyekbe, erdőkbe, ahol sosem látott férgek rothasztották a fákat, füveket. Menekülni kell, igyekezni, friss vízre találni, mert szomjazik minden, minden szomjazik, én is szomjazom. Az emlékezetben, valahol mélyen, van egy hely, ahol hűsítő, hideg víz csörgedezik lassan, lassan, ám biztosan: Mária-kút, széttárt kezű Mária-szobor, ruhába öltöztetve, alatta kis csövön csöpörög a víz, majd kis vályúban gyűlik össze a végre semmilyen ízű folyadék. Átlátszó, hideg, mikor lenyelem, érzem, ahogy lehűl a testem. A tiszta víz továbbfolyik az apró vájatban, végigfutja a domb oldalát, aztán eltűnik a föld alá.

És emlékszem, ahogy odaértünk, a melegben a derékig érő fű összevágta a bőrünket, az izzadság pirosra csípte, de bennünket nem érdekelt, szépek voltunk és vággyal teltek. A víz alá tettük a karunkat, lemostuk a jéghideg vízzel. És szép voltál – és szép voltam, vággyal teli, itt őrzöm a fényképet az agyamban, látod.

Keresni kell a helyet, valahol itt van, de minden torz és zavaros, bűzös, homályos, méregzöld, szétzagatott tetemek, bűdösek és félelmetesek, száraz a torkom, és félek, mert egyedül vagyok, nincs itt senki, csak halottak, halott az erdő, és a fák is sötétben fenyegetőek, de megvan, itt van a szobor, a Mária-szobor ruhátlanul, de széttárt karral itt van, és nézem alatta a kis fémcövet, és nem folyik belőle semmi, nem folyik belőle semmi, száraz a torkom, a domb egyre ráncosabb és a vájatban nincs semmi, csak kő, elszürkült kő, és nézek a szoborra, a Mária-szobor egy beesett arcú öregasszony, sok mély ránc ül az arcán, ez az öreg Mária, alatta nincs élet, felette nincs élet és benne sincs élet, a szeme egy halotté, és elsírom magam, Istenem, Istenem, megöregedett minden, megromlott minden, én is megrohadtam, csak sírok, sírok, és vért hullatok, véres a szemem. Szomjan halok a forrás vize mellett, szomjan halok a forrás vize mellett...

K. József, gimnáziumi tanár kiszáradt torokkal riadt fel álmából, felült, az ágy mellett ásványvizes palack után kotorászott. Ráhúzott, mohón itta a langyos vizet. Hajnalodott éppen, szemei élesebb kontúrokat kerestek. Szoba franciaágygal. Megnyugodott. Az utolsó mondat visszhangzott az agyában, ismerős volt. Hol is olvastam, várjunk, én ezt ismerem, elsős szöveggyűjtemény bal oldalt, ki is írta, ki is írta. Órájára nézett: négy óra, még két órát alhatok, nem kellett volna azt a kolbászt megenni este, túl sós volt. A biztonság kedvéért azért még egyszer körbenézett. Mellette felesége beesett arccal szuszogott. K. József jobban megnézte, ez az arc, várjunk, ez az arc. Igen, tényleg ott a Mária-forrásnál jegyezte el még harminchárom éve. De akkor szép volt és kívánatos, a korához képest most is egész jó formában van, de igen, mintha a Mária-szobornak is ez lett volna az arca. Felesége ekkor nagyot sóhajtott, a kiáramló levegő romló fogairól árulkodott. A szúrós szag körbevette a férfit, másik oldalára fordult. Ki is a szerző... – majd reggel megnézem.

Szomjan halok a forrás vize mellett.

Lassan visszaaludt.

Felesége, akit történetesen Máriának hívtak, öntudatlanul dörzsölgette szemét, csípte a le nem mosott smink, fekete könnyet hullatott a párna sarkára.

II. tétel

A folyó

(Largo)

K. József szeretett a Zala-partra járni. Vitte a horgászbotot, kellékeket, de ez tulajdonképpen csak ürügy volt. A csendre vágyott. Gyakran elbóbiskolt az összecukható széken.

Csak nézte a szürke vizet, nézte, nézte, míg agyában meg nem jelent a látvány. Szemét becsukta, és világosan látta a folyó alján a színes kavicsokat, a víz átlátszó volt, mint az üveg.

Hozd már ide a kosarat meg a duncost, itt úsznak, itt úsznak, tereld erre a halacskákat! Juj, de jó, megvannak, megvannak! Add már ide az üveget, hadd tegyem bele!

A part tele van emberrel, plédeken ülnek, mellettük a kosárban rántott hús, kenyér, kovászos uborka, bambi, fröccs. Távolabb a fahídról férfiak ugrálnak a vízbe, ott mélyebb a folyó.

Tudod, mit? Szökjünk meg! Hozd az üvegben a halakat, és világgá megyünk! Meglásd, jó lesz ott nekünk, ott az Oncsa-házakon túl, biztos nekünk is lesz egy házikó, és akkor tudod mit? Feleségül veszek, és akkor nem csak az asztal alatt lesz a mi játszásiházunk, hanem egy egészen nagy házunk lesz. Veszek neked egy Szundi-heverőt, meg tévét, meg bútort, és akkor gyerekünk is lesz, Tünde lesz a neve, jó? Főzöl nekem vacsorát, mire hazaérek. Az olai tízemeletes tetején lesz a munkám, mert én híres csillagász leszek, ott közelebb vannak a csillagok, jobban látom. Oda nekem gyalog kell mennem, és nagyon elfáradok, de te nekem főzöl finomat. Elmész a Pista bácsi boltjába tejfölért meg kenyérért. Tésztát is süssél ám! A kakaókat szeretem, a nap és estét, tudsz olyat csinálni? Akkor jó. Most már nagyon messze vagyunk a parttól, látod, itt az orosz temető, azért orosz, mert oroszul tudnak csak beszélni, akik itt vannak. Rosszul haltak meg. Ott előtte az a nagy jázminbokor, mondjuk, az a mi házunk, jó? Elbújunk anyu elől, mert ő nem akarja, hogy elmenjek otthonról, de akkor most én leszek a férjed, te meg a feleségem, jó? A halacskák meg a gyerekeink. Neked olyan finom illatod van, az legyen csak az enyém! Odaadod az illatodat örökbe? Megigéred? Akkor jó. Enyém az illatod. Meg ne változtasd az ígéretedet!

Vegyszeres, keserű-édes szagot hozott a szél. K. József félig nyitotta szemét, az emlékezetes kislány-illat összemosódott az aznapi óra szövegével, félhangosan motyogta:

Változtasd meg élted!

Az az évek során jóvátehetetlenül megváltozott.

Emlék-szoborrá kövült a múlt, ott a méregzöld, zavaros folyó mellett.

K. József világosan érezte saját élete torzó-voltát.

III. tétel

Örökkön

(Rondo)

K. József az írás és eszmélés tudományát a legközelebbi általános iskolában sajátította el. Az intézményt a nagy magyar költőről nevezték el. Mindenféle alkalmakra, ünnepekre, verseket kellett tanulni. A falakon is idézetek voltak, minden teremben más. Az övükén a következő, pontatlanul, így:

„Dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen,
úgy érdemes.”

Ezt későbbi élete során bármikor fel tudta idézni. Jóval később, egyetemi éve alatt derült ki, hogy lemaradt a töredék első sora.

„Ne légy szeles.

Bár a munkádon más keres –”

Ennek okát és súlyát felnőtt férfiként aztán meg is értette.

Most, ahogy belépett az épületbe, a költő portréja mellett egy másik, rövid négysoros várta.

„örökön kicsik a dolgok.”

Csak az utolsó sort mondta fel magában, talán azt remélte, így rövidebb lesz a látogatás. Émelyítő emberszag terjengett mindenhol. Ilyenkor arra gondolt, milyen megalázó, hogy idegenek nyúlnak az ember testéhez tehetetlenségében, hogy milyen méltatlan így befejezni az életet. Bűntudatból nagy lélegzetet vett, hányinger kerülgette.

Csókolom, Tanár Úr! Hogy tetszik lenni? – köszönt rá az egyik ápolónő, aki a tanítványa volt korábban.

Köszönöm, öregesen.

Menjen csak, de ma nincs jó napja a Margit néninek, harcias kedvében volt, megtépte a hajamat.

Igazán sajnálom – zárta le a beszélgetést, sietősre vette, mielőtt további kellemetlenségekről hírt kapna.

Szervusz, anya! – lépett a szobába, ahol három ágyon három öregasszony feküdt.

Csendesen, mert alszik – pissegette a közelebbi ágyon fekvő néni.

Igen, igen, bocsánat!

Letette az ágy végébe a táskáját és egy nejlonszatyrot, banánt és nápolyit csomagolt reggel a felesége. Leült az ágy melletti kis fehér székre, és az alvó idős nőre nézett. Beesett arccal, nyitott szájjal szuszogott. Hosszasan vizslatta, próbálta benne meglátni a régi, erős asszonyt, aki szigorú, poroszos rendben tanított itt hosszú évekkal ezelőtt. A tanteremre is emlékezett, összecsavazott fapadok sorakoztak katonásan, hogy lehetne azt elfelejteni? Anyja haja mindig ugyanúgy tupírozva, szőkére festve elegánsan, konzervatívan. Most szálanként fehérlik, rövidre nyírva, összevissza áll. Szolid szemfestés, bordó rúzs, színes, kockás dzsörzérúha. Most agyonmosott pamutpizsama lóg rajta. Öt éve nem kelt fel ebből az ágyból, látszik a bőrén, az izmain. Agyvérzés után hozták ide.

Elég is volt ennyi – sóhajtott –, innen nem jön már ki élve, megmondta az orvos.

„örökön fájdalmas az ember”

Maga kicsoda? Mit akar itt?

Én vagyok, anyukám, a Józsi!

Lopni jöttél? Ellopod, amim van? Te mocskos disznó, elloptad, amim volt, ellopod, amim van. Takarodj innen!

Jobb, ha most elmegy, nincs jó napja a néninek. Én vagyok az, Irénke, nyugodjon meg, Margit néni! Nincs semmi baj!

K. József félve, sután téblábolt odébb, mint a gyerek, aki nem írta meg a házi feladatot. Fogta a táskáját, a másikat otthagya, majd elintézik.

Istenem, mivé lett az anyám! Egy rémálom, engem sem ismer meg. Szomorú, felettébb szomorú!

Visszafelé ismét elolvasta az utolsó sort.

„örökön kicsik a dolgok.”

Vizontlátásra, Tanár Úr! A jövő kedden is el tetszik jönni?

Igen, igen, vizontlátásra! – mondta alig hallhatóan.

K. József becsukta a nagy magyar költőről elnevezett néhai iskola kapuját.

Kadencia

Hazafelé, ahogy rugdosta a platánleveleket a széles utcán, az a merőben elméleti kérdés jutott az eszébe, hogy vajon lehet-e a költő, bármelyik is, a költészet allegóriája?

Kotnyek István:
Perzsa táj
olajvezetékkel

Megyeri Anna

Mozaikok Tivolt János zalaegerszegi városi képviselő életéből

Katona, kávé, sportember, humoros bohém, a kákán is csomót kereső, véleményét kritikusan megfogalmazó, ámde tisztelt képviselő – mindez volt egy személyben e különös férfiú, akinek emlékét a városban az egykor „csinos, sárga” háza őrzi, mely a Batthyány utca-Kölcsey utca sarkán áll, éppen átalakításra várva. A későeklektikus épületet Tivolt János tervezte és építette Morandini Tamás építésszel.

Tivolt János családja már az 1840-es években Zalaegerszegen élt, a 30 esztendő Tivolt János asztalos 1848. március 4-én vette feleségül a 20 esztendő Tráger Annát, házasságukból 10 gyermek született, János 1861-ben.

Fiatal éveiről alig tudunk valamit, a családi emlékezet szerint Bécsben teljesített katonai szolgálatot, ennek köszönhetően kiválóan beszélt németül, szoros barátságot kötött egyik katonai előjárójával, akinek idős korában otthont biztosított egerszegi lakóházában.

Bizonyára Bécsben találkozott a kávé mesterével. Először Szombathelyen telepedett le, 1885-ben jelentette be a városi tanácsnak, hogy átveszi a Forró utcában, a lovassági laktanya átellenében lévő Zrínyi Károly-féle kávéházat. Lakhatási kérelméhez mellékelte szakértelmét igazoló bizonyítványait. 1885-ben kötött házasságot Sanits Vilmával, a zalaegerszegi postafőnök leányával, Szombathelyen született két fiuk: Sándor 1886-ban, Imre 1889-ben.

Öt év elteltével kedvezőbb lehetőséget látott a nagy forgalmú Nagykanizsán, ahol 1890-ben nyitotta meg Központi kávéházát, a ma Bazár udvarként ismert egykori takarékpénztári székházban, lakó- és üzletházban. A kávéházat 16 000 koronás összeggel alakította át és rendezte be, az évek során 150-200 fős törzsközönségre tett szert, saját asztaltársasága is volt.

1898 júliusában súlyos betegsége miatt, orvosa tanácsára, hosszabb ideig Karlsbadban (ma Karlovy Vary) kúráltatta magát, ahonnan tudósítást küldött a Fischel Fülöp által kiadott Zalának.

A cikksorozat elején vall az íráshoz fűződő viszonyáról, egy, a gondolatait kifejezni szándékozó ember kétségeiről, aki tudatában van annak, hogy nem írónak született. „Mintha csak a robogó vonat ablakából nézném, oly lázas gyorsasággal kavarognak előttem a változatos képek. Nem sikerül megállapodnom annyi időre, hogy tollhegyre kaphassak egyet is; vad összevisszaságban peregnek, néha megfordított sorrendben zúgnak el előttem. Rendbe szeretném szedni, és összekötözni egy fűzérbe. Hiú törekvés; jól tudom, a színe, az illata elvész tehetetlen égető kívánczóságában. Bízatom önmagamot, keresem az elejét, de egy szemtelen légy zümmögéssel kering a fejem felett és arcátlanul bosszant, a legkisebb nesz is izgat, az óra mutatóját megállítom, monoton tik-takja ingerkedve, mintha csak az verné: nem megy, nem megy. – Majd meglátjuk, ha akarom. Naiv hiszékenységem? – hisz az írás mesteriségéhez még nagyon kevés csak az akarat.” „Döcögő, gyakorlatlan tolla” ellenére végül akarata erősebb volt kétségeinél.

A ma is szórakoztató, tanulságos olvasmányban beszámolt arról is, hogy betegségét egy Keszthelyre tartó kerékpáros túra és balatoni fürdőzés során szerezte. Tivolt úr tehát sportember volt, lakásában szervezték meg a nagykanizsai kerékpáros egyesületet 1894-ben, mely „Hungária” néven alakult meg a következő évben. „A szürke dresszes kerékpárosok nemcsak itthon ismeretesek ma már: tömeges kirándulásaikkal kedves vendégekké lettek mindenfelé e vidéken... A sport híveit nem választja itt el semmi társadalmi korlát, melynek kellemetlen nyúga annyira érezhető a mi városunkban” – dicsérte őket a sajtó. A sport iránti szenvedély lehetett alapja a Borbély György gimnáziumi tanárhoz fűződő barátságnak is, Zalaegerszegen ő volt fő szervezője az akkoriban viruló kerékpáros egyesületnek. A Borbély által szerkesztett, 1900-tól megjelenő Magyar Paizs című

újságot is előfizette, majd rendszeres szerzője lett, aki ha kellett, maró gúnnyal mutatott rá a hibákra. „Már pedig Deák szerint a tisztességes sajtónak mindent meg szabad írni, a mi — igaz!” – érvelt az őt kritizálókkal szemben.

Ahogy egy fejlett szociális érzékű, valamint a társadalmi elvárásoknak is megfelelni akaró, jómódú polgárhoz illett, rendszeresen jótékonykodott. 1900-ban, amikor Zalaegerszegen a város az ipartestület zászlószentelési ünnepségére készült, zászlószeg megváltásra nagyobb összeggel, 20 koronával rukkolt elő, annyival, mint gróf Festetics Tasziló. Elhivatott választmányi tagja lett az országos mozgalomhoz csatlakozó Zalavármegyei Magyar Iparvédő Egyesületnek, mely 1900. március 4-én a vármegyeház nagytermében tartotta alakuló közgyűlését.

Amikor átköltözött Zalaegerszegre, Nagykanizsán a Zala 1901. október végén búcsúztatta az „általános tiszteletnek örvendő” Tivoltot. Tisztelői a Polgári Egyletben gyűltek össze búcsúvacsorára, ahol „méltatták (...) polgári és férfiúi erényeit”, szerencsét kívántak neki új lakhelyén.

Zalaegerszegen rögtön nyilvánosságra hozták, hogy „Tivolt János helybeli magánzó és háztulajdonos 40 koronával támogatta az önkéntes tűzoltó testületet, s ezzel az alapító tagok közé lépett”. Boschán Gyula ügyvéd, az egyesület elnöke szépen kiállított díszoklevelet nyújtott át neki, mint a tűzoltó zenekar pártolójának. „Tivolt János, városunk új polgára, ki csak a napokban telepedett hozzánk Nagy-Kanizsáról, mindjárt nemes adományozásával adta tanújelét, hogy e város jobb ügyei iránt melegen érdeklődik.” – írta a Magyar Paizs.

A zalaegerszegi közélet ismert alakja lett, egyesületekhez, testületekhez csatlakozott. 1902 januárjában a zalaegerszegi társaskörhöz, a következő évben már választmányi tag. Az ipartestületben iparhatósági biztos és pénztáros, valamint elnökévé választotta az iparos ifjak önképző egylete. Rendszeresen megjelent e társaságok eseményein, munkájukat nemcsak tanácsaival, hanem kisebb-nagyobb összegekkel is támogatta. Választott városi képviselőként sem riadt meg a küzdelmektől, szökimondásáról vált híressé, sokszor kellemetlen figurává.

1902-ben elhunyt már régóta beteg, 36 esztendőes felesége, akinek temetésére sokan érkeztek Nagykanizsáról is, valamint testületileg nyilvánították részvétüket a város egyesületei. Hamarosan újránősült, Somossy Nándor állomásfőnök szép leányát, Máriát vezette oltár elé 1902. február 21-én a zalaegerszegi plébániatemplomban, majd sorban születtek gyermekeik (Elemér, Mariska, Ferenc és Ernő). Anyagi háttérét az Orbányosfán bérelt, mintegy 200 holdas urasági birtok jelentette, amit Szökrönyös István gazda irányításával műveltetett, s ahogy oly sok egerszegi polgár, szőlőbirtokkal is rendelkezett a város határában, az Egerszeghegyen.

1903-ban a 10 esztendeje fennálló Zalavármegyei Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósági tagja lett a Berger József, Kováts László, Kummer Gyula, Morandini Tamás és dr. Szigethy Elemér alkotta grémiumban, a működést Udvardy Ignác elnök és Krosetz István vezérigazgató irányította. 1908-ban a takarékpénztár pénztárosi tisztét is elnyerte.

Tivolt Jánost politikai nézetei a függetlenségi párthoz kötötték. 1904-ben az országos politikai küzdelmek sűrűjében találta magát. Amikor az ellenzéki politikusok népgyűlést tartottak Egerszegen, hogy tiltakozzanak a november 18-i parlamenti ún. zsebkendőszavazás, azaz az ellenzéki tiltakozás letörése miatt, Tivolt is azok társaságába tartozott, akik a népgyűlést követően a Korona vendéglő fehér asztalánál folytathatták az eszmecsereit. A népgyűlésre mintegy 4000 fő volt kíváncsi, vidékről is érkeztek az ellenzéki párt hívei, megszólaltak az országgyűlési képviselők: Holló Lajos, Gr. Zichy Aladár, Farkas József, Eitner Zsigmond és Dr. Darányi Ferenc.

Szintén a Korona szállóban tartózkodott a zalaegerszegi ipartestület 1905. február 26-án tartott farsangi multságán, ahol az Irodalmi és Művészeti Kör, és Kaufmann (Czobor) Mátyás jegyző, a későbbi polgármester is közreműködött.

Szorgalmasan látogatta a magyar kisipar és kézművesség megőrzése és felvirágoztatása céljából 1906-ban alakult Tulipánszövetség Magyar Védőegyesület gyűléseit. Az 1908 júniusában a vármegyeház nagytermében tartott rendkívüli közgyűlésen száznál több tag között foglalt helyet, ahol gróf Batthyány Pál főispán és dr. Szigethy Elemérné úrasszony elnököltek. A közgyűlés iránt különösen a hölgyközönség tanúsított nagy érdeklődést. Jeles társaság gyűlt össze ez alkalomból: a főispán vendége, Dobieczy József, a központi szövetség ügyvezető igazgatója, Árvay Lajos alispán, Eitner Zsigmond és Dobrovics Milán országgyűlési képviselők, dr. Ruzsicska Kálmán kir.

tanácsos, tanfelügyelő, Bosnyák Géza, a vármegyei függetlenségi párt elnöke is. Czobor Mátyás titkár részletes jelentést tett egy nagyszerű kézimunka tanfolyamról. Tivolt János bekerült az egyesület választmányába, olyan jeles személyiségek mellett, mint a megyei törvényszék elnöke, Degré Miklós, a gimnázium igazgatója, Medgyesi Lajos és a város egyik leggazdagabb kereskedője, a kékfestő üzemet is működtető Schütz Sándor.

1907-ben Kolozsvárott nyomták „1848. szociálpolitikai fejtegetések” című röpiratát, melyben „Bírálgatta a különböző pártokat, politikai, társadalmi csoportokat, osztályt, rendet stb”. „Őszintén, nyíltan elmondta véleményét jót, rosszat mindenkiről. Ezért aztán mindenfelől megtámadták, mert ha jót mondanak rólunk, azt elhallgatjuk, de ha árnyoldalunkat is felmutatja valaki, azt nem szeretjük.” – írta a vele lojális Magyar Paizs. Látott ő a társadalomban zsidó szabadkőműves összeesküvést, kárhoztatta a szocialista eszmék terjedését, nem szerette Tiszát és így tovább. Antiszemitizmus vádjával illették, amit visszautasított, mondván: „Magam pedig épenséggel a zsidók köréből tisztelhetem legmeghittebb barátaimat!” – amit el is hishetünk, hiszen Nagykanizsán vendéggörögének jelentős része a zsidó polgárság társasági életre szomjazó alakjaiból verbuválódott.

Tivolt János mindig nagy tiszteletet mutatott Gróf Batthyány Pál iránt, teljesen azonosult függetlenségi, 48-as politikai eszméivel. Főispánként is becsülte (1906 áprilisa és 1909 októbere között viselte e posztot). Amikor távozott, Tivolt János méltatta érdemeit, s tolmácsolta Zalaegerszeg város polgárságának tiszteletét. 1910 tavaszán Nagykapornak, Orbányosfa, Misefa, Almás, Padár és Tilaj körzetében ő kísérte Batthyány Pált választási kortes útjain. Szolgálatáért egy ezüst fejű sétabotot és egy fényképet kapott emlékébe.

Csatlakozott a helyben dr. Degré Miklós által szervezett, zalaegerszegi ún. patronage egyesülethez, melynek célja a börtönből szabadultak támogatása volt.

Első írását 1902. január 16-án jelentette meg a Magyar Paizsban, melyben egy, a közegészségügy szempontjából is fontos gőzfürdő felállítását javasolta, persze összehasonlítva a két várost, amit számtalanszor megtett a későbbiekben is. „Egerszegré kerülvén eszem ágában sincs földieimet mosdatlansággal vádolni. Ellenkezőleg, konstatalem, hogy itt az emberek rendesen mosdanak, jól öltözködnek irigykedhetnek, fitymálódhatnak az én nagykanizsai polgártársaim bármiként, de avval el nem üthetik azt az öröndetes igazságot, hogy Egerszeg sem az utolsó város a földtekén. Kicsinynek kicsiny; sötétnek is elég sötét a városunk; de mi sem természetesebb, minthogy kilenczezer ember nem tud akkora lármát csapni, akkora forgalmat produkálni mint p. o. huszonnégyezer lakos; de határozott tény, hogy városunk szép fekvésű, eléggé tiszta – és intelligens város! És mert az, tehát annál inkább érezzük hiányát egy – gőzfürdőnek.”

1904-1912 között rendszeresen jelentkezett az újságban Séta... vagy Séta jobbra főcímmel írt cikkeivel. „Ha a tisztelt szerkesztő urnak nincs ellenvetése, akkor én néha napján elsétálok hol jobbra, hol balra, hogy megfigyeléseimről becses lapunk hasábjain beszámoljak. Nem szándékom senkit sem bántani, hanem a közérdeket, s tán némely esetben magát a megrovandó egyént vagy testületet akarom szolgálni, ha egyes visszás állapotokra ráterítem a lepedőt. Tudatában vagyok annak, hogy kritizálni könnyebb, mint alkotni, de ez nem zárja ki azt az igazságot, hogy néha a kibic tényleg jobban tudna játszani, mint a játékos” – magyarázta célját beköszöntőjében. Mint a város és választói érdekeinek védője, számtalan ügyben szólalt fel, tett javaslatot a képviselőtestületben. 1904-ben egyik cikkében a rendőrséghez szölt, fontosnak tartotta, hogy ne csak a főutcákra figyeljenek. A Zala (ma Batthyány) utca környékén, ahol ő lakott, „tanyáznak a cigányok, itt térnek le a mellék utcákba a vánderbursok (wanderbursche); erre hajtják a csordákat, gulyákat, erre vannak a legelők; erre vannak a majálisok és kata-bálok; erre van a sorozás, ellenőrzési szemlék, erre vannak a legvásottabb utcai kölykök (persze óvodákra nincs pénzünk!), sőt erre mennek a huszárok is, mégis, – errefelé nem vigyázzák, nem öntözik az utat”.

De ilyen volt a vasút ügye, a laktanya, a dandárparancsnokság ügye, amikért, vagy az utóbbival szemben, szöot emelt. Mindig úgy érezte, hogy a város méreteihez és lehetőségeihez képest okatlanul túlköltenek.

Természetesen képviselőtársai, és a másik újság, a Zalamegye szerzői sem kímélték őt. Különösen Czebe Lászlóval vitakozott vérmesen. Egyik 1912-ben megjelent írásában egerszegi Catónak nevezi a fiatalembert, aki már korábban is felbosszantotta, amikor nagykanizsai lapokban teregette ki Egerszeg problémáit, ami érzékenyen érintette. Ezúttal pedig Czebe megfenyegette, mert kritikus

véleményt fogalmazott meg a városi ügyintézővel kapcsolatban, mint pl. a pótköltségvetés készítése, az útiköltség elszámolások nagy összegei. „Hát minket azért választottak meg polgártársaink érdekeik képviselőire, hogy minden pazarláshoz fejet hajtsunk? Hát a polgármestert, annak működését nem lehet megkritizálni anélkül, hogy Czebe ur meg ne haragudjék?! Avagy talán Czebe ur emelte az ő fizetését már három évvel ezelőtt olyan összegre, mint amilyen csak az új törvény alapján jár meg neki?” –

utalt arra, hogy 1910-ben, bizony, 41 társával ő kérte és támogatta a polgármester fizetésemelését. Egy korábbi alkalommal Tivolt tisztelettel nyilatkozott a polgármesterről, tőle szokatlanul, szinte idilli képet festve a testületben uralkodó hangulatról. „Dr. Korbai Károly hivatali és magánélete mint a. E gyöngye viszonyok közé jutott városunk (ebben nem kis szerepe volt a sokat kritizált Várhidy polgármesternek) süllyedező szekerét ugyancsak emberileg emelgeti.” Üdvözlő beszédében szolt a város kedvezőtlen földrajzi fekvéséről, a szükséges anyagi erők hiányáról is.

Tivolt János egyik legfontosabb ügyének a városi villanyvilágítás gazdaságossá tétele érdekében folytatott harcát tartotta. Tivolt és társai még 1905. június 14-én küldték el részletes elemzéssel ellátott tiltakozásukat a Ganz gyárral kötött szerződés ellen. A helyi villanytelep azonban felépült (a mai Petőfi iskola helyén állt, a Kosztolányi utcában) 1906-ra, villanyt is szolgáltatott, de nagyon drágán és zajosan. „Zalaegerszeg városnak még nem volt olyan sokat vajúdott, ezernyi ellentétet és kellemetlenséget felidézett ügye, mint a világítás. A képviselőtestület tagjai késhegyig menő harcot vívtak a Ganz gyárral történt szerződés megkötése ellen, amelyet a minisztérium ajánlott képviselője javasolt.” – értékelte a helyzetet a sajtó. Majd kétséget kizáróan kitűnt, hogy a szerződés nagy terhet rótt a városra. Korbai polgármester 1908-ban megindította a tárgyalásokat azért, hogy a telepet, ha nagy áldozat árán is, saját kezelésbe vegyék: a képviselőtestület elfogadta a döntést, hogy a város 50 000 koronát fizet Ganzéknak. 1909 januárjától a város maga működtette a telepet, abban a reményben, hogy a világítási vállalat szép jövedelmet hozhat jó és szakszerű vezetés mellett, még akkor is, ha „az élet azt igazolja, hogy minden hatóság rossz vállalkozó, mert az eljárás sok formásághoz van kötve, mozgása nem elég gyors, a konjunktúrákat s a munkaerőt nem tudja úgy kihasználni, mint a magánvállalat” – írta Tivolt. A villamos művek felügyelő bizottságába Tivolt János mellett Baján Ferenc, Boschán Gyula, Baly Béla, dr. Keresztury József, Mondschein Samu, dr. Thassy Gábor, Udvardy Ignác és Udvardy Vince képviselőtestületi tagok kerültek.

1912-ben a Magyar Paizs szerint: nagy hűhó mellett választották meg a város 37 képviselőjét. Tivolt János kerületében 97 szavazattal került be, annak ellenére, hogy „szálka” volt a jelölő bizottság szemében. Eddig a városban 34 virilista és 34 választott, összesen 68 képviselő, ekkortól 108 képviselő és 14 tiszttelviselő alkotta a képviselőtestületet. Régi szokás szerint a választást lakomával ünnepelték meg, amit Tivolt János szervezett, Heincz János Baross-ligeti vendéglőjében. A tagokon kívül voltak meghívott vendégek is: dr. Korbai polgármester, dr. Jámbor Márton városi ügyész, Zilahy István rendőrkapitány, Morandini Tamás építész, stb., a virilisták közül dr. Hajós Ignác. Tivolt rendező „okos szép beszéddel nyitotta meg a pohárköszöntők sorát. Az esetlegesen nem sikerült dolgok miatt nem szabad, úgy mond, hogy fullánk maradjon senkinek a szívében, viszont a nyertesek ne a saját személyi ambíciójukat tekintsék betöltve, hanem lássák abban a dicsőségüket, hogy javára tudnak lenni a városnak, úgy amint a város javáért küzd az első polgár is, dr. Korbai polgármester.”.

Amikor 1912 júliusában megjelent a városban Batthyány Pál országgyűlési képviselő, ismét Tivolt János, Zalaegerszeg „egyik legtiszteltebb embere” állt a közönség elé, megnyitva a népgyűlést. Üdvözölte az összegyűlt választókat, a képviselő elvtársait és barátait, akik úgy mond apostolok, akik elszenvedik a bántalmakat, de tovább hirdetik az igazságot. Indítványára kikiáltották a népgyűlés elnökéül dr. Keresztury József ügyvédet s jegyzőjéül dr. Patonai Lászlót. Határozatukban kifejtették, hogy az egyesült ellenzék tiltakozik gróf Tisza István képviselőházi elnöknek az elnöki hatalommal történő súlyos visszaélése, és az ellenzékkel szemben folytatott jogsértései ellen Együttal követelték a szövetkezett ellenzék választójogi tervezetének törvénybeiktatását. Teljes bizalmukról biztosították Batthyány Pál képviselőt.

Tivolt János azonban 1914-ben bukott embernek vallotta magát, mert „mérésékelt haladópartí” – ahogy ő definiálta magát – társai leszavazták, amikor azt szerette volna, hogy az olcsóbb fenntartás érdekében a kisebb települések kategóriájába sorolja a kormányzat Zalaegerszeget, gyakorlatilag a községi pozíciót tartotta volna jövedelmezőbbnek a város számára.

A nagy háború idején is megnyilvánult szociális érzéke, a végsőkig támogatta családos alkalmazottait. Vagyonának egy részét azonban hadikölcsönbe fektette, és elveszítette. A hév nem tűnt el belőle, polgárként és képviselőként is protestált az általa hibásnak vélt intézkedések ellen. 1928-ig a város képviselője, a takarékpénztár tisztviselője volt. 1934-ben hunyt el, a Kálvária temetőben nyugszik, családja körében.

Fiai a megye tisztviselőiként vívták ki a város megbecsülését. Utódai azonban sokat szenvedtek az ötvenes évek idején. Lakóháza ekkor állami tulajdonba került, az istállókban is lakásokat alakítottak ki. Szép, unokája szerint Bécsből hozatott cserépkályhát szétverték a korszerűsítés jegyében.

Tivolt Jánosról Borbély György ezt írta 1915-ben: „... egyike a legtisztább gondolkodású, legtiszteltebb embereknek a városban, a képviselőtestületben és az emberek között”. Bár minden nézetével ma már nem érthetünk egyet, azonban a korra jellemzőnek, bátor kiállását, életútját megőrkítésre méltónak, tanulságosnak tartjuk.

Kotnyek István munkája

Felfénylő porszemek, vadvirágillat, távoli harangszó

(Emlékezés Hány Emma zalaegerszegi költőnőre)

Mindig öröm látni, ha egy közösség felfedezi és megtiszteli a belőle vétetett vagy tagjává vált egykori jeleseket, ápolja emléküket. Nincs ez másként Zalaegerszeg vonatkozásában sem, ahol csak az elmúlt néhány esztendőben is több, arra érdemes személyt választott díszpolgárrá, közterület névadójává a képviselőtestület (Mindszenty Józseftől Ruszt Józsefíg és Gábor Miklósig). A város évfordulói – de persze nemcsak azok – rendre alkalmat kínálnak története még világosabb foltjainak lefedését, a meglévő kontúrok erősítését vagy tovább-rajzolását célzó, az újabb kutatási eredményeket összegző kötetek megjelentetésére, széles kitekintési körű tudományos konferenciák, tanácskozássok szervezésére is. Mindebben a kiváló levéltáros és történész-muzeológus gárda jár élen, s noha nem készült még a lehetőség szerinti teljességre törekvő város-monográfia (mint például Nagykanizsán), bizonyosan ennek is el fog következni az ideje.

A különböző területek közül mégis érzünk egyet, amivel mintha mostohán bánna a sors, s ez az irodalomtörténet. Németh József nyugalmazott múzeumigazgató több évtizedes, hittel és szívvel végzett, kiterjedt tudományos-ismeretterjesztő munkája, bőséges publikációs tevékenysége magában álló szirt maradt, és a közelmúlt még igazán nagy magyartanár-egyéniségei (amilyen Kis-Kádi Géza) nyugdíjba vonulásával, az oktatásban is kihunyini látszik a hivatástudatból, lokálpatrióta elkötelezettségéből fakadó, személyes érdeklődésből is táplált, kapcsolatokkal megerősített tudás-átadási, figyelem-felkeltési vágy. Persze, ez nem helyi specifikum, hanem sajnálatosan – tisztelet a kivételnek – hazánkban általánosan jellemző jelenség. Nemcsak irodalmunk veszteségeit volt szomorú átélni a közelmúltban, de látni azt is, miként tűnik el a helyben életük során sem méltó módon megbecsült, kiváló alkotók híre, emlékezete is a városi köztudatból. Vajon hányan tudják ma már, ki volt Bán Zsuzsa, miket írt Pécsi Gabriella... – pedig nekik meghatározó szerepük volt abban, hogy Zalaegerszeg, sőt a megye nem terra incognitaként kerül fel ma a kortárs irodalom térképére. Így azon sem csodálkozhatunk, hogy a városunkban elhunyt, Kossuth-díjas Utassy József születésének március végi, 75. évfordulója helyben teljesen visszhangtalan maradt. Az egyetlen túlélő, Keresztury Dezső is csak azért tartja magát egyelőre, mert jobbára idős tisztelőiből, egykori barátaiból-ismerőseiből kis kör alakult, s díszpolgárként, intézményi és közterületi névadóként is fontosnak tartja az önkormányzat, hogy külön bizottság tartsa ébren emlékét – ám ha megkérdeznénk az utca emberét arról, ki is volt ő, ne adj Isten, még egy tetszőleges sorára vagy verscímére is kíváncsiak lennénk, az eredmény bizonyosan siralmas lenne.

Mindezek után kisded problémának tűnhet, ám valójában legalább ennyire lehangoló, hogy mit sem tudnak ma már a 100 esztendeje született Hány Emma költőnőről. Pedig egy évszázada – ahogy éppen Keresztury írta – „lassan nyühelődő kis porváros” volt még Zalaegerszeg, ahonnan (legalábbis helyben) jóval könnyebb volt kiválni, mint manapság, s a lokális irodalomtörténet sem bővelkedik hozzá hasonló tehetségű szerzőkben, pláne olyanokban, aki mindvégig itt élt, szűkebb pátriája javát, a helyi kultúrát szolgálva az Istentől kapott talentumokkal.

Hány Emma elfeledése – szomorú kimondani – mégis már életében elkezdődött, főként sorsa alakulásának, a történelmi fordulónak és kicsit talán alkotói attitűdjének köszönhetően is. Hiszen mélyen hívő emberként fontosabb volt számára, hogy verseivel szolgáljon, hálat adjon és dicsőítse az Urat, mint, hogy a személyes érvényesülés útját keresse, példaértékűen megélt és vallott kereszténysége pedig szinte teljesen ellehetetlenítette számára a közlést (legalábbis

itthon) a szocializmus sötét évtizedeiben. Mindehhez hozzájárult még kezdetben a család – apja halála miatti – nagy szegénysége, ami miatt továbbtanulásra nem nyílt lehetősége, illetve tüdőbetegsége, ami miatt ráadásul megerőltető munkát sem vállalhatott – kapcsolatát a tágabb irodalmi közvéleménnyel így mindössze olykor-olykor (főként az Új Emberben és Rónay György támogató figyelmének köszönhetően a Vigíliában) megjelent írásai jelentették. Eltemetkezett Zalaegerszezen, ám ezt a szellemi bezártságot is derűvel, minden szépségre rácsodálkozva, az Isten kezéből elé guruló, apró örömeiket megbecsülve viselte. Költészete is olyan volt, mint az élete: távoli harangszó visszhangzott benne. A régi város utcáin szálló porszemeket ragyogtatott a fény. És margaréták illatát hordozta. Nem véletlenül írta róla újra-felfedezője–szerkesztője, Hules Béla, második, immár posztumusz kötete előszavában: „Mikor Ács Józsival – *a Vadamosi Füzetek sorozatának gondozójával* – SZP – meglátogattuk (magam akkor már másodsor), tündéri jelenség volt, galambosz fejével, pasztellszínű ruhájában, háta mögött a madarakkal teli öskerttel. Eleven volt, szavai visszavarázsolták a hajdani Egerszeget, történeteket mesélt, szívderítő anekdotákat idézett fel Pehm József prelátrusról, a későbbi Mindszenty (sic!) bíborosról.

Mikor ismét felkerestük (ezúttal Borkával), alig tudott már járni; árnyéka volt csak vagy félévvel korábbi önmagának. De még megkaptam tőle gondosan irkába másolt költeményeit, hogy lemásoltathassam. Mire – késlekedve – visszavitettem az irkát, hiába csengettem. Rossz sejtelmem támadt.

Amire a füzetet (amelyet – mint megtudtam – már hiányolt) kézbe kaphatta volna, félig már ott volt, ahova egész hívó életében készülődött.

Most, hogy ezt a kötetet állítjuk össze, versei újra és újra megfognak mezeivirág-illatukkal.”

A *Testvéreim a margaréták* 2000-ben, előde, a *Fehér tűzek* 1934-ben látott napvilágot, mindkettő Zalaegerszezen – ez a két verseskönyv Háry Emma māt is termékenyítő szellemi hagyatéka. Mindössze két kötet, több mint hat és fél évtizednyi eltéréssel. Indulás és (túl) kései érkezés, amik közé nem lehet pályaívet feszíteni.

Pedig a kezdet rendkívül biztató volt. Középkiskolás, mindössze 18 éves fiataaltól, helyben megjelent, önálló verseskönyvként, későbbbről is talán csak a tragikus sorsú Császár Dezső posztumusz kötetét (*...galambok isznak a pocsolóából...*) említhetjük. A Szeplőtelen Fogantatásról nevezett Árpádházi (sic!) Boldog Margit pártfogása alatt álló Zalaegerszegi Leánykongregáció kiadásában napvilágot látott *Fehér tűzek* élére ráadásul Mindszenty pártfogója, Mikes János szombathelyi püspök írt kéziratot ajánlást. Hat ciklusának címei nemcsak egy korabeli fiatal lány számára fontos érzelmi kincsek leltárát adják ki, de azt is előrevetítik, hogy bizonyos még kiforratlan, őszintén naiv tehetség nyilatkozik meg bennük és általuk. A nyitó, *OTTHONOM* elé például ezt írta: „Otthonom vadgesztenyelombos, kedves kis egerszegi utca. Itt lakik az édesanyám. Otthonom az Isten háza. Itt lakik mennyei Atyám. Otthonom minden, ameddig szívem melege elér: kedves szép szülővárosom, virágos utcák, virágos terek (*Czobor Mátyás virágosítási programjának eredményei* – SZP), régi iskolám, a suhogva regélő zalaparti füzek, a zalai nád, virágoskertem, a petuniás temető...

Itt élek: itt peregnék szürke napjaim és ünnepeim...”

A lokálpatriotizmus, a városszeretet dalaiból érzékletesen, szinte anizs-szerűen rajzolódik ki az akkori Zalaegerszeg: lankáival, dombjaival, utcáival, tereivel, s az azokat belakó, „szépséget kedvelő emberekkel”, sőt, még a török időkből fennmaradt, nagyszombati határjárás szokását is megidézi (*Egerszeg* – a vers egyébként erősen tükrözi Babits *Messze... messzé...*-je hatását). Az édesapja testét őrző temető komorítja csak el ünnepi hangulatát, ám a nyíló virágok látványa megerősíti benne: ott is jelen van az Isten (*Apám emléke, Nyári reggel a temetőben*), akárcsak a templomban (*Gondolatok a nagytemplomban*). Belátja, hogy mindössze a tétlen töltött nap hiábavaló (*Szürke napok*), hogy katedrálissá lehet avatni a javait bontakoztató kert (*Vasárnap délután itthon*), de akár a leghétköznapibb helyek (*Szigeten, Patakparton*) vagy tettek (mint az utazás – *Vonatablakból*) is szakrálissá emelhetők. És az őszei-téli borongást, cudar időt is ellenpontozza az elközelgő ünnep fénye (*Ez itt november, Az első hó*).

Az otthonhoz hasonlóan a testvériség fogalmát is kiterjeszti. Éppúgy használja kedves virágaira (a *VIRÁGAIM* csokrába fűzi a *Kökényvirágot*, a *Hajnalkát*, a *Pipacsokat*, a *Liliomokat*, a *Kökörcsint* és a *Krizantémot*), mint embertársaira, köztük kitüntetően a szívüket „az apostolok útján hordozó,

édes magyar leányokra”, azaz sorsosaira – Mikes püspök is az ő épülésükre ajánlotta a kötetet – (a *TESTVÉREIM* soraiban említi a kongreganistákat /*Találkozás, A kanizsai testvéreknek, Mai apostolok, Új Emmausz felé, Kongreganistát temetnek/*, hűgát /*Hugomnak/*, de akár a példaadó pedagógust is /*Falusi tanítónő/*), vagy az elesett kis- és az őket segítő nagytestvérekre (a *KISTESTVÉREM* darabjai a rászoruló kicsinyeket felkaroló szociális misszió hőseinek állítanak emléket).

Lelkének „fehér tüzeit” mindannyiunk édesanyja, a Szűzanya előtt lobogtatja, úgy téve lábaihoz, mint a *Gondolatok a nagytemplomban* hódoló, hőtiszta virágcsokrát. Az *ANYÁM* ciklus nyitóversében (*Májusi oltár előtt*), megelőzve, felvezetve a *Szentírás*beli történetek kibontását (*Az első tavasz, Vízitáció, Egy éj Betlehemben, Simeon, Hazafelé*), ekként szólítja meg:

„Csak Te vagy az örök Szép nekünk;
a Szent, a Jó, fehér Ideál;
éretted szép a tavasz, az ősz,
a hajnalpír és az esthomály.
Néked virul egyedül a május
s a fehér rózsák lengő ágai;
Te vagy a Hűség, az ujjongó ének,
fiatal lelkek fehér lángjai...
Szelid mosollyal hajolsz életünkre
egy májusi napnak alkonyán,
Te vagy a Jóság, a Dal, az Eszmény,
... Anyám ...”

A *MESTEREM* végül az Anya után a Fiút lépteti elő. Hozzá vezetnek az utak (*Az Ut*), ő a „Világosság, a Fény, a Nap” (*Adventi hajnal*), felé száll a *Karácsonyi ima*, s – a kötet talán legjobb versében – keresztjének hatalma őriz „néma árnyak”, „sötét, éji rémek” ellenében (*Esti hangulat*). És vezérel láthatatlan karja, hisz „itt élsz köztünk ma és mindenkoron” (*Csak egyszer láthattalak volna*), erőt, bátorítást, megújuló hitet adva találkozásról találkozásra (*Urnapi körmenet, Szentségimádáson, Kápolnában, Este a kápolnában*) – csillagivá emelve az emberi sorsot (*Csillagok*).

A Szent István Társulat támogatásával, a Vadamosi Füzetek záróakkordjaként megjelent *Testvéreim a margaréták* alig több mint félszáz darabja 1935 és 1979 között keletkezett. Világosan kitetszik belőle a fiatalos lelkesedés, a kezdeti természetbőség elapadása – a fent jelzett okokból –, majd a második világhézag követően a költői hang halkulása és lassú elhalása. De a ciklusba sorolás nélkül közreadott versek elé emelt bevezető sorok azt tanúsítják, hogy ezzel arányosan nem fogyatkozott a hit, a küldetésstudat:

„Engedd, Istenem, hogy gyufa legyek,
lobbanásnyi, rövidke élet,
melynek fényénél legalább egy ember
meglásson Téged.”.

A kronologikus rendben álló szövegek közül a közvetlenül a *Fehér tüzek* utáni, 30-as-40-es évekbéliek mintha csak a megelőző líramű legjavát fognák egybe. Újra artikulálódik az Egerszeg-szeretet, a városhoz való mindhalálíg-hűség: a magasból letekintve, gondolatban átöleli a kibomló körképet (*Összel a Kilátón*), távoli folyamok mértékével méri a megduzzadt Zalát (*Riáradt a Zala*), hazahúzza a vasút-út (*Vicinálison, Vonaton a hősesben*), képeslapot küld a tavaszi (*Tavaszi reggel a kisvárosban*) és téli megyeszékhelyről (*Egerszegi karácsony 1936-ban*). Az *Ének az Alsóerdőről* aztán már az említett, vadvirág-illatú természet-versekhez köt át. Kedvesebb neki az ottani lila ciklámen, még az orchideánál is – említi a *Vallomás*ban, a kertben katonás napraforgó-sereg sorakozik (*Napraforgók*), a lecsupasztított réten kikerics világít (*Az első kikerics*), ibolyacsokrot helyez az árokparti kökereszthez (*Kereszt előtt*), vér-közösséget vállal a margarétákkal (*Testvéreim a margaréták*). A szív-virágról – szíromlevelei alakja, színe miatt is – pedig így ír:

„Délutáni napfényben jártam ott.
Zengő nyár ülte az áldott vidéket.
Egy besüppedt síron, lábaimnál,
néhány szál pipacs égett.

Vérszín ruhája lobogott a szélben
és kelyhe üzenetet kiáltott.
Nem tudom, más is megértette-e,
aki előttem járt ott...

Valaha egy szív szépet akart adni
a hideg, önző, szívtelen világnak.
Nem értették meg... A szív visszajött:
kinyílt piros virágnak.”
(*Pipacs a temetőben*).

Látható, hogy a háború felé rohanással hogyan válik egyre sötétebbé versvilága – mind több lesz a temető (s immár nem az apa kapcsán) és a halál. Tavasza (*Lányok a tavaszban*) elnovemberül (*Őszi bolyongása a temetőben*), megkísérti saját elmúlása is (*Önéletrajz, Így remélem..., Testvéreim a margaréták*). Ám tudja, hogy a Golgota végén ott a kereszt, a szenvedést bevégző, a megnyugtató, s megint erőt, új hitet ad a bizalom a gondviselő szeretetben. A *Szitál a ködben* (1943) már hiábavalók az emberi ütések, az ég felé fordított arcot megsimogatja az őszi köd, az 1945-ös *Aczél Bözsi pünkösdirózsájában* pedig a romokon az élet diadalát hirdeti, új reményt fakaszt a bimbót bontó bazsarózsabokor, Isten üzenete.

A 40-es évek végétől egyre ritkábbak a versek, talán úgy érezte, mindent elmondott már, s szólni sincs kinek – később (mint írtuk) nem is nagyon lehetett. Egy-egy utazás (*Sümegei emlék, Vasvár, A jeli erdőben, A Tisza köszöntése, Öreg Czaga Márton, Répeslap Velemérről, Őszi csokor a Mecsekből*), a természet kisdud csodái (*Fűzfa a Zalaparton, Kék madártojás, Nyolc kis őszapó, Ébredő erdőn*) – amiket még megörökít, és gyakrabban idéz régi emlékeket (*Tavaszi eső, Emlék a hegyről, Őszi délután a szőlőhegyen, ...és eltemettük Fülöp Máriát*) – mint a kamrapolcra befőttek, helyezi ezeket a múlt pillanatok emlékezetébe, hogy legyen mit elővenni az emberélet télbe fordulásakor. S végül – mint annyi mindent –, a város vonatkozásában, a Zalai Mária Kongresszus (*Hódolat a Boldogasszony előtt*) mellett kedves utcáját is halhatatlanná teszi:

„A gyermekkorom boldog kacagása
itt visszhangzik még a házaid között,
pedig a vidám társak messze mentek
s az ifjúságom is elköltözött.
Lejtős kis utca! Már szótlánul nézem
a föléd boruló felhős eget
és mindig jobban érzem: alkonyatkor
a temető kapuján kisseran
a szomorúság és erre lépeget...”

A szöveg több mint 60 évvel ezelőtt született, átalakult azóta Zalaegerszeg – a temető helyén uszoda, strand lett, hamarosan bővül, tovább szépül az is. De a gyermekkor kacagása, az ifjúkor hite, az ezüstkör tündér-derúje mindörökre ott marad az egykorvolt utcában. Ahogy felfénylő porszemeket, vadvirágillatot, távoli harangszót hozó versei elfeledetten is örökké éltetik költőjüket, akkor is, mikor bronz és márvány elporlik már...

Műtárgyak a bombazáporban

(A Balatoni Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek pusztulása 1945-ben)

1944 nyárutóján kihasználva a román átállást, a szovjet alakulatok elérték Magyarország keleti határait a Kárpátokban. Rövidesen be is törtek hazánkba, ezzel sokakat menekülésre készítette. A háborús veszély miatt kellett elmenekíteni a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum műkincseit egy biztonságosabbnak vélt helyre...

A szovjet csapatoknak az országba történt 1944. augusztus 26-i betörését követően¹ új katonai helyzet alakult ki; az égbolt után a szárazföldön is hadszíntérré vált Magyarország. A veszélynek leginkább kitett Észak-Erdély megyéiből megindult a menekültek áradata nyugati irányba az ország belső, a harcok által egyelőre még nem érintett térségei felé. Ekkor a polgári lakosság mellett a magyar állam tulajdonát képező ingó vagyontárgyak biztonságba helyezését is igyekeztek megoldani. Így történhetett meg az, hogy a Székely Nemzeti Múzeum 51 ládányi muzeális anyaga 1944 őszén előbb Kolozsvárra majd Zalába került.

A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége 1944. szeptember 9-én értesítette a keszthelyi Balatoni Múzeum – Állami Darnay Múzeum vezetését arról, hogy a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum biztonságba helyezendő anyagát Keszthelyre fogják szállítani, és a muzeális anyaggal tart majd néhány múzeumi tisztviselő is a családjával. A Háromszékből érkező műtárgyak szeptember végén érkeztek meg Keszthelyre. Barabás Jenő, a sepsiszentgyörgyi múzeum altisztje szeptember 24-én, Herepei János direktor október 8-án, míg családja 11-én ért Keszthelyre². Ekkor úgy tűnt, hogy a kimenekített muzeális anyag egyelőre biztonságba került.

A szovjetek gyors előretörésének köszönhetően 1944. december 4-én a szovjet 57. hadsereg átmenetileg elfoglalta Marcalit, az arcvonal rövidesen a Balatonszentgyörgy és Barcs közötti terepszakaszon merevedett meg, Keszthelyhez vészesen közel³. A katonai helyzet romlása előrevetítette a gyűjtemény továbbmenekítését, de már a keszthelyi muzeális anyaggal együttesen. Erre az eshetőségre Csomay Miklós, Zala vármegye főispánja, már 1944 novemberében utalt Darnay Béla múzeumigazgatónak – személyesen –, majd december folyamán többször telefonon is. Végül a keszthelyi járás főszolgabírója 1945. január 1-én Zala vármegye kormánybiztos-főispánjának utasítása alapján – arra kötelezte a Balatoni Múzeumot, hogy a saját és a Székely Nemzeti Múzeum anyagát Zalaegerszegre szállítsa át. A muzeális anyagot 1945. január 5-én vitték Zalaegerszegre. Az eredetileg tervezett 5 vagon helyett azonban csak 2 vagon érkezett a megyeszékhelyre, ahol Darnay Béla megpróbálta a főispánnál elérni, hogy száraz, bomba-, és tűzbiztos helyen tárolják a műtárgyakat, de a katonai helyzet és a továbbszállítás továbbra is fennálló lehetősége miatt minden maradt a vagonokban, útra készen⁴. Ugyanakkor fegyveres őrköt biztosítottak a gyűjteményi anyag őrzésére, és minden egyes légiriadó alkalmával a két vagonot kivontatták a vasútállomástól távolabb a nyílt pályára⁵.

¹ A 2. Ukrán Front 7. gárdahadseregének lövészetegységei, a 23. harcokosi hadtest, és az 5. gárda-lovashadtest alakulatai az Úz folyó és a Csobányos patak völgyében lépték át a magyar határt, majd összecsaptak a magyar 11. és 13. székely határőrzászlóaljakkal. Hadtörténelmi Levéltár Vezérkar Főnökség 1. osztály B/255. d. 277/3066 Tájékoztató 1944. 08. 26., Szabó Péter–Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Püldo Kiadó, [Nagykovács], 2003. (Továbbiakban: Szabó–Számvéber 2003) 105. p.

² Balatoni Múzeum Történelmi Dokumentum gyűjtemény (BaM Tört. Dok.gy.) 141. d. M69.14.9.

³ Szabó–Számvéber 2003 140. p.

⁴ A háborút követően a Székely Nemzeti Múzeum részéről a műtárgyaik elpusztulása miatt Darnayt próbálták felelőssé tenni. BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

⁵ BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

Azt követően, hogy 1945. március közepére összeomlott a németek Unternehmen Frühlingserwachen (Tavaszi ébredés) fedőnevű offenzívája, megkezdődött a Wehrmacht és az annak alárendelt honvéd alakulattörödékek kiszorítása az országból. E cél érdekében a szovjet hadvezetés 1945. március 16-án elindította a Bécs–pozsonyi támadó hadműveletet. Majd rövidesen komoly eredményeket értek el a magyarországi arcvonal minden szakaszán. A Vörös Hadsereg március 22-én megszállta Székesfehérvárt, a következő nap pedig a szovjet főparancsnokság elfogadta Fjodor Ivanovics Tolbuhin marsall tervét, hogy a 4., a 9. gárdahadsereg és a 6. gárda-harcokocsihadsereg Pápa–Sopron, a 26. hadsereg Szombathely, a 27. hadsereg Zalaegerszeg, az 57. hadsereg és a bolgár 1. hadsereg pedig Nagykanizsa felé támadjon⁶.

A szovjet erők március 25-ig áttörték a Duna és a Balaton közti arcvonalat. Illetve március 29-én a szovjet 57. és a bolgár 1. hadseregek támadást indítottak a hónapokkal azelőtt megmerevedett Balaton és a Dráva közti arcvonalon⁷.

1945. március 28-án érte az utolsó légitámadás Zalaegerszeget a második világháború során. Ekkor a szovjet 3. Ukrán Front 17. légi hadseregének 189. csatarepülő és 262. éjszakai bombázórepülő hadosztályainak repülőgépei meglepetésszerű légitámadást hajtottak végre a zalaegerszegi vasútállomás ellen, azzal a céllal, hogy az előretörő szovjet 27. hadsereg számára előkészítsék a terepet a város elfoglalására. Az ilyen jellegű támadásokat a szovjet repülőalakulatok általában 100–150 km mélységben, a lokátorok észlelési magassága alatt, alacsonyan repülve és olyan váratlanul hajtották végre, hogy a védekezésre sem maradt idő. Zalaegerszeget valószínűleg zavartalanul támadták a szovjet repülőkötelékek, mivel a várost nem védte légvédelmi tüzérség, s a 101. vadászrepülő ezred is áttelepült Szombathelyről a birodalom területére, Grosspetersdorfbá, március 27-én, így a körzetet vadászrepülőgépek se védték⁸.

Az 1945. március 28-i bombázásra így emlékezett vissza Németh János keramikusművész: „Az éjszaka feszülten és nyugtalanul telt. Ismétlődő robbanások hallatszottak. A pályaudvaron egy lőszeres szerelvényt bombáztak. A találat láncreakciója következtében egész éjjel robbantak a lövedékek. Mint gyerek, tátott szájjal néztem a tűzijátékot. Később tudtam meg, hogy múzeumok kincsei voltak még a vagonokban. A keszthelyi Balatoni Múzeum anyagának egy része az egykori sümegi Darnay-gyűjteménnyel, valamint a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 54 ládányi anyaga. Minden semmivé lett egy éjszaka. Talán töredék, ha maradt. Az éjszaka lövések hallatszottak, de orosz katonaságot nem láttunk.”⁹.

A szovjetek légitámadása során elpusztult a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a keszthelyi Balatoni Múzeum – Állami Darnay Múzeum 2 vagonnyi muzeális anyaga. Sajnos forráshiány miatt az eseményeket nehéz rekonstruálni, de valószínű, hogy a bombázás következtében kialakult felfordulásban már nem tudták biztonságba helyezni a két múzeum műtárgyait tartalmazó vagonokat a zalaegerszegi állomás vasutasai. Ennek következtében a vagonok is bombatalálatot kaptak, és teljesen kiégtek. „A waggonokból csak a vasvázak maradtak meg, azoknak egy része is elszaggatva, összegömbölyve a bombatalálat következtében. Számos bombatölcser volt a waggonok roncsai körül is, sőt a mi waggonunk féloldalra is dőlt és kiugrott a sínekről, míg a Székely N. Múzeumét a síneken állva találtam”¹⁰ – jegyezte fel a háborút követő hónapokban Darnay Béla¹¹.

Azonban a támadásban szerencsére nem semmisült meg minden múzeumi műtárgy. Erről Darnay Béla írt is a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének: „Amikor végre június 1-én és 2-án Zalaegerszegre kiszállhattam, bizony a waggonok roncsai között már aránylag csak keveset találhattam,

⁶ Szabó–Számvéber 2003 181. p.

⁷ Szabó–Számvéber 2003 181–182. p.

⁸ Pataky Iván: Zalai légihelyzet, 1944–1945. (Adalékok a Székely Nemzeti Múzeum második világháborús történetéhez). In.: Acta A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum évkönyve 1996/1. sz. 317–322. p. / http://www.szekelyfoldert.info/acta1996_doku02_2.html (Letöltve: 2016. március 8.)

⁹ Németh János: Gyökerek. Gondolatok családról, mesterségről, művészetről. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg, 2002. 24. p.

¹⁰ BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

¹¹ BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

mert a csőcselék a romok alól minden neki tetsző tárgyat elvitt. Bizonyosra vettem, hogy a tűz pusztításából is sok mindent előkaparhatok még, mint 1849-ben Kubinyi Ágoston Losonc romjai alól, még gyűjteményének jelentős hányadát megmenthette.”¹²

Darnay Bélának a károk megállapításában és a műtárgyak összegyűjtésében segítségére volt a MÁV zalaegerszegi állomásfőnöke, továbbá Agárdy László osztálymérnök, illetve Baráth Ferenc polgármester is, aki munkaejét biztosított a múzeumigazgatónak, aki ennek eredményeként 24 kg muzeális vas-, bronz-, és cseréptöredékekkel tudott visszamenni Keszthelyre¹³.

Darnay 1945. június 7-i Baráth Ferenc polgármesternek írt levelében arról írt: hallomásból úgy tudja, hogy a közeli ONCSA-házakban lakók, illetve kisebb-nagyobb gyerekek/diákok¹⁴ számos muzeális értéket kotortak ki a vagonok roncsai közül. Ezért kérte, hogy ezek visszaszerzésében legyen a segítségére¹⁵. E kérésében a polgármester, a helyi gimnázium és a polgári iskola igazgatói, valamint Somogyi Magyar István alispán is a segítségére voltak. Így az újabb június 8-9-i egerszegi utazása alkalmával további műtárgyakat sikerült fellelni, de autó hiányában ezeket nem tudták a Balatoni Múzeumba szállítani, ezért átmenetileg a zalaegerszegi vasútállomás raktáraiban helyezték el az anyagot¹⁶.

A városból a következő években számos, az 1945. március 28-i bombázásból megmaradt muzeális anyag került elő¹⁷. Ezek közül Zalaegerszeg polgármestere 1946. április 29-én 78 db őskori, ókori stb. műtárgyat szolgáltatott vissza a Balatoni Múzeum igazgatójának, Darnay Bélának¹⁸. Míg 1947. április 9-én Kövécs József, Bíró Márton utca 24. szám alatti lakos 274 db bronzkori, népvándorlás kori, honfoglalás kori, középkori, törökkori, újkori, dualizmus kori stb. tárgyat (edényt, lánzsáhegyet, különböző antik és újkori pénzeket, érmét stb.) adott át Baráth Ferenc polgármesternek és dr. Andorka Tibor aljegyzőnek. Kövécs József előadta, hogy a tárgyakat a vasútállomás 1945. március 28-i bombázása után a vasúti sínek mellett megégett állapotban találta, és úgy tudta, hogy a nyugatra menekíteni szánt múzeumi anyagból származtak e műtárgyak is, amelyek végül a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek¹⁹.

Az 1945. március 28-i szovjet légitámadás jelentős és jövätehetetlen károkat okozott a Székely Nemzeti Múzeum és a Balatoni Múzeum gyűjteményeiben, de szerencsére a város polgárai közül többen is segédkeztek a bajba jutott közgyűjteményeknek anyagaik felkutatásában és visszajuttatásában.

¹² BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

¹³ BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

¹⁴ Minden bizonnyal volt valami alapja annak, hogy diákok/gyerekek is elvittek bizonyos műtárgyakat, ugyanis a rend ezekben a napokban teljesen felbomlott a városban, amit Baráth Ferenc polgármesternek a Ballenegger Henrik gimnáziumi igazgatónak írt, 1945. április 30-i levele is alátámaszt: „Tudomásomra jutott – többoldali panasz alapján –, hogy abból az általános fosztogatásból, mely félelmetes arányokat öltött a civil lakosság körében is, néhány diák is kiveszi a részét.” Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (MNL ZML) V. 1607C Zalaegerszeg város polgármesterének iratai (Z.eg. v. polg. ir.) 4695/1945.

¹⁵ MNL ZML V.1607C Z.eg. v. polg. ir. 5860/1945.

¹⁶ BaM Tört. Dok.gy. 141. d. M69.14.9.

¹⁷ Darnay Béla 1946. február 19-én írt Baráth Ferenc polgármesternek egy újabb segítséget kérő levelet. Ebben leírta, hogy dr. Varga a MÁV pályaozrosva összeszedett több mindent a zalaegerszegi megsemmisült múzeumi anyagok maradványaiból, s mikor hazatért Désre, akkor ezeket a műtárgyakat nem vitte magával, hanem Zalaegerszegen a Szent László utca 1. szám alatti ház pincéjében hagyta. Ezeket az információkat Darnay Tóth József bobai állomásfőnöktől szerezte, aki dr. Varga sógora volt. Mivel a műtárgyakhoz nem tudott a keszthelyi múzeumigazgató hozzájutni, ezért kérte a zalaegerszegi rendőrség, majd a polgármester segítségét, de végül a nevezett házban semmi sem volt. Ugyanakkor sor került április 29-én több, a város birtokába került és a bombázást átvészelt keszthelyi műtárgy átadására. MNL ZML V.1607C Z.eg. v. polg. ir. 2717/1946.

¹⁸ MNL ZML V.1607C Z.eg. v. polg. ir. 5339/1946.

¹⁹ MNL ZML V.1607C Z.eg. v. polg. ir. 4831/1947.

Molnár László

Két testvérmalom Zalaegerszegen: a Gömbös- és a Hencz-malom

A Gömbös-malom eredeti formájában a XIX. század végén

Ezen a fényképen a malomház déli fala és nyugati védőfala készült téglából; az egész egy tető alatt van, de a nyugati sarkot oszlop tartja. Előtte a leeresztett féltető, ami alá a szekerekkel beállhattak, a malom tetőszerkezetének síkját követi, és szintén oszlopok tartják. A padlást egy manzárdablak világítja meg.

Zalaegerszeg két, jelenleg is álló malma egy cseppet sem hasonlít egymásra, de születésükkor az eredeti épületek ikertestvérek voltak.

A rendelkezésre álló dokumentumokból ugyan nem derül ki, hogy építtetésük idején tulajdonosuk azonos személy lett volna, vagy tulajdonosaiknak milyen közük volt egymáshoz, ha volt.

Az bizonyos, hogy szomszéd malmokról van szó, bár a források arra engednek következtetni, hogy volt köztük még egy malom, amit a huszárlaktanya építéssakor bontottak el.

A ránk maradt fényképek tanúsága szerint a két malom építője vagy tervezője – valószínűleg – azonos személy volt.

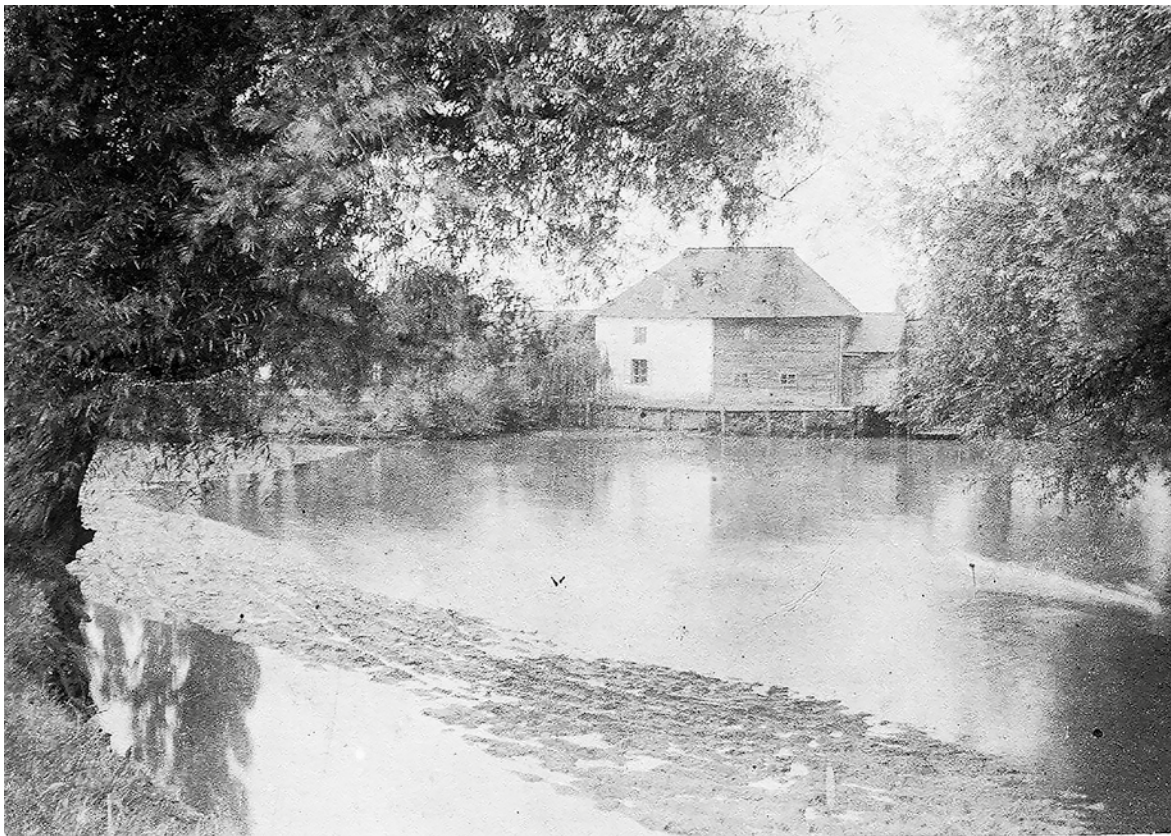
Azonos időben, azonos módon és típusra készültek.

Az építésfejlődés a Gömbös-malom ránk maradt – századforduló körül készült – fényképei alapján követhető nyomon, annak 1927-es leégéséig, amikor is a rég malom teljesen megsemmisült. Az első képen jól látszik, hogy eredetileg az épület magja fából – boronából – épült.

Az 1920-as évekre aztán kialakult végleges képe. Az addig nyitott teret beépítették. Téglával falazták. Kétszintes volt, akár a malomház. Alul nagyobb, felül kisebb ablak került a helyiségekre. Az alsó lehetett a malomszoba, az őrletők pihenő, várakozó helye, ami már fűthető volt, amit a képen látható kémény bizonyít.

Az épület egészére – a korábbi fazsindely helyett – pala került. A padlásablak formáját is megváltoztatták.

A vízikerek is házat kapott.

A Gömbös-malom átépítés után

A képekből ítélve azonban nem volt meg a Hencz-malom nyugati oldalán lévő, magasított padlástér, ami valószínűleg ez utóbbira is csak akkor készült, amikor a kőjárat mellé hengerszéket, és ehhez serleges felhordókat építettek be, azaz korszerűsítették a malmot.

A malmok története

Hencz-malom, Olai-malom, „Mucogi-malom”

(Hencz bácsi beceneve után.)¹ – Falumúzeum. Zala-folyó

Az I. katonai térképen már szerepel a malom², és rajta van a másodikon is, valamint Tomasich térképén is, ami a XVIII. század második felében meglétét bizonyítja.

Korábbi malommal nem tudtuk azonosítani, annak ellenére, hogy tudjuk: a boronából készült része XVIII. századi, téglabővítménye pedig 1902-ben épült³.

¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

³ Göcseji Falumúzeum. Tájak Korok Múzeumok kiskönyvtára 1979.

Hencz-malom

A még működő
malom

1903-ban Hencz György vízhasználati engedélyt kapott malmára. Erről értesítést kaptak a szomszédos malmok tulajdonosai, illetve bérlői: Németh György, szombathelyi püspökség, Königmayer János, Olai malom közbirtokosság, Grén Károly, Bakó Lajos és Kolbin József.

1906-ban meghalt Hencz György. Örököse, özvegye, szül. Kovács Mária 1907 februárjában kapott vízhasználati engedélyt a malomra.

A malomról 1907-ben, Hencz György molnár említése kapcsán is olvashatunk⁴. Egy év múlva ő, ifj. Hencz György nyújtott be kérvényt a malom árapasztójának átépítésére. A munka 1911-ben fejeződött be, többszöri módosítás, fellebbezés, és városi beavatkozás után, aminek során a vízmagasság be nem tartása miatt meg is büntették az akkor 42 éves molnárt.

1911-ben Hencz György „Olai malmi lakos” malmát felülvizsgálva az engedélyt megadták, miután az árapasztó csatornát a benőtt bokroktól megtisztogatta, és a zsiliptáblákat az előírt emelőláncsal felszerelte. 1913-ban a gazdálkodó Hencz szénapajta építésére kért engedélyt, amihez tervrajzot is csatolt⁵.

Hencz György örökösei telepengedélyt kértek 1938. október 17-én. A kérelmet az örökösök nevében Hencz Mária – „Olai Hengermalom, Ola külváros” – írta alá. A polgármesteri hivatalnak az ipartestülettel és a tulajdonosokkal folytatott levelezéséből kiderült,

⁴ Magyar Pajzs, 1907. 04. 11

⁵ MNL ZML V.1607. 2802/1911.

hogy erre nem volt szükség, mert a malom csak vízierővel működött, így a vízjog alapján üzemeltetett⁶.

Az Újjáépítő magyarokban azt írják róla 1947-ben, hogy a Hencz Testvérek malma. A malom ősi családi tulajdon. Jelenleg Mesterházi Jenő vizsgázott molnármester vezeti, aki a felszabadulás után azonnal elkezdte az őrlést, hogy a közellátás segítségére legyen⁷.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Hencz nővérek. Tulajdonos: Hencz nővérek. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 10%⁸.

A leállított malom

A malom, ipari műemlék. Emeletes fa- és téglapépület. Farésze még a XVIII. században épült, azt később bővítették. Két hengersizék és két vízszintes malomkópárral működött. Az épületet és berendezését az Országos Műemléki Felügyelőség állíttatta helyre. A falumúzeum egyetlen eredeti helyén álló épülete⁹.

Építéstörténetére jól rávilágítanak a vele azonos, egykori Gömbös-malom ránk maradt fotói.

Helyreállítás a Falumúzeum részére

⁶ MNL ZML V. 1607.10971/1938.

⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 713. p.

⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 162. sorszám

⁹ Göcseji Falumúzeum. Tájak Korok Múzeumok kiskönyvtára 1979.

Gömbös-malom – Vágóhíd út. Zala-folyó

Az egerszegi plébánia malma volt.

Első ismert említésekor, 1762-ben a Gömbözi-, vagy Gömbösi-malom molnára Büki János¹⁰.

Jelölik az I. katonai felmérés térképén is¹¹.

1826-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Pakó László gömbös molnár nevével, aki a 10-es években az olai malom molnára volt¹². 1830-ban Pakó László gömbös molnár és felesége, Szüts Rozália egy házat vásároltak az „Ola felé vezető nagy utca északi során”¹³.

1835-ben Pakó Rozália és férje, Nagy József molnár eladják a feleség fél ház jussát. A másik fél az édesapáé, akit itt Takó Pálnak írnak és ő a gömbös molnár. Megjegyzésként szerepel, hogy az eladó édesapja¹⁴.

1836-ban, mint szomszéd szerepelt Pakó László molnár neve egy adásvételi szerződésben, amikor a szomszédságában lévő házat, az olai nagy utcában megvásárolták¹⁵.

Egy 1838-ban kelt, de 1837-es vásárlási szerződésen a szomszéd „Nyugatról a Gömbös molnár felé vezető szekérút”¹⁶. (Vélhetően malmot akartak írni!)

1847-ben egy adásvételi szerződésben pedig Pakó Takács László gömbös molnár nevét találjuk¹⁷.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” mol-

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

¹¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹² MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 285. sorszám 653. szám.

¹³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 380. sorszám 1024. szám.

¹⁴ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 465. sorszám 54. szám.

¹⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 482. sorszám 135. szám.

¹⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 527. sorszám 415. szám.

¹⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 770. sorszám 79. szám.

nárokat. A Gömbös-malomban Gyuk Antalt¹⁸. Gyuk Antal molnárlegény neve a kötet 624. és 675. sorszáma alatt is feltűnik, 1842-ben, illetve 1843-ban.

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such¹⁹.

Zalaegerszeg 1858-ban készült térképén feltüntették ezt a malmot is, és az ábrázolásból kitűnik, hogy háromkerekű volt.

1860. május 14-én készült egy összeírás a kávasi malomtól a zalaistvándi malomig a malmok rekesztőiről. Ebben „Gömbösi”-ként írják. A malom rekesztő tábláinak száma: 2, magasságuk: 2 láb 2 hüvelyk, szélességük: 6 láb 8 hüvelyk²⁰.

Ismeretlen időponttól, 1887. április 23-ig a malmot Györei József – korábban martonfai molnár, Németh György apósa – bérelte a plébániától. Az ő bérlete lejártának másnapján vásárolta meg veje, Németh György²¹.

(Györei József 30 éves, Gelsei születésű Martonfán lakó molnár, 1857. február 11-én vette feleségül Piriti Barbara nemes hajadont.)²²

Lányukat, Györei Máriát 1878. május 6-án vezette oltárhoz Németh György (32) molnár, aki Olában született. (Szülei: Németh László nemtelen Nován született és Oroklányban lakott 1839. április 9-én, a házasságkötéskor. Ezen a napon vette feleségül Hegyi Rozi zalaegerszegi nemes leányt. Ezt követően az olai malmot bérelte, itt született fiuk György, 1846-ban.)²³

Németh György 1887-ben – tehát a Gömbös-malom megvásárlása előtt – a Zalaszentlászlói malmot bérelte²⁴.

Németh Györgynek és Györei Máriának öt gyermeke született:

Irén, 1880. Ő Czinder Jenő kerkafalvai molnárhoz ment feleségül. (Az ő fiuk Kerkai Jenő a KALOT megalapítója.)

Erzsébet 1883.

Gizella, 1884. Dr. Tuboly Jenő ügyvéd felesége lett.

György, 1890. Molnár lett. Feleségül vette egy molnár özvegyét. Kibérelték a zalaszentlói egyik malmot, ahol tisztázatlan körülmények közt vízbe fűlt, 1930-ban.

Ferenc, 1892. Selmecbányán végzett bányamérnöként. Neki fontos szerep jutott a malom életében²⁵.

1891. december 25-én kelt levelében Csertán alispán felszólította Németh Györgyöt, hogy az általa a zalaegerszegi plébániától 1887. április 24-én megvásárolt Gömbös-malom vásárlásának tényét a tulajdonjog bejegyzése végett 30 napon belül jelentse be²⁶.

A felszólítás azért érdekes, mert az alispáni hivatal korábbi felszólításának Németh György, a tulajdonosváltás bejelentéséről, 1888. augusztus 1-én eleget tett²⁷.

A malom teljes vételárát 1907-ben fizette ki Németh György. Ezt bizonyítja az 1907. október 21-én kelt, Legárt Kálmán zalaegerszegi apátplébános által kiadott törlési engedély, amellyel hozzájárult a zálogjog törléséhez.

Németh György
és felesége,
Györei Mária

¹⁸ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

²⁰ Az irat Havas Erzsébet, az egykori tulajdonosok leszármazottja birtokában van, aki a többivel együtt rendelkezésemre bocsátotta. Köszönet érte.

²¹ Farkas, 1997. 2.

²² Farkas, 1997. 13.

²³ Farkas, 1997. 12.

²⁴ Farkas, 1997. 2.

²⁵ Farkas, 1997. 2.

²⁶ Zala megye alispánja 25283/1891. Az irat Havas Erzsébet birtokában van.

²⁷ Zala megye alispáni hivatala 1875. sz. hirdetmény 12828/88.

1919-ben meghalt Győrei Mária, 1921-ben férje is követte.

1920-ban azonban még Németh György renováltatta a malmot. Az elkorhadt malomfejet újjáépítette, ennek során a magasságjelet el kellett távolítani, majd a munka végeztével visszahelyezni. Erre augusztusban került sor, amit Németh augusztus 16-án kelt levele bizonyít²⁸.

A Gömbös-malom átépítés után

1928-ban Zala vármegye alispánja engedélyt adott Németh György örököseinek, hogy a 24657/1904. szám alatt vízikönyvezett, alulcsapott vízikerekű malmukat Pohl gyártmányú, álló tengelyű, 0,97 m futókerék átmérőjű Francis turbinára átépíthessék. A gyár árajánlata is megvan, továbbá a malom átépítésének teljes költségvetése²⁹.

1928-ban a malom leégett. Ferenc, aki ekkor bányamérnökként az „Északmagyarországi Kőszénbánya Rt-nél” állt alkalmazásban, az újjáépítést javasolta testvéreinek, vállalva az építés anyagi terheit³⁰.

Október 17-én a polgármesteri hivatal hiánypótlásra szólította fel a tulajdonosokat a malom használatba vételi engedélyének kiadásához³¹. Az elkészült malom berendezéseinek korabeli leltára megmaradt az örökösöknél.

1936. április 21-én a malom tulajdonosai bejelentették, hogy a malomcsatorna tisztítása, és a gát kijavítása után a malom udvarán átvezető utat megszüntetik, azon az átjárást megtiltják. Az út

²⁸ MNL ZML V.1607.2954/1921

²⁹ Zala vármegye alispánja 20387/1928. számú véghatározata.

³⁰ Farkas, 1997. 6.

³¹ Zalaegerszeg r. t. város polgármesterétől 11165/1928.

lezárása miatt a katonaság, a neszeleiek és a gébártiak is tiltakoztak. A város megbízta a városi főügyészt, hogy az ügyet vizsgálja meg. Ő megállapította, hogy a nevezett út a malom telkének része a malommal, gazdasági épülettel, kerttel és réttel együtt, így annak használata mások által jogosulatlan, tehát a tulajdonosok: Németh Erzsébet, özv.

Az új Gömbös-malom

A Gömbös-malom
újjaépítője:
Németh Ferenc

Tuboly Jenőné, Németh Gizella, Németh Ferenc és kiskorú Tuboly Mária megszüntethetik³².

1938-ban Németh György örökösei részére Zalaegerszeg polgármestere az „ún. Gömbös malom”-ra telepengedélyt adott ki³³.

1947-ben Havas Rezső jogász feleségül vette Tuboly Máriát (Németh Gizella, szül. Tuboly Jenőné lányát). Kitanulta a molnár mesterséget. Havas, aki a II. világháborúban 3 évet tartalékos tisztként szolgált a fronton, mint horthysta tiszt nem kapott állást, ezért a háború után a malomban dolgozott³⁴.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Németh Örökösök néven szerepel a malom³⁵.

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Németh Örökösök. Tulajdonos: Németh Örökösök, Zalaegerszeg. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 90. %³⁶.

1952-ben államosították³⁷.

Tényleges államosítására azonban csak 1968-ban került sor, amikor is a malmot a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Pf. I. 20. 166/1968/75. számú ítéletével államosította.

Állami igénybevétele utáni vezetői: Nánási József, Bujtor Károly. Molnárok: Kóbor Ferenc és László, valamint Nyakas Ferenc voltak³⁸.

Németh Ferenc ezt követően a Zala megyei Tatarozó Vállalat Tervező Irodájában dolgozott, építész szerkesztőként.

³² MNL ZML V. 1607.1200/1938.

³³ Zalaegerszeg megyei város polgármesterétől 11362/1938.

³⁴ Farkas, 1997. 8.

³⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³⁶ MNL ZML. IV. 433. Kímutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.

³⁷ Zalaegerszeg Városi Tanács VB. 56-6/b/1952. sz.

³⁸ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Az 1955. június 12-én a Malomipari Egyesülésnek címzett levélben arról írt Németh Ferenc, hogy a malom melletti Zala-mederből a kavics bányászását neki megtiltották, noha az, az ő tulajdonuk. A válasz 1955. július 11-én kelt: „, mivel az Élelmiszeripari Minisztérium [...] rendelet alapján a kérelmező malmát térítés nélkül véglegesen igénybe vette a Zalamegyei Malomipari ES. javára.[...] az igénybevételt kiterjeszti az üzemi ingatlanra, amely az üzem célját szolgálja, így a Zala medrére is. [...] a kavicskitermelésnek a joga kizárólag minket illet.”.

Németh Ferenc július 16-án kérte a hivatkozott határozat másolatát. Kérelmét augusztus 1-i dátummal elutasították.

1962-ben a zalaegerszegi Malomipari és Terményforgalmi Vállalat kérte, hogy a malmot adják át kezelésébe. Ez meg is történt. 1962. május hó 2-án a zalaegerszegi járásbíróóság, mint telekkönyvi hatóság, elrendelte a tulajdonjognak a magyar állam javára történő bejegyzését, és a Malomipari Vállalat kezelésébe adását.

A malmot 1962-ben végleg leállították, berendezését leszerelték.

1964. november 24-én a tulajdonjogot gyakorló Zala megyei Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalat a malmot visszaadta a tulajdonosoknak.

Az épületet bérbbe vette a kaposvári központú Somogy-Zala megyei Vas és Műszaki Nagykereskedelmi Vállalat raktár céljára, 1964. december 14-én. Majd 1967-től üresen állt.

1968-ban a malmot a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Pf. I. 20. 166/1968/75. számú ítéletével államosította. A Zala-folyó szabályozásával elvitték alóla a vizet is³⁹.

Ma sportcentrum a Vágóhíd utcában. Volt tulajdonosainak leszármazottai az egykori molnárházban élnek⁴⁰.

A malom az 1940-es években, északnyugatról

³⁹ Farkas, 1197. 9-10.

⁴⁰ Jakosa 2005.

Az irodalomnépszerűsítés piaci szerepe

„Úgy gondolom, hogy manapság keveset olvasnak az emberek, főleg szépirodalmat olvasnak keveset.”¹ – nyilatkozta Viola Szandra a 24.hu *Pucérra vetkőzött egy költő az Oktogonnál* című videójában. „Az alapvető állítás, amiből kiindulva létrehoztam az InstaVerset, az az volt, hogy az emberek kevés irodalmat olvasnak.”² – válaszolta Kele Dóri a PS magazin kérdésére 2015 júniusában. „Egyik jelszavam, hogy »a vers trendi«, és ezt most szeretném ismét bebizonyítani”³ – így Viola Szandra a Blikknek. „Az irodalom menő, legalábbis én, aki benne mozgok, így gondolom, ezt szeretném átadni másoknak is.”⁴ – Kele Dóri, FÉLonline.hu. „Ugyan ki tiltja meg, hogy a wc-n ezentúl ne Parti Nagy Lajost olvassunk?” – teszi fel a kérdést szintén Kele Dóri a fenti PS magazin interjújában⁵. „Azt szeretném, ha az irodalommal foglalkozó embereknek is akkora publicitás járna, mint a más területen dolgozó alkotóknak.” – Kele Dóri, Librarius.hu⁶. „Bízom benne, hogy így többen fognak az irodalomhoz visszafordulni”⁷ – nyilatkozta Viola Szandra, aki a Velvet.hu-n azt is kiemelte: „ha kell, bikiniben mondok verset, ha kell, a meztelen testemre írom fel a költeményeket akár a véremmel is. A lényeg, hogy ne hagyjuk a verset meghalni!”⁸ Kele Dóri úgy véli, „Sokakat veszünk rá egy-egy vers elolvasására azzal, hogy kicsit felpimpeljük a szöveget”⁹ – Kele Dóri, Lendület Magazin. Viola Szandra szerint pedig akciói már akkor célt érnek, ha a bulvármédián keresztül emberek tömegei figyelnek fel a kortárs irodalom problémáira, hiszen – mint azt az Irodalmi Jelenek 2014. augusztus 10-én adott interjújában kiemeli – ezeknek köszönhető, hogy rengetegen vitáznak és gondolkodnak azon, mi az oka annak, hogy ennyire háttérbe szorult a kortárs irodalom. Szerinte sokan morfondíroznak most a következő kérdéseken is, mégpedig, hogy „Vajon mit lehet tenni, hogy ez ne így legyen? Így kell-e csinálni, ahogy én teszem? Vagy máshogy? Hogyan?”¹⁰ Mint nyilatkozta: „elkezdtek foglalkozni a problémával, és ez az első lépés a megoldás felé!”¹¹

Az InstaVers és a Testverselő költő irodalomnépszerűsítő törekvése, véleményem szerint, a lehető legtávolabb állnak egymástól, mégis, ahogy a fenti interjú-idézetekből is kiolvasható: több ponton találkozni látszik a két, az utóbbi időkben legnagyobb feltűnést keltő, a szakmát legjobban

¹ KOCKA Máté, *Pucérra vetkőzött egy költő az Oktogonnál*, 24.hu, 2014. 08. 07., <http://24.hu/kultura/2014/08/07/pucerra-vetkozott-egy-kolto-az-oktogonnal-video/> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

² ZAHORJÁN Ivett, *Én az irodalomnak szurkolok – Interjú Kele Dórral, az InstaVers alapítójával*, PS magazin, 2015. 07. 29., <http://psmagazin.hu/en-az-irodalomnak-szurkolok-interju-kele-dorival-az-instavers-egyik-alapitojaval/> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

³ Sz. n., *Szexi! Saját testén mutatja be legújabb találmányát Viola Szandra!*, Blikk 2015. 09. 22., <http://www.blikk.hu/sztarvilag/kultura/szexi-sajat-testen-mutatja-be-legujabb-talalmanyat-viola-szandra/05t1ss9> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

⁴ BÁBA TIBOR, *Azonnal oldódik – beszélgetés Kele Dórral*, FÉLonline.hu, 2016. 06. 03., <http://felonline.hu/2015/06/03/azonnal-oldodik-beszelgetes-kele-dorival/> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

⁵ ZAHORJÁN, UO.

⁶ NEMES Anna, *Az új projekt titkos, de aki segíteni szeretne, azt beavatom – interjú Kele Dórral, az InstaVers anyukájával*, Librarius.hu, 2015. 09. 15. <http://librarius.hu/2015/09/15/az-uj-projekt-titkos-de-aki-segiteni-szeretne-azt-beavatom-interju-kele-dorival-az-instavers-anyukajaval/> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

⁷ Julie DERPY, *Ismerje meg a bikinis magyar költőnőt!*, Velvet.hu, 2014. 06. 04., http://velvet.hu/celeb/2014/06/04/ismerje_meg_a_bikinis_magyar_koltonot/ (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

⁸ Uo.

⁹ ROSE, *Kortárs költészetet a szívetekbe – Interjú az IstaNőkkel*, Lendület magazin, 2014. 08. 27., <http://lenduletmagazin.hu/kortars-kolteszetet-a-szivetekbe-interju-az-istanokkal/> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹⁰ BOLDOG Zoltán, *A szép költő vetkőzik, de mit tegyen a prúd és a csúnya?*, Irodalmi Jelen, 2014. 08. 10., <http://www.irodalmijelen.hu/2014-aug-10-1430/szep-kolto-vetkozik-de-mit-tegyen-prud-csunya> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹¹ Uo.

foglalkoztató projekt, jelesül abban, hogy mind a két vállalkozás abból az alapvető állításból indul ki, hogy 1) az emberek keveset olvasnak 2) főleg szépirodalmat olvasnak keveset 3) ez egyáltalán nincs rendben 4) ezen változtatni kell és 5) olyan módon kell erre a kulturális szektorra vagy piacra, illetve a vélt vagy valós veszteségekre felhívni a figyelmet, ahogyan a megcélzott réteg az alkotók szerint leginkább befogadhatónak véli a kortárs irodalmi szövegeket.

Olvasás az interneten

Nagyon kemény fába vágnánk a fejszénket, ha pontosan meg akarnánk vizsgálni, hogy vajon igaz-e az az állítás, hogy az emberek keveset olvasnak. Egyrészt az elmúlt öt évben többek között a KULTOK konferencián is számtalanszor merült fel az egyre közhelyszerűbb állítás, miszerint az írás történetében valószínűleg még soha nem használták ilyen magas számban a kommunikáció ezen módját, így egyre biztosabban állítható, hogy soha eddig nem töltöttek annyi időt betűk olvasásával az emberek, mint napjainkban az interneten. Másrészt ezt lehetetlen mérni, hiszen a tudományos kutatás alig bír lépést tartani az internetes trendek változásaival, a nyilvánosságra kerülő adatok majdnem hogy egy időben évülnek el megjelenésükkel.

Feltételezésünket talán alátámasztani látszik viszont, hogy a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2014-ben a magyar lakosság **76% százalék**a volt rendszeres internethasználó¹², (a 16-74 éves személyek közötti ez a szám pontosítva 74%¹³), ezen kívül azt is tudjuk, hogy a magyar internetezők napi átlagban **4,8 órát töltenek interneten**¹⁴. Az internetes tartalmak jelentős része pedig szinte biztos, hogy írva van. Gondoljunk csak saját internetes aktivitásunkra: a Facebook falunkra, kommentekre, e-mailekre, online cikkekre, stb. Véleményem szerint, mindezt figyelembe véve, aligha állítható, hogy az emberek kevés időt töltenének olvasással, sőt, valószínűleg aktív idejük nagy hányadát ez teszi ki.

A kortárs irodalom fogyasztására tett kijelentések a fentiekből következően megint csak nehezen ellenőrizhetők, pontos adataink (pl. nyilvános látogatási statisztikák) az internetes kortárs szépirodalommal foglalkozó blogokról, Facebook oldalakról, YouTube csatornákról egyrészt aligha állnak rendelkezésünkre, és ha nyilvánosak lennének is, naponta lehetne, kéne róluk valamit mondani. Egy valami viszont biztos: ha valaki a kortárs irodalom népszerűsítésébe kezd, nem mehet el szó nélkül a honi könyvkiadás helyzete mellett, és nem kerülheti meg azt sem, hogy valamit mondjon a kortárs irodalmi könyvek piaci pozíciójáról. Annál is inkább, mivel elsöre úgy tűnik – de erre még visszatérünk –, mégis csak ez az a termék, amelyet „marketingolni”, eladni kívánnak, hiszen ez az, amit pénzért meg lehet vásárolni, a marketing célja pedig nem más, mint vásárlásra bírni a fogyasztókat.

A könyvpiac adatai az internetes (irodalmi) tartalmakkal ellentétben sokkal pontosabban mértek, és így jobban ellenőrizhetők. Ráadásul az adatok nyilvánosak, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) vagy a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) honlapján bárki hozzájuk férhet, így ezekbe könnyebben tudunk betekintést nyerni.

A könyvpiac helyzete

A szabadforgalmú (közoktatási tankönyvek nélküli) **könyvpiac forgalma 2015-ben 45.830.344.000 Ft** volt, ami 3,24%-os forgalmi növekedést jelent a 2014-es adatokhoz¹⁵ képest. Ez olvasható az

¹² <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt14.pdf> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹³ Központi Statisztikai Hivatal, *Rendszeres internethasználók aránya*, KSH.hu, https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tin00091.html (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹⁴ Részletes adatok: Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, *Lakossági internethasználat online piacfelmérés 2014*, NMHH.hu, 2015. február, http://nmhh.hu/dokumentum/166308/internet_2014_webre.pdf (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹⁵ MKKE, *A magyarországi könyvforgalom 2014-ben*, MKKE.hu <http://www.mkke.hu/konyvforgalom-2014>, (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

MKKE.hu-n¹⁶. **2014-ben 17.953.000 könyvpéldány jelent meg**¹⁷. Ugyanebben az évben a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülése szerint a szépirodalom (a fikciós művek) kategóriája volt a könyvkiadás legjövedelmezőbb ága. Az ide sorolható művek fogyasztói árú forgalma **a könyvpiac 31,2%-át tette ki**. Ez a KSH.hu szerint nemzetközi összehasonlításban is jelentősnek számít. Ezek szerint az adatok szerint 2014-ben minden 10. kiadott könyvből minden 3. szépirodalmi, fikciós mű volt – nagyjából ennyi gyerekönyv, illetve ismeretterjesztő könyv jelent meg ebben az évben. Nem vagyok a számok embere, de ha fenti 31,2%-os aránnyal számolunk, 2014-ben durván **5.600.000 példánnyi szépirodalmi könyv** jelenhetett meg. Ez a mai magyar könyvpiacra belül egyáltalán nem tűnik kevésnek, viszont ha a pénztárcánkon mérve nézzük, mindez mást mutat. A 2014 évi könyvforgalom becsült hozama **59,5 milliárd forint** volt a KSH szerint (tankönyvekkel együtt), ami lakosonként átlagosan 6028 forint könyvekre fordított éves kiadást jelent. Erről az MKKE leszámolja a tankönyveket, így durván 4000 forint/fő/könyv körüli számot kapunk. Ennek 30%-a durván **1200 forint**. Vagyis ennyit költ egy magyar nyelven olvasó ember szépirodalmi könyvekre egy évben.

Ha belegondolunk és jól számoltunk, ez egy átlagos, új megjelenésű szépirodalmi könyv árának a fele vagy egyharmada. Ha ezt összevetjük azzal, hogy színházjegyre durván 2000 forintot, míg mozijegyre 2300-2500 forintot költenek az emberek a KSH.hu adatai szerint¹⁸, kiderül, hogy a kulturális piac ezen szegmense tényleg kicsi, viszont akárhogy is nézzük, 2015-ben csak ez egy **12.228.912.000 Ft-os piacot jelentett**, még ha az adatok azt is mutatják, hogy 2014-hez képest az ágazat piaci részesedése **11,82%-kal csökkent**.

Ezekből az adatokból több dolog világosan megállapítható: egyrészt, hogy a kortárs irodalom a könyvpiacra belül egyáltalán nincs rossz pozícióban, viszont az is látszik, hogy 2015-re vagy nem értek be az „irodalomnépszerűsítő projektek” gyümölcsei, vagy ezek a projektek egyáltalán nem hatnak számokban kifejezhető módon a könyveladásra. Másrészt: a könyvpiacra az elmúlt években bármennyire látszik egyfajta fogyasztóbarát átalakulás: olcsó könyvekkel, gyönyörű dizájnnal, kreatív könyvsorozatokkal, sőt a sztároknak kijáró óriásplakátos hirdetésekkel, teltházias könyvbemutatókkal jelentkeznek a kiadók, mégis az adatok azt mutatják: a szépirodalmi könyvpiac nem nyer nagyobb teret magának, nem hogy nem bővül, de 2015-re jelentősen csökkent. Ebből az is következik, hogy a szépirodalmi kiadók, úgy látszik, nem tulajdonítanak jelentőséget saját piacuk bővítésének, nem találják a megfelelő eszközöket célcsoportjuk megszólítására, vagy el vannak foglalva a versennyel a bevételért, amely, mint fentebb láttuk, az összlakosságra vetítve, fejenként mindössze 1200 forintot jelent.

Ugyanakkor az is lehet, hogy felismerték: nem érdemes pénzt, időt, kreatív tőkét áldozni arra, hogy egy, a magyar könyvpiacra is mindössze 30%-át kitevő rétegterméknek több vásárlót szerezzenek, márpedig ez csak az ő feladatuk lenne, hiszen legyenek bármennyire is népszerűek az olyan kezdeményezések, mint az InstaVers, ezt a feladatot nem tudják, és nem kell ellátniuk.

Mi tehát az irodalomnépszerűsítés piaci szerepe?

Egyrészt az írás adekvát felülete az Y és a Z generáció számára már nem a könyv. És nem azért mert a fiatalok (és általában az emberek) nem olvasnak, hanem mert a könyv és a papír alapú írás (és véleményem szerint a papírhoz kötődő szépirodalom¹⁹), egy, az írás történetében zárójelbe tehető zárvány. Jelen pillanatban az egész életünk a digitalításban (vagy Friedrich Kittlerrel szólva

¹⁶ MKKE, *A magyarországi könyvforgalom 2015-ben*, MKKE.hu, <http://www.mkke.hu/konyvforgalom-2015> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹⁷ MKKE, *Összesítés*, MKKE.hu, <http://www.mkke.hu/osszesites> (utolsó elérés: 2016. 05. 01.)

¹⁸ Az itt olvasható számok nem pontos adatok(!), csupán erős becslések, melyekhez a szerző a KSH.hu adattárában található fogyasztási adatokat vetette össze a két kulturális szegmens éves összbevételével, a kapott számok ezek körülbelüli átlagai. Vö.: KSH.hu, *Kulturálódási szokásaink, Színházak szórakozás 2011, Kultúrstatistikai adattár, A színházak tevékenysége*

http://www.ksh.hu/apps/shop.lista?p_lang=HU&p_temakor_kod=ZK

¹⁹ Vö.: BRAUN Barna, *A közegek felértékelődése – az irodalom kiűzése az irodalomból*, Alföld 66. évf, 10. sz., 71-74.

számítógépek mikroprocesszorainak tranzisztoraiban²⁰) szerveződik, így az írás aktuális jelene is ez. Lapis József szerint „A böngésző versolvasó számára a korábnál is kevésbé lehet világos, miért (jó) az egyik vers és miért nem az a másik – egyáltalán, korántsem egyértelmű, mi is az a vers, hol kezdődik és meddig tart az irodalom.”²¹ Már csak azért sem, mert az internetes szövegtartalmak nem részei többé a papír alapú íráshasználathoz kötődő irodalmi diskurzusnak. Egy posztirodalmi jelenség pedig nem győzhet meg, akár meztelen testekre vérrel verseket írva, tömegeket arról, hogy „forduljanak vissza az irodalomhoz” és használjanak egy elavult médiumot, mert akkor kudarcra vannak ítélve – ahogyan a Testverselő projekt is.

Egy posztirodalmi kezdeményezés akkor sikeres, ha újrakondicionálja azokat a tartalmakat, amelyek addig nem voltak felhasználhatók internetes médiumokon, ezek lesznek sikeresek, mint pl. az InstaVers.

L. Varga Péter szerint egyébként „Sajátos összefüggés van a líra műnem specifikumából következő potenciális megvalósulások, valamint a megjelenési közeg kiszélesedése között, ugyanis az utóbbi években megerősödő különböző költői szubkultúrák, színterek nem csekély mértékben virtuális mezőn bontakoztak ki.”²² Ezért van az, hogy jelenleg elsősorban a lírai műfajok reinkarnálódnak az internetes felületeken, amelyek ott kezdenek sikeres működésbe. Vagyis nem kell, hogy ezek a jelenségek saját sikeres fenntartásukon túl más, „nemesebbnek vélt” célt hallucináljanak működésük mögé (pl. irodalomra nevelést, olvasás vagy irodalomnépszerűsítést stb.), annál is inkább, mert mint az a fentiekből látszik: ez nem több délibábnál.

De semmi ok az elkeseredésre, sőt. Véleményem szerint az InstaVers-típusú posztirodalmi jelenségek éppen kezdik megtalálni saját piacukat, éppen kezdik kitalálni azokat a termékeket, amelyeknek sikeres marketingeszközei lehetnek. Az átalakulás jó példájául szolgálhat a zeneipar, amely az utóbbi tíz évben megtanult a hordozók értékesítése helyett az efemer jelenségekből: koncertekből, exkluzív eseményekből és luxuskiadványokból élni. Az írásipar jövője is ebben és nem tömegkönyvek kiadásában van.

Rendezvényszervezőként azt tapasztalom, hogy az elmúlt években nehéz nem rentábilis, teltházias irodalmi eseményt csinálni: vagyis az emberek nem zárkóznak el attól, hogy ezért a művészetért pénzt fizessenek, csak, lévén mindenki kezében már van egy, nem hordozók megvásárlásával, hanem események látogatásával szeretik megtenni – és ez csak egy az utóbbi pár évben átrendeződő látszó írásipar jól látható változásai közül. Hogy idevágó hasonlattal éljek: ezek a jelenségek az irodalom utáni írásipar Facebook oldalának csak az első párszáz látogatói.

(Az előadás az V. KULTOK konferencián hangzott el, Debrecenben, 2016. március 19-én.)

²⁰ Vö.: Friedrich KITTLER, *Nincs szoftver*, ford. SMID Róbert, Prae, 2014/4 95-103.

²¹ LAPIS József, *Előszó* = Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez, Budapest, JAK+Prae.hu, 2014., 16.

²² L. VARGA Péter, *Költészet és médiumok = Uó., Az értelem rácsai. Esemény, filológia, megértés az irodalomban*, Budapest, Prae.hu, 2014, 105.

Németh József

Pálóczi Horváth Ádám és a politika¹

„Pálóczi Horváth Ádám (1760-1820) a XVIII. század végi, XIX. század eleji magyar irodalom- és eszmetörténet furcsa figurája. A gyakran polihisztorként említett szerző munkássága valóban meglepően tág területet ölel át. Nehezen lehet elhelyezni munkáit a régi és új – modern – magyar irodalom határvonalán innen vagy túl: vizsgálata során, értelmezésekor egyszerre kell és lehet eszme-, tudomány-, illetve irodalomtörténeti megközelítést alkalmazni. A kritikai vizsgálatot nehezíti, hogy még hiányoznak az átmeneti korszakra vonatkozó alapkutatások” – olvasom az MTA Irodalomtudományi Intézete által az író születése 250. évfordulóján rendezett konferencia előadásait közreadó kötet előszavában.

Különös sorsú, nehezen jellemezhető, nemegyszer félreismert szereplője a magyar irodalom történetének. Kömlődön, Szántódon, Zalaegerszegen, Petrikeresztúron, Nagybajomban tábla őrzi emlékét, Balatonfüreden három is. A szántódi és az egyik füredi márványlap szövege pontatlan. Budapesten, Zalaegerszegen, Nagybajomban művészetet oktató intézmény viseli nevét. Életében 17 kinyomtatott kötetét vehette kézbe, 1820-ban majd kétannyi szövegét hagyta özvegyére. Halála után 122 évig egyetlen teljes műve sem jelent meg, a ma legtöbbször becsült *Ötödfélszáz énekek* csak 1953-ban, példás gondossággal kritikai kiadásban, bár a pajzánabbnak ítélt sorok kihagyásával. 1792 óta csak a *Felfedezett titok* című szentimentális-szabaddóműves regénye ért meg második kiadást. (Örülök, hogy a Szépirodalmi Kiadó bizalmából 1988-ban ezt én gondozhattam.) Könyvet kedvelő honfitársaink is zavarba jöhetnek, ha Horváth 4-5 művét fel kellene sorolniuk. Ugyanakkor vásárnaponként a magyar protestáns templomokban százezernyi hívő éneklé a református énekeskönyvekben megtalálható öt szövegét, anélkül, hogy szerzőjére gondolna.

Életműve sok fogódzót kínál politikához fűződő sokszínű kapcsolatának áttekintésére. Erre bátorít a genius

¹ A Göcseji Múzeum *Művészet és politika 1541-1849* című, 2015. szeptember 16-i konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

loci is. Gyakran megfordult a szomszédos épületben, az akkori megyeházában. 1819 nyarán utoljára itt vett részt a tisztújító megyegyűlésen, s erről írt, kéziratban maradt szatírja az utolsó műve.

A konferencia időkerete részletes fejtegetés helyett Horváth életművéből csupán három mozzanat felidézésére korlátoz:

- politikai témájú versei és szerepe 1795 előtt,
- szabadkőműves kapcsolatai,
- az 1814-ben ellene indított vizsgálat.

1.

Változatos, izgalmas időszak kortársa volt. Lelkesítette a gőzgép, a léghajó híre, örülhetett a fekete himlő elleni védőoltás előállításának. Érdekelte a tudomány, természetesen nem sejtette, hogy csodált tudós kortársai egy részének nevét a következő századokban közszóként használjuk: wattot, ampert, ohmot emlegetve. A magyar társadalmat felbolygatta II. József évtizede: a szabadabb vallásgyakorlat lehetősége, a szerzetesrendek feloszlata, a német nyelv hivatalossá tétele, a hazai területének aprólékos pontosságú térképre mérése. Örültek a cenzúra enyhítésének, a könyvnyomtatás gyarapodásának, bántódtak a korona Bécsbe szállítását hallva, aggódtak a vármegyei önállóság megnyirbálásáért. Híre jött a francia forradalomnak, a király lefejezésének, a győztesek egymást pusztító harcainak. Mivel itthon évtizedek óta politikai tevékenységéért senki nem lakolt életével, a társadalmat megrázta a Martinovics mozgalomát követő gyilkos bosszúállás. Horváthnak is volt oka a félelemre. Mind a személyes örömök, mind a félelmek e légkörben hamarosan a nemzeti ügy rangjára emelkedtek. Ez magyarázza, hogy az 1780-as évek közepétől a magyar politikai töltetű költészet soha nem látott mértékben fellendült, sokszínűvé vált.

Horváth – főleg 1795 előtt – széles érdeklődésű, a társadalmi változásokra érzékeny író volt, aki hazája szinte minden fontosabb politikai eseményére figyelmet keltően tudott reagálni. Hazafias költészete szorosan kötődik a politika napi eseményeihez. A nyolcvanas években szinte egyetlen társadalmi töltetű verse sincs, amelyet ne tudnánk pontosan meghatározó eseményekhez kötni. A hazai változások megítélésében alig marad el Fekete Jánostól, Batsányitól.

A később tüzes kurucnak híresztelt fiatal poéta az első években a kalapos király csodálója. A vallási türelem, a megengedőbb cenzúra, a nyomdák számának növekedése, a megjelenő hírlapok örömmel töltik el. Mivel ekkoriban főleg mérnökként dolgozik, alig aggasztja a vármegyei önkormányzat korlátozása. A szerzetesrendek feloszlata pár évig anyagi haszonnal is kecsegteti: bérbe veheti a tihanyi apátság szántódi birtokait. Még a holt latin nyelv háttérbe szorítása, a német hivatalossá emelése sem aggasztja:

„Elhidd, a Felső is, hogy minapába
Német szót parancsolt a magyar szájába,
Nem a magyar nyelvet akarta pusztítani,
Hanem a deákot németre fordítani,
Hogy így ha ez a nyelv nálunk is bővülne,
Nemzetünk más néppel jobban egyesülne.”
(*Egy nagy magyarhoz*).

Holtában sem fordul ellene, *A felséges József császár halálának emlékezet ünnepén* című verséből idézem:

„Innepet szentelek József árnyékának,
Mert ma esztendeje kora halálának...
Tartozom, míg élek, rá emlékezni.”

Nemzeti hagyományban gyökerező kortársaival együtt hamarosan örömmel látta a függetlenség zászlaját felemelő nemesi mozgalmat is. Hiszen Batsányi sem csak Párisra vetette vgyázó szemét,

üdvözölte a honi változást, a korona hazahozatalát is. Kazinczy ugyancsak nagy embernek tartotta a császárt, mégis büszkén öltötte magára a banderista díszruhát. Oldalára kardot kötött. (Csak a gyakorlaton derült ki, hogy nem tudta kihúzni a hüvelyéből.) Horváth – mint szántódi bérlő – a somogyi bandériumot előbb verssel köszöntötte, tagja lett a díszes seregnek, majd füredi lakosként nem mulasztotta el közreadni a zalaiai rímes üdvözlését sem. A magyar öltözet terjedő divatja idején színesebb, magyarosabbnak vélt, cifra ruházatával keltett feltűnést:

„Nemrég egész Veszprém vára kiállott látásomra,
Ki örülve, ki csúfolva nézvén a kalpagomra,
Hogy a nyuszt bőrre a veres bársonyt leeresztettem,
S magamból egy régi magyart imígyen festettem.”
(*Holmi II.*).

Barátját, Csapodyt is biztatja:

„Ékesüljön magyar szíved magyar testtel s ruhával,
Ne gondolj a franc csúfsággal s a német ruhával.”
(Uo.).

Talán a magyar költészet évszázados hagyományait követve, a legtöbb költő művében 1787-1788-ban nyomot hagyott a törökkel vívott háború. Sok-sok vers jelzi a téma népszerűségét, jelentősebb érték nélkül (Szabó Dávidé, Dayka Gáboré, Verseghy Ferencé, Virág Benedeké, Gvadányi Józsefé, az éppen katonáskodó Fazekas Mihályé). Természetes, hogy Horváth is harci riadókat adott közre, de a megyegyűlésen morog az újoncozás miatt. Bérlőként tiltakozik, hogy a hadseregnek átadott terményeket a kamara nem számítja be az árendába.

Figyel Párisra is, nem vigyázó, reménykedő szemmel ugyan, de nem félelemmel, még kevésbé gyűlölettel. Inkább tétova várakozással. Később a várható francia támadást sem érezte veszedelemnek. A gall kakas esetleg a hajnalt hozhatja:

„Vagy tán éppen kedve sincsenek ezeknek zsákmányolni,
Nem hadzajra, csak hajnalra kezdnek kukorikolni.
A nap kerül, hajnal derül, de sugári élesek,
Megvakulnak a bagolynak szemei, mert kényesek.” – olvassuk a *Kakasszó* utolsó, később nem véletlenül kihagyott strófájában.

A bandérium tagjaként a diéta számos ülésének fültanúja lehetett. Mint szabadkőművest, sok zártabb körű tanácskozársra is meghívták. Ahogy Kazinczy pályájára emlékezve írta: „Sorba járánk a nemzet nagyjait, s ebédek, vacsorák, táncok fogadának mindenütt.”. Október 3-án a Széchenyinél tartott tanácskozáson gróf Berényivel, báró Orczyval, báró Podmaniczkyval, Vay-jal, gróf Esterházy Károlyval együtt vett részt egy megbeszélésen, ahogy a szintén meghívott Kazinczy feljegyzése megőrizte.

Nemcsak versei tanúsítják ekkori politikai érdeklődését. Több röpiratot is kinyomtatott. 1790. július 28-án keltezte *A magyar asszonyok prókátora a Budán összegyűlt rendekhez* című, névtelenül megjelent kötetkijét. Négy nappal később újabb füzetet is kiadott: *A férfiak felelete az asszonyokhoz*. Ezekből kiderül, hogy szerzőjük nem lép ki a hagyományos nemesi gondolkodás keretei közül, elmaradva Bessenyei, Kármán, Bárany Péter nézeteitől. Korszerűbb álláspontot foglalt el a vallás ügyében. A protestánsok szabad vallásgyakorlásáról folyó vitában felszólalt Boronkay József somogyi követ. Igyekezett minél szűkebb körre szorítani a vallásszabadságot. A latin nyelvű beszéd nyomtatásban megjelent. Horváth ezt lefordította, s Boronkay érveit cáfoló saját jegyzeteivel együtt kiadta. 1791 februárjában megjelentette a zalaiai megyegyűlés néhány, ugyancsak a vallási vitákkal kapcsolatos dokumentumát, *A vallás dolga Zala vármegyében* címmel. Egy oldalnyi bevezetőt leszámítva, nem saját alkotása. Mórocza Sámuel levelét, Althan János főispán és Spissich János alispán beszédét adta közre. Utóbbiakat a megyegyűlés jegyzőkönyve is megőrizte.

Ekkoriban még bizakodó. Széchenyi Ferenc megbízásából készíti el és adja közre egy tudós irodalmi társaság tervét: *Egy rövid tudósító levél* címmel. Átgondoltságában elmarad mind Bessenyei *Jámbor szándékától*, mind Révai ekkoriban megjelent, hasonló témájú *Plánumatól*. Írását bizakodva, verssel fejezi be:

„Magyar! most derül – most hasad a szabadság hajnala,
Most készül az szabad lenni, ki még nemes vala.”.

Később, a nemesi-nemzeti törekvések zátonyra futását látva, keserűen írja:

„Szakadoznak a partok, az oszlopok dűlnek,
A nemrég meleg vérrel buzgó szívek hűlnek,
Minát ásott alája s kemény tüzet vetett
A köz-jó bástyájának a maga-szeretet.”.

A nemesi, értelmiségi ellenállás növekedett, a rendőri besúgók Zala megyéből is több szerveződésről közöltek híreket. Festetics György, Fekete János, Spissich János neve is szóba került. E légkör magyarázza 1793-ban kelt versének megváltozott hangnemét:

„Ember a nevünk, de meg vagyunk nyergelve,
Egy csúf áldozatra előre szentelve,
És örökös szégyenünkre,
Korcsult nemességünkre
Jármot taszigálnak,
Békót ver az álnok.
Úgy járjuk a táncot, mint a sipok szólnak...”
(*Féniksi készülő*).

A következő évekből kevesebb írása maradt ránk. Több jel utal arra, hogy köze lehetett a Martinovics-mozgalomhoz. Erre vonatkozó adataink nagyon hézagosak. Azért is, mert a gyanúba hozhatók Zalában gondosan megsemmisítették kompromittálóknak vélt irataikat. Két évtizeddel később arról ő is tudósítja Kazinczyt, hogy „imott-amott nyomozások lettek, melyek miatt én figyelmetessé lettem levelezésemnek bátorsága végett rejtett írásról gondoskodni”. Az 1795-ből fennmaradt pár levelében tüntetően hivatkozik saját törvénytiszteletére. Mintha csak a besúgóknak szánná az ilyen sorokat: „Aki a törvény útján jár, szabadon és félelem nélkül jár, s nem félhet a botlástól.”. A nyomozati jegyzőkönyvekben így is előfordul saját és szabadkőműves neve is. Zalai társaival együtt azonban elkerülte a megtorlást.

2.

Horváth Ádám életében meghatározó szerep jutott a szabadkőművességnek. Ennek taglalása több zalai tanulmányban is olvasható (köztük a *Zala megye ezer éve* című kötetben), ezúttal csak néhány momentumát említem.

Mivel e szó manapság gyakran szitokszónak számít, több nemzeti tragédiánkért rá hárítva a felelősséget, a mozgalom 18. századi szerepéről két kikezdetetlen tekintélyű történész véleményének summáját idézem. Kosáry Domokos szerint: „A testvériséget emlegette a kiváltságok és a kiáltó elmentétek világában. A türelmet és a világos gondolkodást a vallási fanatizmussal és az egyházi hatalommal szemben. Elvileg az eredendő egyenlőséget a ténylegesen oly eltérő pozíciójú emberek között. Egy körbe hozta a nemest és a nem nemest, aki itt – bár csak itt és csak elvileg – a másikkal egyenrangú félként állt szemben. Még hozzá a kiválasztottak, az 'elit' összetartozásának tudatában, a misztikus ceremóniák és névtelenség biztosságot, feszélyezettséget oldó s egyben rejtélyesen vonzó légkörében.”. Szekfű Gyula azt emelte ki: „Egészében véve a szabadkőművesség az új szelle-

mű Magyarország kialakulásának egyik legfőbb tényezője volt, s a legelső, amely már elég helyzeti energiát gyűjtött magába, hogy hozzákezdhesen a régi életformák megváltoztatásához.”.

Horváthot 1789. november 19-én fogadta be a pesti Nagyszívűség páholy. Az új tagot Nagyváthy János üdvözölte. Horváth később a Varasdról Zalaegerszegre áttelepült A jó tanácshoz páholyhoz csatlakozott. Ennek néhány tagját említem: Spissich János alispán, gr. Althan Mihály János főispán, Mlinarich Lajos másodalispán, Sommsich Lázár táblabíró, később Zala diétai követe, Kozits István táblabíró, Inkey Imre táblabíró, Sárközy István somogyi aljegyző, Csépán István ügyvéd, stb. A monyorókeréki páholyból csatlakozott hozzájuk Szegedy János felsőörsi prépost, korábbi szombathelyi kanonok.

Horváth sok művét áthatják a szabadkőműves gondolatok. Írt egy szabadkőműves regényt is. Hosszú, barokkos címe összefoglalja témáját: *Felfedezett titok. Az az Vallástétele egy olyan Tudós Ifjúnak, a ki sokáig igyekezett rajta, hogy Frajmauer lehessen: sokat ki-tanult: el is ment fel-tett útjában az utolsó pontig: minden próbákon általesett: de czélját csakugyan el nem érhetette, s miért nem érhetette? Beszéli a Vallástételt az Ifjú, halála előtt kevéssel. 1792.* Noha a szerző neve a kötet élén nem található, s műveinek későbbi jegyzékében sem említi, nemcsak szűkebb környezete sejtette az író. Kresznerics Ferenc, ekkoriban Salomváron káplán, naplójában feljegyezte: „Sok okaim vannak, melyekre nézve ezt Horváth Ádám munkájának gondolom lenni.”. (Igaz, Laky István, salomvári plébános is páholytag volt.)

A Zala Megyei Bíróság nagytermének bejárata mellett tábla emlékeztet arra, hogy 1797-ben Spissich János javaslatára a megyegyűlés megtagadta a franciák elleni felkelést. A király által elrendelt vizsgálat után 9 személyt ítélték súlyos büntetésre, néhányukat hivatalvesztésre. Közülük hatan korábban az egerszegi, Festetics György a bécsi, Szapáry Péter a pesti Nagyszívűséghez páholy tagja volt. Horváth nem szerepelt az elmarasztaltak között, 1795 óta Nagybjomban élt és a kaposvári megyegyűlésekre volt bejáratos.

A szabadkőműves gondolatokhoz haláláig nem lett hűtlen. Ahogy Festetics György sem. Ide csak egyetlen példa fér: az 1817-ben először megszervezett irodalmi összejövetelek a keszthelyi gróf szabadkőműves nevét őrzik: Helikon. Horváth ott elhangzott műveinek egy része nehezen érthető a freimaurer szimbólika ismerete nélkül.

3.

A Petrikeresztúron élő öregedő poéta 1814-ben a királyi udvar figyelmét is felkeltette. Június 21-én I. Ferenc leiratot intézett Erdődy József magyar kancellárhoz. Eszerint tudomására jutott, hogy Somogy és Zala vármegyében igen botrányos énekeket énekelnek, melyek szerzője Horváth Ádám, aki Zalában tartózkodik, de Somogyban is birtokai vannak, sőt Gömör vármegye közgyűlésén is különös ellenállást tanúsított. A kifogásolt ének a *Stajer tánc* volt. Az iratot a kancellár a nádorhoz továbbította, az pedig az érdekelt megyék alispánjait utasította nyomozásra és jelentéstételre. A Gömör megyei főispáni adminisztrátor közölte, hogy Horváthot a megyegyűléseken soha nem is látták. (Valami oka mégis lehetett a gyanúnak, hiszen Máriásy István alispán Horváth szabadkőműves társa volt, s később a *Magyar Arion* című énekgyűjteményének egy példányát is rá hagyta.) Mind a somogyi, mind a zalai alispán ártatlannak jelentette Horváthot. Hogy mennyire menteni igyekeztek, azt bizonyítja, hogy a nádor levelének másolatát kézhez kapta, a védekezésre felkészülhetett. Az alispán a vizsgálati jelentéshez mellékelte Horváth verseinek egy kis gyűjteményét, ezek már átírt, a német tánc helyett a franciát kifigurázó szövegek voltak. A vizsgálat Horváth teljes felmentésével zárult.

Mégsem került ki a rendőrség figyelméből. A nádori titkos levéltárból csak halála után selejtezték ki iratait, azzal, hogy elhunytával már tárgytalanná váltak. Az óvatosságra készítő gyanú azonban tovább élt. Zala megyében biztosan. Deák Ferenc 1828-ban elküldte Vörösmartyknak Horváth 1817-ben írt, Széchenyi Istvánt magasztaló versét. A Kehidán kelt kísérlőlevél szerint: „Horváth Ádám munkája ez, és a nekem adott példány tulajdon keze írása, melyet én jól ismerek, mert nálam több levelei vagynak.”. Hozzáfűzi: „Ha csakugyan közleni fogod azt, (...) csak arra kérlek, hogy mind az én nevemet, mind a verszet túlsó oldalán lévő Csányi László barátomét hallgasd el.”. A költemény nem is jelent meg a Szépliteratúrai Koszorúban, csak 1830-ban Kassán, a Felsőmagyarországi Minervában.

Ködöböcz Gábor

Reneszánsz típusú polihisztor

(Ecsetvonások Szakolczay Lajos portréjához)

Isten nagyobb dicsőségére, a magyarság üdvére és barátai őszinte örömeire, él közöttünk egy utánozhatatlan létezés-technikával, hihetetlen munkabírással és kivételes talentumokkal megáldott ember, aki „öreg gavallér”-nak és „üstföldöző”-nak mondja magát. Talán rokonszenves szerénysége és az alázat misztikája mondatja ezt vele, hiszen – kevesen tudják nála jobban – „az egészsnek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészset”. Minthogy határokon átívelő és irányzatokon túlmutató szellemi készenlét jellemzi, tér- és időkorlátokra fittyet hányó, istenkísértően sok dimenziós, egyedülállóan gazdag és értéktelített pályafutásról adhat számot. Mert – álomlátó realistaként és realista álomlátóként – ugyan mi mást tehet az ember az alkatával és tehetségével azon túl, hogy az élete és a munkája szolgálatába próbálja állítani? Erkölc és szenvedély, elkötelezettség és muníció nélkül persze mindez aligha képzelhető el. Ezzel kapcsolatban egy vele készült interjúban (*Felparcellázható-e a comberdő?*; Magyar Napló, 2009. június) a következőket mondja: „Hány szerkesztő-kritikus érzi feladatának, hogy hónapról hónapra a művészeti ágak legfontosabb folyóiratait átlapozza (negyvenötöt veszek havonta, s a velük való bíbelődéstől – sajnos már nincs Lipótmező – befelé nő a hajam), s esetleg jó részét el is olvassa? Pedig az *egészre* való rálátás csak így lehetséges. Tudom – mert ezerszer a bőrömön éreztem –, hogy Szeged, Pécs, Debrecen, Szombathely, Kaposvár messze van, és még messzebb Kolozsvár, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kassa, Újvidék, Ungvár, Bécs, Bukarest, London, stb. De az ott folyó, az egyetemes magyar művészetet gazdagító tevékenység nélkül lehet-e érvényes képet adni arról az *élő* és *lúktető* érték-folyamról, amelynek megismerésére és továbbadására születünk?”

Olybá tűnik, hogy az immáron Széchenyi-díjjal is kitüntetett Szakolczay Lajos a maradéktalanul jól végzett munka oltalmozó derűjével tekinthet vissza pályájára. Az idén hetvenöt éves irodalomtörténész és művészetkritikus a „szellem mindene”-ként, az egyetemes magyar kultúra peregrinus lelkületű apostolaként sajátította el a költői lakozás képességét, s ezen közben a Faustból ismerős goethei kihívásra („A törvény alól, mely az élőket sújtja, csak az szabad, ki magát fölülmúlja”) is igézően és imponálóan szép választ adott. Az ő esetében va-

lóban érvényes, hogy az esztétikai magatartás a magatartás esztétikáját is jelenti egyben. Őnála – akárcsak a legfőbb etalonként tisztelt Kós Károlynál – a formanívó is a létezési nívónak rendelődik alá. A műveiben testet öltött életpélda ezáltal lesz magával ragadóan hiteles, az emberség és magyarság összhangját szolgáló, megtartó erő.

Szakolczay Lajos hihetetlenül sokirányú érdeklődésével, irigylésre méltóan komplex érzékenységgel és sokféle affinitást ötvöző integratív szemléletmódjával összetéveszthetetlenül egyéni és példaszerűen eredeti irodalom- és művészetkritikusnak, afféle reneszánsz típusú személyiségnek számít. Lett légyen szó az esztétikai létforma legkülönbözőbb válfajairól, Szakolczay Lajos a zene, a képzőművészet, a színház és irodalom területén egyaránt otthonosan mozog, s ráadásul mindegyiket szeretetteljes elmélyültséggel és magas színvonalon műveli. A fentebb említett interjú egy idevágó részletét idézve: „Rákényszeríthető-e bárkire is, hogy a kortárs magyar művészetet (rengeteg munkával!) egyetlen *glóbusznak* lássa? Pedig az, hiszen a képző-, a zene- és a színházművészet, akárcsak az irodalom, ugyanabból a valóságból – a huszadik és huszonegyedik század magyar valóságából, s nem utolsósorban *álmából* – táplálkozik. Azt teszi – mit teszi, fölmentként *avatja* – élvezhető, esztétikailag leírható, megfogható gyönyörre.”

A Nagykanizsán felfedezett erdélyi folyóirattól (Igaz Szó) az 1967-ben kezdődött Kárpát-medencei kultúrkalandozásokon át hosszú és megfeszített munkával teli út vezetett ahhoz, hogy Szakolczay Lajos kiemelten *ars sacra*-val és hungarológiaiával foglalkozó, katedra nélküli professzor legyen.

A dolgozószoba és a munkahely állandóságához szokott, kevésbé mobilis ember talán csodálja, de aligha érti, hogy miféle logisztikai bűvészműtárvány, zseniális időbeosztás és elképesztő munkabírás révén lehetséges az a páratlan élménysűrűségű létezés-technika, amely az operátortól a könyvbemutatóig, a rendhagyó irodalomórától a kerekasztal-beszélgetésig, az írótabortól a kiállítás-megnyitőig, a könyvfesztiváltól a rádiós és tévés szereplésig vezet. És mivel a személyes jelenlétet, a közvetlen és intenzív kommunikációt mindennél fontosabbnak, emberileg is nélkülözhetetlennek tartja, az egyik pillanatban még Budapesten, Sopronban avagy Egerben tűnik fel, hogy kisvártatva Szabadkán, Nagyváradon, Pozsonyban, Beregszászon, Újvidéken, Kolozsváron, Kassán, Sepsiszentgyörgyön vagy éppenséggel Bukarestben gyakorolja a műértő-írásudó-kultúrmisszionárius határokon átívelő és régiókat összekapcsoló mesterségét. A száguldó professzorként elkönyvelt Szakolczaynak a szokványos szobatudósokkal szemben számos előnye van: élet- és valóságismeret, óriási nagy szív, szimultaneista látásmód, szintéziselvű szemlélet, prekonceptiók nélküli, mindenféle oktalan konvenciót elutasító gondolkodói bátorság és könyörtelen, néha már-már nyersességig menő szókimondás. Újra a már kétszer idézett interjúhoz folyamodva: „Csak olyanokkal tudok tisztességesen dolgozni (barátra, ellenségre áll ez), akik komolyan veszik – *szolgálatnak* tekintik – a szakmát. S ehhez egy életben legalább két élet kell. A főszerkesztőnek is, meg a munkatársaknak is. Csaknem mindent ismerni, mindenütt jelen lenni – a fiatal tehetséget éppúgy megtámogatni, mint a több könyves alkotót –, életpróbáló feladat. Aki fejét adja az egyetememes magyar irodalom istápolására, annak – ha tisztességesen végzi a dolgát – se éjjele, se nappala, se családja nincs. Csak *feladat* van. Csak ezermillió oldalak vannak, az olvasás Himalájája. S aki ezt nem tudja – akár idő híján, akár kényelemszeretettől, akár nemtörődömségből – megmászni, az ne vállaljon ilyen szerepet. Ne vállaljon, mert istennek és embernek is vét. Megakasztja azt a kereket, amelynek húség, odaadás a neve.”

Az igénytelen lazaságot, etikátlanságot és tehetségtelen szakmaiatlanságot mindig elutasító Szakolczay Lajos folyóirat-szerkesztőként (Új Írás, Budapest, Kortárs, Agria) külön tanulmány tárgya lehetne. Antológia-szerkesztései (*Megtartó varázslat – Költők József Attiláról*, 1980; *A szarvassá változott fiú – Magyar költők versei Bartók Béláról*, 1981; *A lélek senkiföldjén – Csoóri Sándor köszöntése*, 1992) is irodalom- és kultúrtörténeti eseményként vésődtek be az emlékezetbe. Szakolczay példaszerű szerkesztői munkásságával is egyértelművé teszi azt, amit egész életművével képvisel: nemzet kultúra nélkül és kultúra nemzet nélkül nem létezhet. Kultúra nélkül nincs nemzet, nemzet nélkül pedig üres és hiábavaló a kultúra.

Fontos megjegyezni, hogy Szakolczay Lajos a dsidás életörömeiket, életszépségeket sem veti meg: szereti a bort, a nőt és a nőtát. Továbbá mőkázásra, jóízű élcelődésre majd' mindig kapható; csillámló játékosága és kiváló humora van, ami előadói kvalitásokkal társulva, nemegyszer showman-eket megszégyenítő produkciókban ölt testet. Amiként történt 2006 júniusában Nagyváradon, a Partiumi Írótabor Góbé Csárdában összegyűlt közönsége előtt.

Szakolczay Lajos sokirányú érdeklődésének és tájékozottságának köszönhetően mindig képből van, de – igazságkereső szenvedélye, következetes erkölcsisége és szuverén látásmódja miatt – igen gyakran ki is beszél a képből. Kibeszél a határon túli magyar irodalom számos jelensége és alakja (Wass Albert, Kannás Alajos, Székely János, Asztalos István, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella) kapcsán, de akkor is, amikor a kolozsvári Korunk kezdeményezte szavazásra a szerkesztőség által kért tíz legszebb vers helyett – tipikusan szakolczays megoldással – hatszor tízes listával rukkol elő. (És az is jellemző, hogy igazából még ez a nagyvonalú gesztus sem nyugtatja meg.) A trendi, a divat, a kánon és a kultúrpolitikai elvárás hál' Istennek őt legkevésbé sem érdekli, megszólalásai talán épp ezért számítnak mindig érvényesnek és hitelesnek. Szakolczaynak úgyszólván majd' mindig különvéleménye van. Nála a tudományos felkészültség, az alapos és minden részletre kiterjedő életműismeret személyesség és vallomásosság, ha úgy tetszik, szeretetteljes elmélyültség és egzisztenciális érintettség nélkül vajmi keveset ér. Még esetleges, nem túl gyakori melléfogásait, vitára ingerlő meglátásait is ez az alapmotiváltság teszi izgalmassá és érdekessé.

Nagyrészt a korábbi kötetek (*Dunának, Oltnak*, 1984; *Ötágú síp*, 1989; *Kötél homokból*, 1994; *A csavargó esztétikája*, 1996; *Korforduló*, 1999) anyagából válogató, az irodalomtörténeti és művészetkritikai pálya egyfajta tematikus összegzéseként fölfogható, erdélyi szerzőkről szóló vastkos könyve (*Erdélyi ősz*, 2006) is ezt támasztja alá. A kis híján hatszáz oldalnyi kötet a mozdulatlan elkötelezettség, a szabadságszerelem által motivált értéktudatos cselekvés és a szerves építkezés igézően szép példája. A szerénységében súlyos, sokféle olvasmányélményt felidéző emblematikus kötet cím azért is találó, mert a szerző értékválasztásainak titkáról, az elhívottság és elhivatottság lényegéről is sokat elárul. A teljesítmény nagyságának elismeréssel adózó, játékosan és szellemesen évődő Márkus Béla, az Irodalmi Jelen 2006. októberi számába írott recenziójában „lótó-futó gyarmatügyi előadó”-ként láttatja Szakolczayt, hozzátéve, hogy az irodalom- és művészetkritikus egy másik kötetében (*Kikötő*, 2006) „végtelen vándorutak napszámosa”-ként jelöli meg önmagát. Mindkét jellemzés pontos, hiszen kimondva-kimondatlanul az egykori peregrinus ősök hagyományát követő folytonos szolgálatban, állandó készen- és útonlevésben, a talentumokkal való sáfárkodás közösségnek s szülőföldnek elkötelezett moráljában mutatja föl az életforma lényegét. Ami egyébiránt Papp Ágnes Klára recenziójában (Kortárs, 2007/2) „korszerű konzervativizmus”-ként szerepel.

A mindenkori tárgyához, alanyához közel hajoló Szakolczaynál nehéz nem észrevenni, hogy amikor példának okáért Kós Károly portréját megrajzolja, akkor akarva-akaratlan voltaképpen saját hitvallását is kinyilvánítja. Az értekezésben ilyesféle tételmondatokat, illetve végkövetkeztetéseket olvashatunk: „... cél és rendeltetés nélkül művészet nincsen, vagyis az alkotó sosem tévesztheti szem elől a hasznosságot.”; „A megszállott, a lehetetlent nem ismerő, a szülőföld védelméért és szabadságáért, ha kell, életét is áldozó ember bolondsága ez. Mentése az értéknek, védelme a jónak.”; „Mindenki kiemelkedhet a tömegeből, ha tehetsége akarattal és elhivatottságérzéssel párosul.”; „Ha tiszta hang kell, mindig megtaláltatik a tiszta toll is.”; „... az író ha erkölcsös, nem lehet csupán kívülálló szemlélődő.”. Hasonló szakszerűséggel, konfesszionális mélységgel és kendőzetlen őszinteséggel beszél más szerzők (Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Sütő András, Kányádi Sándor) bemutatásakor is. Az sem véletlen persze, hogy a *Fától fáig* és a *Fekete-piros versek* valóban csak legnagyobbakhoz fogható költője, Kányádi Sándor fél tucat elemző-értékelő írással szerepel Szakolczay Lajos jól átgondolt erdélyi kánonjában. (Ráadásul örömmel fedeztem föl, hogy a szerző figyelme Réti Árpád, Egerben élő színművész, ragyogó Kányádi-estjére is ki-terjedt.)

Az *Erdélyi ősz* szerzőjének irodalomfelfogása és kritikai magatartása – éppenséggel a formanívót is a létezési nivónak alárendelő beállítottság okán – mély és lényegi rokonságot mutat a az egykori jó barát, Nagy Gáspár létfilozófiai súlyú testamentumával: „a tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem” (*Zbigniew Herbert emlékére*). A metanyelvi bűvészkedésben és a kisszerű bokaharapdálásban örömeiket lelő „ezredvégi zsoldosok” számára persze igen komoly hermeneutikai feladvány lehet Cogito úr ama bizonyossága is, „hogy a halál mindent elrendező geometriája szerint / a húség és jellem párhuzamosai beérik egymást”.

Az *Erdélyi ősz* írásait Szakolczay Lajos a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe. Ezek a portrék, vallomásos esszék, kritikák és tanulmányok nemcsak a 20. századi erdélyi irodalom- és színháztörténetről adnak élményszerűen gazdag és sok szempontból reveláló

keresztmetszetet, hanem a szerző intenzív jelenlétre épülő, immár a kultúrhistoria részét képező Kárpát-medencei kalandozásait is felidézhetővé és átélhetővé teszik az olvasó számára. Az egyes írások lényegre tapintó, nemegyszer költői vénára valló, emblematikus címei is ehhez nyújtanak segítséget. Íme, néhány jellemző példa a különösen atmoszférikus, nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, markáns címadások közül: „Erdély álomittas lovagja”, „Lázunk enciklopédiája”, „Harmadik honfoglalás”, „Füstnyelven szóló sejtalem”, „Érzésvilágok kiáltó csöndje”, „Égő házban nem fésülködni kell, hanem tüzet oltani”, „Erkölc és szenvedély”, „Isten markában vacogó csillagok”, „Álmaink könnyűlovassága”.

Az utóbbi tíz év tiszteletet parancsoló termése (*Nekünk ilyen sors adatott – Beszélgetés-portré Csoóri Sándorral*, 2006; *Ameddig temetetlen holtak lesznek – Beszélgetésportré Nagy Gáspárral*, 2008; *Párbeszéd és perbeszéd – 25 író- és művészinterjú*, 2010; *Határtalan – Tanulmányok, versek*, 2011; *Sorsszerűség, álom, etika – tanulmányok, esszék, kritikák*, 2012; *Valóságglatómás – esszék, tanulmányok*, 2014; kiváltképpen pedig a válogatott művészeti írásokat tartalmazó, ezer oldalas, heroikus kötet: *Nagybányától Picassóig*, 2015) is azt példázza, hogy Szokolczay Lajos bízvást emberfelettinek nevezhető teljesítménye mögött minden dicséret csak bicegve járhat.

Korábbi fontos díjai (József Attila-; Kölcsey-; Petőfi Sándor Sajtószabadság-; Hídverő-; Arany János-; Tamási Áron-díj, továbbá a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje és a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Írói Díja) után idén március 15-e alkalmából az egyik legmagasabb állami kitüntetéssel, Széchenyi-díjjal ismerték el nagy formátumú munkásságát.

Miként a *Nagybányától Picassóig* című monumentális alkotás is bizonyítja, csak az tudja meghallani és meglátni a művek fontos üzenetét, akinek van füle a hallásra és szeme a látásra. Vagyunk egy páran, akik derűsebb pillanatainkban úgy gondoljuk, hogy utoljára talán a ‚Nagy Bumm‘ szólhatott akkorát, mint napjainkban Szokolczay Lajos majd’ minden művészeti ágra kiterjedő, univerzális életműve. Nem virtuálisan, valóságosan. Lélektől lélekig.

Az íráshoz csatlakozva, szerkesztőségünk is sok boldogságot, töretlen alkotókedvet és jó egészséget kíván az immár 75 esztendő, zalai származású, Széchenyi-díjas irodalomtörténésznek!

Suhai Pál

Az író szeme

(Rendszertelen megjegyzések Kemsei István
A szederinda szeme című Duna-könyvéről)

I. Bevezetés helyett

Ha Duna-könyve elé a szerző előszót tervezett volna, ez a természetbe még mindig gyökereivel kapaszkodó lény, a vízparti táborozó („Táborozó”) tapasztalatainak summája mellett, valószínűleg a huszonegyedik századi ember természetidegenségének, hamis természetfelfogásának kritikája is lett volna. Kellene volna lennie. Kötete ugyanis nemcsak egy ízig-vérig természeti lény hamisítatlan természetszemléletét, szinte kimeríthetetlen valóságismeretét, s az ezekből fakadó öntudatát-önérzetét, hanem eme öntudatnak és önérzetnek a természeti tünemények szakadatlan fogyatkozása, az emberi beavatkozás nem egy kártétele miatti elégedetlenségét, a szerző társadalomkritikáját is tartalmazza. Mindezt azonban az elemi élmények szintjén, valós történeteket közvetítve, sohase teoretikus fejtegetésekbe bonyolódva teszi. Kemsei azon írók sorába tartozik, aki mindent a maga szemével kíván látni, nem tart igényt szemüvegre. Járnai is a saját lábán akar, kereket végképp nem tűr maga alatt – egyedül a kílbót jöhet ilyen értelemben számításba nála. Ez is csak azért, mert saját izomerejével kell hajtania. Aki végigolvassa könyvét, ennek a saját élményekre alapozott felfogásnak, a tárgyszemléletet és önszemléletet mindvégig egybekapcsoló, esetenként egymással szembeesítő és kontrolláló eljárásnak csakis az előnyeiről győződhet meg. A nagyotmondások korában az őszinteség és a természetes egyszerűség igényéről. Minden mesterkedést elutasítva. Könyvét e szemlélet, a mindvégig hiteles társadalomkritika és természetközelség vonzó tapasztalata élteti. Nagyon is vonzó tapasztalata. Ebben, ismeretanyagának gazdagságában, szinte kimeríthetetlen Kemsei Duna-könyve, amelyet e bőség benyomása alapján, a magam részéről, freudi elszólással, hajlandó lennék akár Duna-regénynek is nevezni. (Nyomban hozzáteszem: a szerzővel ellentétben, aki óvatosan „csak” Dunakönyvről beszél kötete alcímében.) S talán igaza is van. Egymástól ugyanis viszonylag független, nem is egy időben keletkezett, s az író szándéka szerint legalábbis csak a téma okán összegyűjtött írások alkotják e könyv anyagát. Eredetije-ősváltozata *Róka a fűzfán* címmel jelent meg egy különböző tematikájú és műfajú „vegyes” kötet címadó „elbeszéléseként-esszéjeként”. Az író korábbi „nekiveselkedéséből” azt is tudom, tudni vélem, hogy az utólagos kiegészítések révén e mű lett az alapja a mostaninak. Az eredetileg többé-kevésbé egységes írást a bővítés, valamint egy-egy résztema kibontása több különálló fejezetre „szakította”, melyek külön-külön és összességükben is a Duna-témának, a kílbótok népének (s hogy intézményes szóval is illessem könyvét: a „vízi turizmus” világának) kaleidoszkópszerűen változó, új és új oldalát-elrendezését mutatják. A világ szinte végtelen sokféleségét.

II. „A szederinda szeme”

A haszontalannak bizonyult növények számos milliói a világban szabadok maradtak, megverve ennek a szabadságnak minden hátulütőjével, kényelmetlenségével és levadászhatóságával. Mert aki szabad, felesleges. Útjában van a rabtartóság és mohóság terjeszkedésének. Ellenségeinek száma határtalan méreteket ölt. Jelenléte az embervilágban többnyire felettébb zavaró, mert ki akar lépni a determináltság gúzsbakötöttségéből. De nemcsak embervilág van a világon, nemcsak korlátolt emberszemmel felmérhető a világgyetem. Amint valamilyen oknál fogva valahol csökken az ember jelenléte, ennek a szabadságnak a jelképe, a vadszeder szinte azonnal kidugja kíváncsi fejét a földből, a picinyke zöld sarjadzásból napok alatt forradalmi fürge inda indul.

Vágjunk a közepébe. Csapjunk a lovak közé. „Korlátolt emberszem.” Ezzel szemben „a szederinda szeme”. A mű címe. Vajon miért éppen ezt, a többi között látszólag mellékes témáról szóló fejezetet állította ennyire középpontba a szerző? Középpontba, hiszen a mű címével is e mindenképpen haszontalan özönnövény látszólag érdektelen természetrajzát emeli a fontosság szintjére. Már ezzel is meglepetést keltve. De közben el is dugja „regénye” sarjadékerdejének közepébe-bozótosába. Pontosabban, maga e szederinda-bozótos a középpont. Kiderül, hogy még a folyó menti hirtelen növésű galériaerdő rendezetlenségének (viszonylagos rendezetlenségének) is van középpontja (viszonylagos közepe). Akárhol és akármikor. Ha kidől egy fa, ott nyomban elkezd burjánzását a gaz: a csalán vagy vadszeder. „Ha az erdő szelleme úgy dönt, hogy ideje telvén, kiemel egy-egy fát a galériaerdő nagy egészéből, máris indulhat a szeder diadalmenete világának újrafelosztásáért.” Mivel érdemelte ki a kitüntetett figyelmet e szűrős szárú gyomnövény? Az író szeme, e könyvben a Táborozó a megfigyelés révén – de nem ám a haszonelvű, kizárólagosságra törekvő embervilág szűkös érdekeltségével – hanem? – csakis a létezők rendetlen rendjében egyetemesen működő törvényszerűségekre elfogulatlanul és kíváncsian tekintetve, mondhatni holisztikus módon gyűjti be tapasztalatait-bölcsességét a természetről – jelen esetben a vadszeder, a szederinda külön világáról. Méghozzá egy, a többihez képest is „rendetlen”, különös hajlamú szedertőről. Hogy milyen ez? Nézzük csak: „A figyelem tárgya az az öt növendék szedertő, amelyik nemrég törte át magát az iszaprétegen, s az öt közül különösebben az egyik, amelyik éppen egy hete váltotta fel békés növekedését kalandozásra. [...] a testvérindák jólnevelten betartják a minden növényekre vonatkozó szabályt: mindegyikük a nagy víz, a Duna s a lombok közül gyéren átvilágító, nagyobb fény felé indult el. A Táborozó szederindája viszont valamilyen különös oknál fogva az ellenkező irányba tartott, arra, amerre még a legvakmerőbb szeder se jár.” Eléggé sajátos viselkedés ez ahhoz, hogy Kemsei elbeszélésének szereplője (a Táborozó) a növényvel a megfigyelésen túl immár kísérletbe ne kezdjen (kimerítve ezzel az író által egyébként többnyire ironikusan szemlélt, groteszk módon ábrázolt „tudományosságnak” a teljes arsenálját). Egy jókora fatuskónak a növény útjába helyezésével kísérletezett (a Táborozó). A „vakmerő” szederinda ravaszága azonban, mint általában mindenféle természeti jelenségé, ezúttal is felülmúlta az emberi észjárás korlátos lehetőségeit. „A tuskó és a hamu között a szederinda éjszaka felfedezett egy éppen akkora rést, amelyen át egy fejecske beférhet, s ebben a résben folytatta útját.” Ha az olvasónak e vékonyszálú történet nem lenne elegendő, hogy ember és természet aránytalan erőviszonyairól a tanulságot maga vonja le, az írótól ezt ne várja. Segítségét persze kap, újabb példázatos bekezdést a tudomány és a közvélekedés osztályozó (a létezőket pusztá hasznosságuk alapján osztályokba soroló) eljárásának a merőben másféle logika szerint „működő” természet erőivel szembeni elégtelenségéről (haszontalanságáról!). A természetben élet és halál szigorú rendje haszonszempontok nélkül uralkodik. Senki se gondolja azonban, hogy ezzel e fejezet értelmét ki is merítette. Mert lehet ugyan bárkinek ökológiai következtetéseket is levonnia az itt jellemzettekből (tehát kritikus társadalmi következtetésekre jutnia), de ezzel Kemsei (s e fejezet – és a könyv) mondanivalóját még csak éppen a felszínen érintené. „Hogy hova akart eljutni a szederinda”, e rakoncátlan? – ezt sohase fogjuk megtudni. De legalább sejthetjük, hogy társaitól is eltérő „szándékában-akaratában” a szokott nyugatias észjárástól elütő logikát is demonstrálni kívánta a szerző. Egy valóságos filozófus módjára. De mintha ez a gondolkodásmód már föl lenne találva, s Kemsei csupán az olvasó iránti udvariasságból hallgatta volna el ennek forrását-gyökereit. Talán azért is, éppen azért, mert e

logika mentén írta művét, képletes „Duna-regényét”, ennek felfogására, de még szerkesztésmódjára is ez a logika jellemző. Márpedig Kemsei teoretikusság tekintetében, bármennyire is meglepő, még ismerősei számára is meglepő, a szemérmes emberek közé tartozik – nem szeret dicsekedni ilyesmikkel. Elméleti föltevéseit hajlamos elrejtteni. Mint ebben az esetben is. Gyanítom. Hiszen amit a vadszeder, tudományos nevén a *Rubus fruticosus* természetéről megtudunk e műkedvelő „természetbúvár” és könyve jóvoltából, az kísértetiesen emlékeztet a Gilles Deleuze – Félix Guattari szerzőpáros *Rizóma* című könyvének-tanulmányának meghökkentő, az európai ember gondolkodásmódjában fordulatot jelentő (legalábbis követelő) állítására. Nevezetesen arról, hogy „a rizóma [bizonyos növények föld alatti tápláló és szaporító szerve – SP] központ nélküli, nem hierarchián alapuló és nem jelentő rendszer; tábornok nélküli, rendező emlékezet, illetve központi automatizmus nélkül, csupán az állapotok áramlása határozza meg”. Tökéletes megfelelője ennek Kemsei könyvében a szedertő viselkedésének leírása: „... a vadszeder valójában a föld alatt, gyökér-indáiban éli igazi, rejtőzködő életét. Ami ezek fölött a földből kilátszik, csak a dísz ezen az életen, olyan szerepű, mint a hím páva farktolla, energiákat emészt, nehezíti és elodázza a menekülést jelentő repülést, esetünkben a talajban haladást. Titokzatos körülmények között terjedő, különféle vastagságú gyökérszállai jobbra csak a vakondnak lehetnek kellemetlenül ismerősek, ha pajorvadászat közben át kell rágnia magát rajtuk. Semmi csodálni való nem lenne azon, ha egy szép napon kiderülne, hogy a Földkérget, a kontinenseket, az óceánok aljzatát, sőt, a planétát magát is a vadszeder gyökérzete tartja össze, s ezek a gyökerek a hangyákhoz hasonlóan az emberi igyekezetnek ismeretlen, másfajta világtársadalmat alkotnak.”. Bizony, alkotnak is. Mint ahogy Kemsei Duna-könyvében máris. De erről talán inkább egy következő fejezetben.

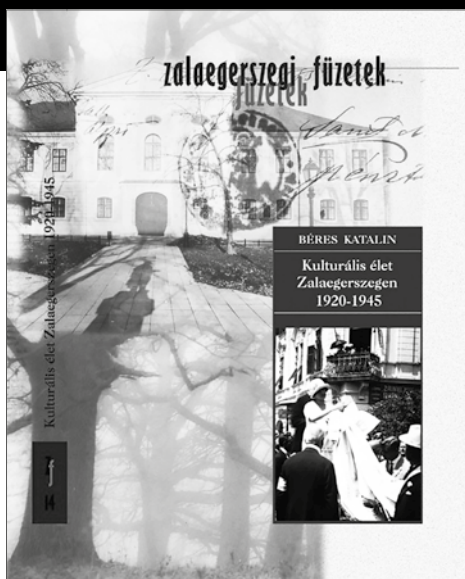
III. „Kilométerek. Bédékker újoncoknak”

Tahitótfa felé evezve mindenütt azt lehet észrevenni, hogy eltűnt, elnéptelenedett a múlt. Megváltozott a part, vele együtt a növényzet, elmosódtak a hajdani sátrakhoz vezető kítaposott ösvények. Hogy nincs felismerhető valóságos világ. Az embernek nincs mihez kötnie az élményeit, végképp elhomályosult a megbízhatónak mondott idő. Az, amit múltnak nevezünk, ezentúl merő önáltatás, zagyva, hiteltelen, kótyagos állapotban, kásás hangon előadott történetmesélés. Állandó jelenidő uralkodik mindenütt és a Duna.

Meghökkentő állítás, de igaz lehet – bennem e fölismerés így fogalmazódott valamikor: „föld alá nincs visszatérés”. Visszatérés Kemsei könyvében sem lehetséges. Túrakajakkal viszi olvasóját a Szentendrei Duna-ág egyes számú, egyébként hiányzó kilométertáblájától a Sziget legfelső fokánál álló harminckettedikig, minden méterét végigvezve és szinte pedáns módon mutatva a Duna egyhangúságában is folytonos meglepetéssel szolgáló építő-romboló munkáját. Az élő és élettelen természet szinte minden kis rezdülését útikönyvébe leltározza, de csak „addig a pontig, amíg a hajó orrát el nem fordítja a Nagy-Duna árama”. Erre s a visszaútra már egyetlen szava se marad. Magától is „[v]iszi a hajót a víz lefelé. Nem is kell evezni”. Jó kis vízitúra! – s ravaszdi írás, mely csak a csónak e fordulásával fordul maga is sok kisebb-nagyobb leírásból-elmélkedésből emberi logika szerinti összefüggő történetté – noha ebbéli minősége azért korábban is sejthető már – pl. a növekvő sorozatú kilométertáblák akkurátus bemutatása nyomán. Izgalmas a folyó másféle idejének (időt-lenségének, örök jelenének) mércéjét a történetmondásban is látni: a víz egyhangú munkájának, a folytonos építésnek-rombolásnak a kitarító nyomon követését, mely az elbeszélésben szakadatlan ismétlődések sorozatával kelti új meg új benyomások képzetét. S még valami: imponálóan gazdag tárgyismeret! – ilyenre „ott kinn” egész intézményrendszert szokás építeni. Elégedjünk meg ez utóbbira egyetlen példával: „A Pásztor-rév fölött kilométer hosszan kiszélesedik, öblösödik a Szentendrei-Duna-ág. Az öblösödésben szívós következetességgel újabb hosszú sóderzátonyok sora épül, nagyjából ugyanavval a folyami logikával, mint hat kilométerrel lentebb. [...] Egyelőre víziszárnnyasok élőhelye a fűzbokrokkal benőtt zátonyosor. Elsősorban tőkés récék. Toleráns, befogadó természetű népség ez, néha-néha más, kalandos természetű kacsafélét is elviselnek maguk között, cigányrécét, telenként kontyos récét, nyáron kacsatelepről szökevény, hófehér tollazatú, piros csőrű néma kacsát. Mögöttük, a bokrok takarásában, a sekélyesben egymástól is tapintatos távolságot tartva,

szürkegémek halásznak.”. Szinte szaknyelvi szöveg, a hajózás, a botanika és a zoológia tárgyköréből, s közben-közben mégis az az érzése az embernek, hogy a fenséges területére tévedt vagy merészkedett – utoljára Petőfinél láttam valami hasonlót: Szegedy-Maszák Mihály *Kiskunság*-elemzése epifániaként emlegeti az ilyet. Az ilyeneket. Mert oldalak tucatjai állnak ilyenekből és még ilyenebekből, hogy a hűledező olvasóban e nem is rövid, majdnem harminc oldalas leírás-elmélkedés végeredményeképpen mégis csak megképződjék a történet: a Táborozóról, aki tudja, hogy lefelé evezni könnyebb és gyorsabb, „fölfelé nehezebb ugyan, de élvezetesebb és tapasztalataiban mélyenszántóbb”. (Ezért aztán „a szemrevételezés sebességével [...] fölfelé lapátolgat a Sziget-ágon”). S közben szinte mindent megnéz, észrevesz és megmutat. Mint például a szigetmonostori Duna-part flórájának sokszínű együttését *A gátőr* fejezetében: „a Duna felé eső oldalon, ahol állandó a folyó felől jövő nedvesség és pára, a vízpartoknak és a nedves rétegeknek folytonosan zöldellő virágos növényei burjánzanak, a boglárkák, kenyérbélcickafarkak, arany veselkék, kányafűfélék, klematiszok, mogyorós lednekek, s a legújabb özönnövény, a vaddohánytak is nevezett selyemfű, minek virágjából a méhek csodálatos mézet állítanak elő. Közöttük érik a kipszűtíthatatlan vitaminbomba, az enyhén fanyarkás ízű fekete szeder, itt hajtanak ki a kőrislevelű juhar szélfűtű propellereiből kisarjadt magoncjai is...” Mindez mutatja a sebesség viszonylagosságát is. Alig-alig mozdulnak az állóképek, erre-arra kanyarodik a csónak orra, s mégis történeté, történet elbeszélésévé kerekedik a mű. (Az egyszeri Táborozóról, aki létformájával városlakóként is a természetet választja.) Választhatja. Idegenek tőle a „nagy pénzű korszak fantáziátlan fegyencei”. A modern kapitalizmus szép új világát s haszonélvezőit kisemberi öntudata íróniájával szemléli, bár természetleírásokba beszűrt társadalomrajzainak alig van közülük a kis- és nagypolitikához – vagy talán nincs is. Illúziótlanul veszi tudomásul a természet romlását, pontosabban a természetnek ilyen-olyan részérdekekkel indokolt emberi megrontását is. Az emberi természetét hasonlóképpen. A gátőrrel adott jellemzése a deklasszációval való szociopszichológiája – létezik egyáltalán ilyen? –, mely egyszerre állítja a megálmodott terveknek a társadalomismeret hiányából fakadó meghiusulását, másfelől a „bornírt” valóság kétes értékű „győzelmét” e doktrinárság fölött – realizmus a javából. Briliáns a „klasszikus” életformát kikezdő kétlakosság bemutatása is: a gátőr munkát halogató mentalitásának, hamis időszemléletének rajza – szemben „az elkészülésre hajlamos férfinem fegyelmelésének alapképletével” (à la Rákóczi és Márai). Mindez a groteszk fénytörésében – ember és állat (a baromfiudvar ragadozói) állandó párviadalát érzékeltetve, a párviadalét, melyben a kocsmá „konferenciaközpont”, s az „ideális csapda technológiai kivitelezése a fő napirendi pont”. A harc vesztese mégis az ember: „[m]ikor sötétedés után csökkent öntudattal, bizonytalan léptekkel hazatér, elfelejti bezárni a baromfiól ajtaját”. A címadó fejezet is hasonló tanulsággal szolgál: az ember, a természet ura „alulról” meghatározott lény: az „alantasabb” létformák ravaszága (jelen esetben a „különc” szederindáé) túljár az eszén – az entrópia törvénye uralkodik rajta is. „Kicsiben.” Egyáltalán: minden „kicsiben” (mutatkozik). Kemsei István is eldicsekedhetne azzal, amivel Szerb Antal (szokott volt): hogy ő a legkisebb képű magyar író. Idegen tőle mindenfajta teoretizálás. És műve mégis teoretikus. Valahogy úgy, ahogy a francia szerzőpáros is értette. Szeret a választotta részleteknél elidőzni, a kinyitotta térben elkalandozni, az öncélú egész-elvűség nem esete. Különálló fejezetekből álló Duna-könyve legalább annyira regény, mint nem-regény. Sokkal inkább alakváltoztató, mint alakválasztó (mű). A változatok sokasága, a sokféleség változatossága, gazdagsága, és ha lehet ilyet mondani, elképesztő találékonysága jellemzi. Mint a rizómát. „A rizóma nem kezdődik és nem végződik, mindig középen van, a dolgok között, köztes-lény, *intermezzo*.” „Nem könnyű középen észrevenni a dolgokat, és nem fentről lefelé haladva vagy fordítva, balról jobbra vagy fordítva: próbálják ki, meglátják, minden megváltozik. Nem könnyű meglátni a fűvet a dolgokban és a szavakban (Nietzsche is ezt mondta, az aforizmát át kell »rágni«, a fensík pedig elválaszthatatlan az ott legelésző tehenektől, melyek egyben a kék ég felhői is).”

(*Orpheusz Kiadó, 2015*)

Z. Karvalics László

Lidérc-tűz és szentjános-bogarak fénye. Egy fontos könyv Zalaegerszeg művelődéstörténetéről

(Béres Katalin *Kulturális élet Zalaegerszegen 1920-1945* című kötetéről)

Szabó Dezső egyszer ezt találta kibökní egy Tormay Cécile-nek írott levél végén: „Higgye meg, Asszonyom, ennél bűnösebb destrukció nem lehet a magyar szellemi életben, s ha volna egy szellemi Zalaegerszeg, Önt oda kellene internálni minden jánosaival egyetemben.”²

A karizmatikus és öntörvényű író indulata valójában nem a városnak szólt, hanem a Tormay Cécile-jelenségben megnyilvánulni vélt hamiságnak és színvonaltalanságnak (egy másik levele fordulataival: a kegyesség álarca alá bújó stréberségnek, a bármit disszertáló butaságnak, az igazi magyar lélek ismerete híján való szépelgésnek). A metaforába pedig Zalaegerszeg csupán az első világháború után itt felállított internálótábor miatt került. Ám talán mégsem véletlen, hogy a szellemi elmaradottság, a sötétség és a világtól elzártság képzetkőrei oly makacsul rendeződnek Göcsej, Zala vagy Zalaegerszeg köré.³ Nemcsak a huszadik század legelején, hanem még száz évvel később is azonosítható formában élnek és hatnak a „sötét Zala” képét erősítő toposzok: a közlekedési-megközelítési nehézségek miatti „világvége-érzés”, a sárba-ragadtság, a nohabor és az ahhoz kapcsolt, nemzedékeken keresztül ható degeneráció, analfabetizmus és alacsony műveltség. Nagy Endre és Kosztolányi Dezső az 1930-as évek elején a 17. század fakó eszmevilágába ragadt, hírekhez lassan jutó, sokszor a vonatot sem ismerő, jámbor és fáradt embereket lát, akik „éjszaka a kiszáradt „csodát” lápján, a lidérc-tűz nyomán kincset keresnek”.⁴

Szabó Dezső Kosztolányival sem bánna kesztyűs kézzel, hogy lidérc-tűz fényénél kincs után járó, babonás operett-népszerűséget láttat a nehéz sorsú, a merev hagyománytisztelettel a túlélés nagyobb esélyébe kapaszkodó, mélyszegénységben élő, visszatérő járványok által sújtott, sokféleképpen megnyomorított parasztnak helyett. Pedig a harmincas

² Idézi: Szegő János: *Kettős apagyilkosság* <http://www.litera.hu/hirek/kettos-apagyilkosság> (Letöltve: 2016. január 7.)

³ Mellesleg, a szörvány-adatokon túllépve, egyszer megérne egy alapos kutatói rekonstrukciót, hogy milyen előzményekre támaszkodva, milyen csatornákon keresztül, milyen okok és hatások formálták és formálják mai napig a „sötét Zala” képét, s azt, hogy mit tudott levetkőzni ebből, és mi maradt makacsul belőle a köztudatban.

⁴ Kosztolányi Dezső: *Úti jegyzetek*. Pesti Hírlap, 1932. szept. 18. Nagy Endre 1932. aug. 30-án a rádióban tartott előadást *Utazgatásaim „Göcsej országban”* címmel.

évek elején még a ma már Zalaegerszeghez tartozó egykori falvak és külterületek lakói is pontosan ilyenek voltak: sőt, azáltal, hogy szinte minden mezőgazdasági tevékenység fokozatosan ide szorult ki a fejlődésnek lassan induló városból, a szatellit-településeken és a külterületi dombokon az egész járás arányait meghaladó módon reprezentálták magukat a földművelésből élők.⁵

Amikor az első világháború utáni első békeévek Zalaegerszegéhez közelítünk, akkor tehát szegényparaszti népesség gyűréjébe szorult, a falusias jellegből nehezen kikapaszzkodó, erősen elkülönülő társadalmi csoportok szigeteire szakadozó, kispolgári jellegű, forrásszegény (később: vésszesen eladósodott), alacsony iskolázottságú, a közigazgatási központ szerepből fakadó egyetlen versenyelőnyhöz láncolt településről beszélünk. Egy olyan, a hasonló méretű városokhoz képest, ebben az időszakban még népességét sem igen növelő kisvárosról, amelynek két és fél évtized alatt sem sikerül saját fenntartású kulturális intézményeket (könyvtárat, múzeumot, zeneiskolát) létrehozni és fenntartani.

Csakhogy az alapvető és a modernizációban oly megszokott kulturális infrastruktúra hiánya nem jelenti automatikusan a kultúra vagy a művelődés hiányát. Béres Katalin kiváló könyve azt meséli el és dokumentálja alaposan, hogy a két világháború közti időszakban (az 1920 és 1945 közti negyed században) az alapintézmények nélkül is sokszínű kulturális élet bontakozhatott ki a megszépült, élhetőbb városban. S ebben ugyanolyan arányban volt része a „korszellemnek”, meg az itt élők öntevékenységének és saját normavezéreltségének. „Külső” peremfeltételt jelentett az, ahogyan az elemi, a szak- és a középfokú képzéssel, a folyóiratok járatásával és olvasásával, a könyvforgalomba való bekapcsolódással, a városi lakosság életvitel-szerűen fonódott bele a kultúra településhatáron túli, átfogó, nemzeti és egyetemes szövetébe. Ám az egyházi és felekezeti egyesületek aktivistái, a „kulturális misszionárius” szerepet betöltő vállalkozók és művészek, az alulról szerveződő közösségi formák és kulturális események napszámosságának krónikája nélkül nem érthető meg mindaz, hogy miként és miért jutott minden nehézség és teher ellenére előre a „szellemi Zalaegerszeg”.

S ahogy a korszerű közvilágítás ez idő tájt mindig városi-közigazgatási jellegű „projektként” tudott fényt hozni a sötét éjszakai utcákra, itt valahogy másról van szó. Mintha sok-sok pontszerű felvillanásból állna össze a kultúra mindennapi világossága. A fronton, elektromosság hiányában, a katonák sokszor befőttes üvegekbe gyűjtött szentjánosbogarak fényénél olvastak és írtak leveleket vagy újságot. Zalaegerszeg kulturális élete is ilyen „bio-lumineszcenciákkal” épült és haladt előre, és Béres Katalin sorra végigvezet minket az egyes fényforrásokon. Az olvasás és a nyilvános könyvgyűjtemények korabeli világán, az iskolán kívüli népművelés formagazdag helyszínein és közösségein, a múzeualapítási kísérleteken vagy a városi mozgóképüzem történetében. A történet zenei, színházi és képzőművészeti fejezete pedig azért érdemel különös figyelmet, mert ott a polgárok már nem egyszerűen befogadók, hanem alkotók is: nem kell zenei előadóművésznek vagy hivatásos színésznek lenni ahhoz, hogy az élményfogyasztás mellé a kultúrateremtés is társulhasson örömforrásként és önépítésként. Minden egyes amatőr színházi előadás, dalest és alkotói kiállítás, minden egyes rajztanár, aki egy-egy sikerült és kiállítható képén keresztül szépséget, izgalmat, értéket közvetít, részese ennek a láthatatlan hálózatnak, amelynek a feltárása vérbeli történészi tett és izgalmas helytörténeti olvasmány. Nem is emelek ki egy-egy nevet vagy szereplőt, fedezze fel mindenki maga a saját szentjánosbogarait.

Sokkal izgalmasabb kérdés lehet az, hogy ha a tárgy megismerésében ekkorát sikerült előrelépni, a feltárás és a rekonstrukció feladatainak mintaszerű ellátása után mi lehet a következő kutatói kihívás? Az árnyékból naplózhatóan léptek ki a fényre az egyesületek, az események, az azonosítható kulcs-szereplők és a követhető egyedi kulturális objektumok (előadások vagy művek). De merre tovább?

Az egyik irány minden bizonnyal a figyelem kiterjesztése ritkábban tárgyalt kultúraszegmensekre. Az itt (egyesületként érintett) sporttevékenységre, a rádióamatőrökre, fotóstúdiókra. A könyvesboltok, könyvkereskedők, nyomdászok nagyobb felbontásban tárgyalt „kisvilágaira”. Az itt olvasott

⁵ Az 1930-as évek elejének demográfiai és termelési adatairól ld. Simonffy Emil: *Bevezetés*. In: *Zalaegerszeg. Dokumentumok a város történetéből*. Zalaegerszeg, 1985: 35-38.

könyvek és járatott lapok összetételére és tartalomelemzésére. A vállalkozói kultúrára és az érintkezés kultúrájára, a kávéházakra. A naplórás és levelezés mellett a társasági események sajátos dramaturgiai és ízlésmintázataira. A hétköznapi tárgykultúrára, az épített környezet (főleg a reprezentatív középületek) és esztétikum kapcsolatára, a közterületi információépítésre (feliratok, utcatáblák, reklámok, plakátok, navigáció-támogatás, térképes ábrázolások). A természeti környezethez kialakított viszonyra és a virág(osság) emblemikus szerepre emelkedésére. A szerves kapcsolatra a Zala folyóval, a fürdőkultúrára, a malmokra és malomtavakra, mint közösségi helyekre. A múlthoz való viszonyra, a külvilág, az ország és a régió dolgaival kapcsolatban kialakított álláspontokra, a közvéleményre. A cigánysággal, zsidósággal és más kisebbségekkel kapcsolatos percepciókra. Meszsi tájak egerszegi utazóira, amatőr helytörténészekre, gyűjtőkre, idetelepedő magyar és külföldi immigránsokra.

S amikor a tárgylemezre már elégséges mennyiségben kerültek fel az elemek, eljön majd az ideje a hatások, az ok-okozati összefüggések, a kapcsolatok feltárásának és keresésének is. A magyarázatoknak és elemzéseknek. Ami a sikeresen megragadott forma és krónika mögött megrajzolható tartalom és változás, a fejekben és a szívekben. A helyi művelődés egyfajta mikrotörténete, még erősebb nagyító alatt. Amihez persze más forráscsoportok bevonása is kell az itt mintaszerűen használt levéltári és sajtóanyagokon kívül. Naplók, levelek, visszaemlékezések nyithatnak új dimenziókat vagy illusztrálhatják kézzelfoghatóan, miként „perszonalizálódott”, miként okozott változásokat a lakosokban befogadóként az, amivel kínálatként érintkeztek, s másokban az, amit ők létrehoztak.

S persze: az összehasonlító szempontok keresése. Keszthely vagy Nagykanizsa „polgárosodottabbsága” milyen eltérő pályákat rajzol ki, ugyanebben az időszakban? S ha van „zalaegerszegikum”, a csak erre a városra jellemző sajátosság, akkor az mi, és miből fakad? S ha tényleg van ilyen, az csak egy tágabb közösségi beágyazásból tud véteni, a „zalaiságon” belül értelmezhető, így óhatatlan a kitekintés a tágabb településkörnyezetre is. Ez pedig valójában már a kiterjesztés másik iránya: a feltárt és bemutatott matéria „életre keltése”, kontextualizálása, a kulturális élet valamely jellemzőjének, sajátosságának a szerepe abban, hogy egy-egy fontos alapviszony épp valamilyenné lett. Mi következik abból és hogyan kell olvasnunk azt, hogy közkönyvtár csak évtizedes késéssel lesz, de a zenei kultúra nagyon erős? S ebből a késésből a létezésük tényén túl mit és hogyan kompenzáltak a gyakorlatban a kisebb nyilvános könyvgyűjtemények? A felnőttoktatásnak és népművelésnek mi a mérlege (más megyékhez/városokhoz képest)? Hogy viszonyul egymáshoz az általában vett kultúrára valamilyensége (vagy változása) a politikai kultúrához, a vállalkozói szellemhez, az új technológiák és az új gondolatok adaptációjához, s mindezeket keresztül, versenyképességhez és életminőséghez? S a történelmi anyagban miképpen leljük fel a csatornákat mai identitás-mintázatok, kulturális sajátosságok megértéséhez?

Ki áll Béres Katalin vállára?

Mert a kismonográfia értékét mi sem bizonyítja jobban, mint a megnyitott kisablak, amin keresztül már a folytatásra kérdezzük rá. De ha már érték, említsük befejezésül meg, hogy a könyv nemcsak tartalmas, hanem ehhez igazodóan szép és igényes, tervezőjének, Orbán Ildikónak és a nyomdának köszönhetően. A borító izgalmas, egyszerre kínál egyediséget és sorozatjellegét. A szöveggép letisztult, a remek fényképmelléklet minősége pedig első osztályú. További okok a kézbe vételre.

(Zalaegerszegi füzetek 14. Zalaegerszeg Kultúrájáért Közalapítvány, Zalaegerszeg, 2015.)

Szabolcs Péter

Visszatekintés négy tételben

1.

Mi lengyel származásúak vagyunk, Krakó mellett voltak a birtokok, a nagyapám apja részt vett a 48-as szabadságharcban is. A bukás után elvesztette a vagyonát és menekülnie kellett. Magyarországra jött. Nagyapám beleszeretett egy tót lányba és el is vette feleségül, majd letelepedtek Diósgyőrben. Aztán született hét gyermek, apám volt a legidősebb, neki kellett a leghamarabb elmenni dolgozni, hogy a családnak legyen mit enni. Az apám egy nagyszerű szeretetteljes, tehetséges ember volt.

56' Miskolc. A Főutcán laktunk. Jött a tömeg, és mint gyerekek, mi is közéjük álltunk. A tömeg a piac mellett vonult el, amikor odaugrott hozzánk a nagynéném – aki kofa volt a piacon – és kirángatott bennünk a sorból. Nem mész te sehova, mondta, ez nem gyerekeknek való. Jött apám a gyárból, kézen fogott és hazavitt. Mit tanultam tőle? Az emberséget. Egész életét a családjának szentelte, mindent megcsinált, hogy egy kis pénzhez jussunk.

Képeket festett. Anyám mindig szidta, mert Miskolcon romantikusan szép, omladozó házakat festett. Mondja neki: te Péter, miért nem olyan házat festesz, ami új, azokat legalább megvénnek...

Anyámnak nehéz élete volt. Az édesapja robbantómester volt a bányában – korán elveszítette. Egy ronda, rabiátus ember lett a mostohaapja, aki rendszeresen ütötte, vágta. Aztán kapott egy fejtífuszt és mindent elfelejtett. Újra kellett megtanulnia beszélni, írni, olvasni. Hárman születünk: a nővérem, a bátyám és én. A háború alatt, mikor jöttek az oroszok és bombáztak, mentünk le az óvóhelyre, az unokatestvére meglökte a bátyámat, leesett és kettétört a gerince. Hét éves volt akkor, hét évig feküdt még gipszágyban és 14 évesen meghalt. Mindig a Balázst féltettem jobban... és a Dani halt meg...

2.

Én mindig azt mondtam, az oroszokhoz csak úgy megyek, ha puskát tartanak a hátamba. Mert ha én nem állhatok meg, amikor akarok, csak úgy, valahol – akkor nem megyek. Aztán megcsináltam a Petőfit és ki kellett menni. A Gyulával mentem ki, a Pelényivel. A záró fogadás előtt két ottani építésszel éppen a Dnyeperen voltunk, horgásztunk, amikor mondják, hogy már indulni kell, mert elkésünk a fogadásról. Mondtam nekik, dehogy megyünk, amikor jól érezzük magunkat. Azt mondja az orosz, muszáj menni, mert engem nyírnak ki. El is indultunk, úgy ahogy voltunk, gumi-

Az írásban szereplő fotók
Szabolcs Péter zalaegerszegi
műtermében készültek.

csizmásan, sárosan, nagy nehezen be is jutottunk az épületbe. Mire beértünk, már zajlott a fogadás, és ahogy beléptünk az ajtón, épp Molnár Máté mondta a tósztot. Hozza a magyar nép üdvözlését, meg a szocializmus sikereiről beszélt, és hozza a magyar művészek üdvözlését. Hangosan szóltam, hogy: állj! Dermedt csend. Ne haragudj, én is itt vagyok, helyettem te ne beszélj. Egy ukrán gyerek volt a tolmács, rám nézett és azt mondta, én ezt nem merem fordítani... Mondom neki, akkor is fordítsd. Mondom, hogy milyen jó, hogy itt vagyunk, sok szép fiatal nőt láttunk, meg hatalmas szobrokat, csak az a baj, hogy a szállodában harmadik napja nem megy le a szar. Dermedt csend. Aztán szólt az első titkár, egy fiatal gyerek volt, olyan 35 éves lehetett, odajön hozzám, megkínált a Marlboro cigarettájából, és azt mondja, hogy ilyen még nem történt, nagyon szeretné, ha ott maradnék, mert ilyen emberekre van szüksége. Én úgy megijedtem. Én életemben nem voltam még így megijedve! A rémület futott rajtam végig – soha többé nem látom szép Magyarországot. Többet nem szóltam egy szót sem.

3.

A háború után beköltöztünk Miskolcra, a Fő utcára, én már ott jártam általános iskolába. Állandóan beteg voltam. Évente tüdőgyulladást és egyéb betegségeket kaptam. Rengeteget voltam kórházban. Anyám ápolt, meszes ruhába csavart – mondták az kiszívja a lázat. Nagyon keveset voltam a szüleimmel, hol kórházban voltam, hol szanatóriumban.

Volt egy kedves rajztanárnő, aki gondolta, semmire nem leszek jó, és a tudtom nélkül elküldte a felvételi lapot a művészeti gimnáziumba. Nem mondom, hogy szerettem rajzolni, de mindig rajzoltam – szerintem apám árnyéka vetült rám. Akkor úgy volt, hogy a nagyobb városokba küldtek ki egy tanárt és ott volt a felvételi. A miénk az egyik gimnáziumban volt, és mivel én a matinéről jöttem,

nem volt nálam semmi. Se ceruza, se papír, semmi. Már akkor is mindenki hegyezte a ceruzáját... Mondom: jöttem felvételizni. Mit hozott? – kérdezte a tanár. Nem hoztam én semmit. Akkor adott rajztáblát, ceruzát, lerajzoltam a női alakot meg a csendéletet és hazamentem. Két hét múlva jött a papír, hogy felvettek a művészeti gimnáziumba.

Így hát 14 évesen felkerültem Budapestre, kollégiumba. Halkan mondom, de én első félévben mindenből megbuktam. Én azt hittem, olyan vagyok, mint a többi. Abban az időben ment a rock and roll, ennek megfelelően házibuli folyamatosan. Én nem tanultam semmit. A művészeti iskola egy elit iskola volt. Művészek, tanárok, miniszterek gyerekei jártak oda. A többiek, ha semmit sem csináltak, csak hallgatták, hogy mit beszél az apjuk meg az anyjuk, amiben volt irodalom művészet matematika, már megtanulták, amit kellett. Akkor írtak anyáméknak, hogy jöjjenek értem, mert ilyen „hülyegyerekkel” még nem találkoztak, hogy ez képes mindenből megbukni. Anyám azt mondta, ha már ott van az a gyerek, várjuk ki az év végét. Többet nem buktam meg semmiből.

Aztán szövődtek a barátságok, több olyan család volt, akiket megismertem, elkezdtek foglalkozni velem. Megtanítottak enni, meg ilyesmit. Igen enni, mert otthon egy alumínium kanalam volt, mindent azzal ettem.

4.

Mindig úgy gondoltam, hogy Budapest olyan, mint egy nagy biliárdasztal – meglöknek egy golyót és én tizedikként beleesem a lukba, és fogalmam sincs, hogy ki lökte meg. Egerszeg más volt. Itt lehetett tudni, hogy ki az, akivel szóba lehetett állni, ki a barátod. Mindig elmesélem, hogy amikor leszálltam Egerszegen a vonatról, mentem a megyére, és jött velem szemben egy hasonló ember, aki rám köszönt. Áttekinthetőbbek voltak itt az emberi viszonyok.

Az első évben a suliban laktam (*Zrínyi Miklós Gimnázium*), a kollégiumból kaptam egy vaságyat, meg három matracot. De nem tudtam hol dolgozni. Akkor a gyerekekkel a szenespincét kipakoltuk, az lett a kis műtermem és ott csináltam az első szobraimat. Mikor első nap a kollégiumban voltam,

elszakadt a cipőm, beültem a szekrénybe, ami ott volt és megpróbáltam megjavítani. Jött egy felsős és azt mondta: te egy rendes, jó kollégista leszel. Megdicsért. Ez borzasztóan fontos. Mindig elmondom a fiatal házásoknak – mert a malomban esküvőket is tartanak – hogy egy fontos dolog van: a férjedet dicséred! Mert ha dicséred, lehozza a csillagos eget is, ha cseszegeted, elvadul.

Amikor tanítottam, nekem sokkal több problémám volt a kollégákkal, mint a diákokkal. A hajamat vágassam le, meg ilyenek. Egyszer berendeltek bennünk a tanáriba légtalmi oktatásra. Mit kell tenni, ha ledobják az atombombát, le kell feküdni a járdaszegély mellé. Én meg felálltam és azt mondtam, az is hülye, aki ezt tovább hallgatja, és kijöttem.

Odaköltöztünk a Landorhegyi 22- be és mivel én voltam az egyetlen írástudó, engem neveztek ki a lakóközösség élére. Egyszer éjjel csöngetnek, egy cigánygyerek ott áll az ajtóban, a bal kezével fogja a beleit. Kérdeztem: mi történt? Azt mondta az apjának, hogy az anyját jobban szereti, erre az apja hasba szúrta. Másik alkalommal jön az egyik lakótárs és mondja: Péter! Ez mégiscsak borzasztó, ezek a fiatalok itt szerelmeskednek a lépcsőházban. Hát, hol csinálják, ha csak itt van helyük...

Sokszor elmondom, hogy lényeges különbség van a megalkuvás és a kompromisszum között. A megalkuvásra mindenki rámelegy, a kompromisszum kavics a folyóban, ahol mindenki alakul.

(Lejegyezte: Pénzes Csaba)

Kostyál László

Tárlatról tárlatra

2 x 60 = ...?

Kovács Zoltán és Németh Dezső kiállítása
Lentiben, a Városi Művelődési Központban

Kovács Zoltán:
A létra

Lenti két, a hatvanadik születésnapját az idén ünneplő jeles művészenek nyílt a jubileum alkalmából közös kiállítása április 7-én a Kerka-parti kisváros művelődési központjának galériájában. Kovács Zoltán fotós és Németh Dezső faműves tárlatára invitált a meghívó, aminek kapcsán azonnal felvetődött bennem a kérdés, hogy az egykori középiskolai osztálytársak között az emberi kapcsolatokon túl, lehetnek-e olyan összekötő szálak, melyek két ilyen eltérő művészeti ágat művelő alkotót közös platformra állítanak? A galériába – a művelődési központ színháztermének előcsarnoka – lépve a kérdőjel eleinte tovább vastagodott és görbült. Az egyik oldalon az egyik, a másikon a másik kiállító alkotásai sorakoztak. Elvont, organikus-mágikus jellegű kispasztikák néztek farkasszemet egy bájos hölgy testének szép formáival és két paripa részleteivel. Kézvel alakított, faragott, csiszolt, festett objektumok a gép hidegen objektív lenszében keresztül rögzített, férfitekintetet vonzó képekkel. A szemlélődő interpretáció folyamata során azonban a rossz érzés, ha úgy tetszik, a két művészt elválasztani látszó virtuális szakadék, oldódni kezdett. Az említett láthatatlan összekötő szálak valóban érződni kezdtek, csak kikapogatásukhoz szükséges némi idő.

Kovács Zoltán fekete-fehér fotókat állított ki, amelyeken formaérzékenységét, a fény-árnyék hatások iránti érdeklődését és az organikus szép idomok iránti előszeretetét a fenti, médiumként használt motívumok segítségével illusztrálta. Nőalakjain a visszafogott ruhátlanság talán csak egyik-másik vérmesebb férfiszemlélő

szemében tűnik erotikusnak, ehelyett inkább a nőies szépség és emellett a sokak által vágyott örök ifjúság fogalma dominál rajtuk. Lófigurái hatására valamilyen homályos, ősi képzetek ébrednek fel bennünk, a magyarság sztyepei múltjának kollektív tudatunkban élő emlékképei, talán még azokban is, akik (velem együtt) sohasem érezték át, milyen felszabadult érzés lóháton ülve egy hatalmas és erős állatot uralni és irányítani. A *Létra* című, egy korábbi néprajzi pályázaton díjazott kép, egy régi parasztház egyszerű padlásfeljáróját élénk állítva, szakrális asszociációkat indukál: Jákob lajtorjáját juttatja eszünkbe. A létra talán nem is csak a földszintet és a padlást, hanem az eget és a földet köti össze, s fokain napról napra magunk is egyre feljebb hágunk. Az egyetlen színes motívum ugyancsak etnográfiai indíttatású: ódon falusi ház pillangót ábrázoló oromzati faragott díszét mutatja.

Az archaizálás és az egyszerűségre, tisztaságra törekvés talán a két leginkább jellemző fogalom Kovács képei kapcsán. Az archaizálás először a monokróm technikában és a jó fél évszázaddal ezelőtti stílári törekvéseket idéző fogalmazásmódban érhető tetten. Ezeket túl azonban a témaválasztás, vagyis a művészi gondolatok kifejezésének eszközei sem a kortárs alkotók elsődleges kelléktárából valók. A „most” helyett” az „egykor” és a „mindig” fontos a fotós számára. A fekete-fehér megfogalmazás mellett a kólorit bonyolult koordinátarendszerét mellőzve csupán egy, a két pólus közötti egyenesen mozog, ezáltal leegyszerűsíti és egyértelműsíti a látottakat. A képi motívumok és kompozíció minden

Kovács Zoltán:
Kíváncsiság

Németh Dezső:
Üzenet
Etelközből

esetben egyszerű és tiszta, evvel is alátámasztva az említett jellemzőket.

Németh Dezső műveit, s ezekből következően gondolkodásmódját hasonlóan jellemezhetjük, habár a megnyilvánulási mód esetében eltérő. Plasztikai, objektjei segítségével egy ősi, a közös tudatalatti világunk részét képező, misztikus világba vezet minket. Fából kifaragott, kicsiny, titokzatos tárgyakba foglalt agancsdarabjai valamiféle sámánisztikus szertartás termékenység-varázsló vagy túlvilági erőt lehívó szertartása kellékeinek tűnnek. Németh, aki az egykori Lenti Nemzetközi Fafaragó Művésztelep egyik szervezője, és egy időben vezetője is volt, imponáló módon, mindemellett tisztelettel bánik a fával. Tudja, hogy a fa olyan szerves, egykor élő organizmust képező matéria, amely nem ragadható ki eredeti kontextusából. A belőle készült tárgynak, alkotásnak is a természetesség hatását kell keltenie, mert csak így maradhat meg az anyag és a forma harmóniája. Kenderből készült fonállal, vászonnal viszont társítható az alkotásokon, mert ezek jellege, melegsége

Németh Dezső: Élt egyszer egy piarista kisdíák

hasonló hozzá, együttesük így gazdagítja az összhatást.

Alkotásain az organikus formavilág az egyik pólust képezi, míg a másik a geometrikus. Van, ahol a háttérrel, vagy alapot adja a (vászonból alakított) konstruktív struktúra, máshol, térplasztikákon, bonyolult posztamensnek fogható fel a geometrikus elemekből összetett talapzat. Olyan is előfordul, ahol a kétféle formanyelv nem különül el ilyen direkt módon egymástól, hanem az egyik oldalon geometrikus szerkezet organikusnak ható kinövésbe megy át, ezzel keltve feszültséget az alkotáson belül.

Kiállított műveinek nagyobb része monokróm jellegű, néhány esetben azonban fontosnak

tartotta a koloritot. Nyilvánvaló, hogy ezek más belső szférába vezetik a szemlélőt. A gyakoribb monokrómia Kovács Zoltán képeinek fekete-fehér technikájára reflektál, ahogyan az archaizálás, valamint a tisztaságra törekvés is. A két alkotót összekötő, elsősorban észre sem vehető szálak erősek, és emiatt végül is kifejezetten szerencsésnek bizonyult a kiállítási tér ilyen megosztása, hogy egymással szemben elhelyezett munkáik révén párbeszédet folytathassanak egymással. És szerencsésnek mondható azért is, mert ezt a párbeszédet akkor fogjuk észrevenni és megérteni, ha magunk a két oldal között állunk.

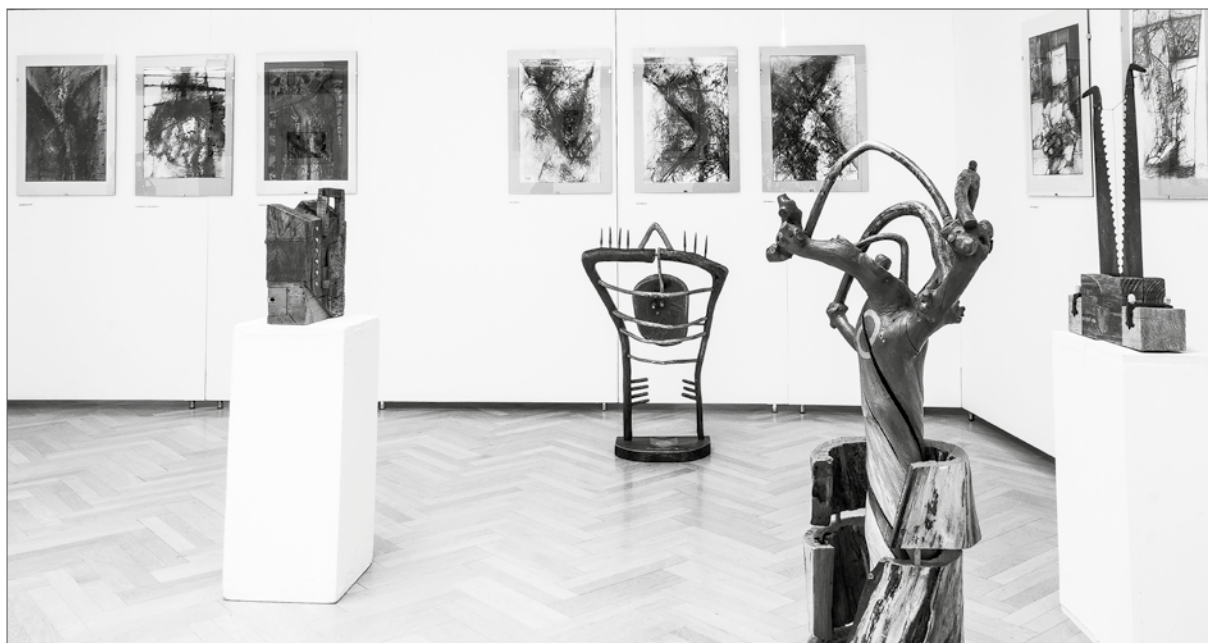
Németh Dezső: Agyagálmok

„2 és háromdés képek”

Kotnyek István kiállítása

a nagykanizsai Hevesi Művelődési Központban

Enteriőr
Kotnyek István
kiállításáról

Egykori bölcs királyunk nyomán hangsúlyozni szoktuk, hogy boszorkányok márpedig nincsenek. A mondás később olyan irányban módosult, hogy polihisztorok ma már nincsenek. Ez már azonban csak részben igaz. Ha a reneszánsz és a barokk sokoldalú zsenijeit (Leonardo, Michelangelo, Bernini) hasonlítja a tudomány és a művészetek számos területén otthonosan mozgó, sőt, kiemelkedőt létrehozó alkotót napjainkban valóban lámpával kell is keresni, azért vannak olyan művészeink, akik több művészeti ágban is maradandó nyomot hagytak. Kezdjük mindjárt Kotnyek Istvánnal, aki festő, grafikus, szobrász, fotós, filmes. Meggyőződésem, hogy némi megfelelő irányú képzettséggel a muzsikában és a verselésben is pompásan megállná a helyét, hiszen mondanivalójának megfogalmazása nem kizárólag egyik vagy másik művészeti ág

eszközrendszerével lehetséges. A közelmúltban jelent meg a zalai kápolnákról és szakrális szobrokról szóló fotóalbuma. Ezúttal „két- és háromdés képekkel”, a kiállítóterem falain sorakozó grafikákkal és posztamensekre installált objektakkal lép a tárlatlátogatók elé. Előbbiek hosszabb időszakot fognak át, míg utóbbiak inkább az elmúlt néhány év termékei.

Grafikai világa régi ismerősünk, mely folyamatosan újabb és újabb hajtásokkal gazdagodik. Olyan, alapvetően nonfiguratív elemekből felépülő, fiktív szféra ez, amelyben eléggé gyakran egy-egy, az empirikus világot idéző, új kontextusba helyezett motívumot is felfedezhetünk. Egy tárgyat, bútordarabot, amely inkább kapcsolódási pontot jelent, mint önmagát. Kotnyek grafikái voltaképpen vizuálisan megfogalmazott emóciók, melyek kivételéseinek olykor szükségük van valamilyen

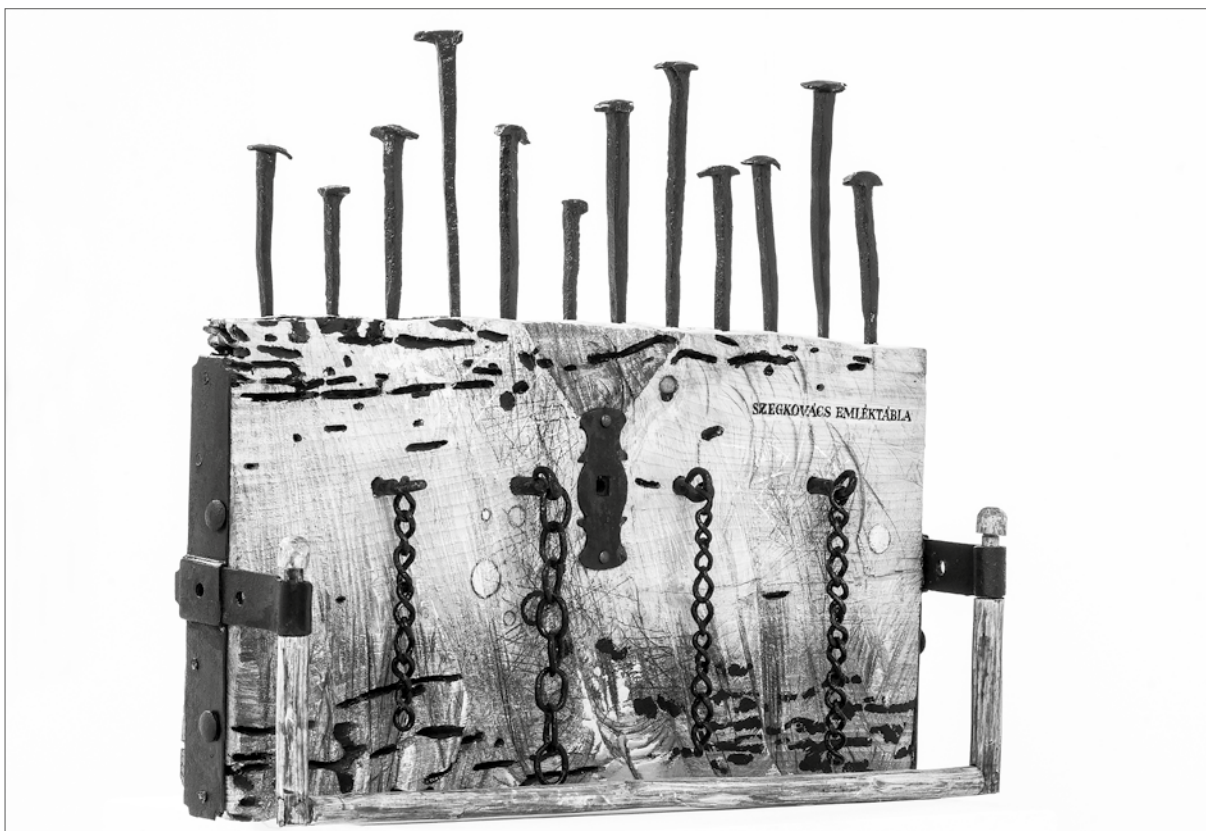
konkrétumra. Kompozícióinak szinte minden esetben egy geometrikus struktúra képezi az alapját, amelyet aztán jobbra képzeletének gyakran asszociatív elemeivel öltöztet fel. Az alapstruktúra helyett persze helyénvalóbb lenne kompozíciós alapelvet említeni, hiszen a szerkezet a maga valóságában nem látszik, csak jól érzékelhetően jelen van, és mindenkor a rendezettség érzetét kelti a szemlélőben. Ez az érzet fontos, mert bár a képen szereplő motívumok nagy része ismeretlennek tűnik, és a megszokott, mélységgel bíró téri dimenzió is jórészt hiányzik, a rend által közelebb érezzük magunkhoz e lapokat. A visszafogott, olykor kifejezetten hideg-fanyar, s csak elvétve tüzes felhangokkal vegyített színvilág kifejezetten erősíti e racionális jelleget.

A tárlat hangsúlyosabb vonulatát egyértelműen az objektumok képezik. Ezek a művésznek az idő múlása iránti érzékenységéről tanúskodnak. Sokfelé jártában-keltében csillogó kreativitással látja bele a mások által feleslegesnek ítélt és szemétre vetett eszköz-roncsokba vagy tárgy-maradványokba valamilyen műtárgy lehetőségét. A hajdan valamilyen céllal készített,

majd az idők és a használat során tönkrement és feleslegessé, sőt, szemétté vált tárgyat a művész kiemeli eredeti összefüggéseiből, és alkotói gesztusával mintegy a művészet „szent” szférájába emeli át. Megtisztítja, átalakítja, kiegészíti, új jelentést tartalommal ruházza fel. A talált tárgyakkal (objet trouvé) operáló művész immár klasszikusnak mondható mentalitása ez. Kotnyek az új mű készítésekor oly módon használja fel, építi be ezeket a leleteket, hogy valamiképpen – közvetlenül vagy áttételesen – reflektáljanak eredeti formájukra vagy funkciójukra is, de alapvetően az ő félig komoly, félig ironikus gondolatait fogalmazzák vizuális jelekbe.

Az irónia hangsúlyos eszköze a művésznek. Egy-egy fogalom (pl. „Szöges ellentét”, „Súlyos kérdés”, „Vágásérett fenyőerdő”) gyakran alkotásai címét képezi, így ezek a művek voltaképpen vizuális gegek. A művészi poénok azonban amellet, hogy a bizarr képzettársítással és a szellemes címadással újra és újra mosolyt csalnak arcunkra, komolyabb kérdéseket is feszegetnek. Az industrializált fogyasztói társadalom elképesztő léptékű

Kotnyek
István:
Szegkovács
emléktábla

szemét-termelése milyen módon hozható összhangba a fenntartható fejlődéssel és az ökológiai szemlélettel? Fordítható-e hasznunkra a robbanásszerű gyorsasággal szaporodó ipari és kommunális hulladék, s ha igen, milyen módon? A művész – ilyen vonatkozásban egyedi kézműves – ugyan egyfajta megoldást kínál erre a kérdésre, de társadalmi méretekben ez az út legfeljebb részben járható. Minden szemétből természetesen nem lehet műalkotást készíteni, de talán nyersanyagként – részben vagy egészben – újra lehet hasznosítani a funkcionálisan alkalmatlanná váló, s ezáltal szemétté degradálódott hajdani termékeket. Ehhez próbál meg a maga kreatív eszköztárával új szemléletet mutatni nekünk a művész.

Kotnyek alkotásait szinte mindig a fanyar hangvétel jellemzi. Nem harsány, nem is mesterkélts, minden természetesnek és a helyén

lévőnek tűnik. Objekt-tárgyai – mondhatjuk őket eszközöknek ugyanúgy, mint tárgyiasult gondolatoknak – kapcsán magától értetődőnek látszik, hogy ilyeneknek létezniük kell, hiszen szabatos vizuális megfogalmazással pontosan azt fejezik ki, amit alkotójuk közvetíteni akart: görbe tükröt tárnak elénk. Kotnyek általuk egy párhuzamos univerzumot épít fel, amit ugyan a maga primer megjelenési formájában nem kell nagyon komolyan venni, ugyanakkor azonban nem is csupán önmagáért való világ ez, hisz egyes elemeivel komoly kérdéseket feszeget. E humorba ágyazott kérdések ugyan nem csípnek, viszont az irónia keltette első reakcióinkat követően elgondolkoztatnak, és talán elősegítik a ma még uralkodó paradigma megváltoztatását. A probléma-megfogalmazás mögött alighanem ennek szándéka is meghúzódik.

Enteriőr
Kotnyek István
kiállításáról

Szemes Béla

Átigazított Shakespeare-vígjáték bemutatója a Hevesi Sándor Színházban

A drámairodalom klasszikusaiként közismert – alkotásaikkal a műnemben kánonként számon tartott –, szerzők darbjainak műsorra tűzése mindig különleges kihívást jelent egy-egy színtársulatnak, hiszen a néző számára ismert, különböző rendezői interpretációban bemutatott művekhez viszonyítva, az újszerű dramaturgiai megoldások, a megszokottól eltérő színpadi formanyelv alkalmazása, és az egyedi (többnyire aktualitásra törekvő) üzenet közvetítése együttesen garantálhatja a sikert.

A zalai társulat az idei évadzárást megelőző új nagyszínpadi bemutatóján, az angol reneszánsz dráma- és színházteremtő egyéniség, Shakespeare korai drámaírói korszakában (feltehetően 1592-ben) írott darbját, a *Makrancos hölgy (avagy a személyiség megzabolázása)* című vígjátékot – Verebes István átdolgozásában és rendezésében – állította színpadra. A rendező, a több magyar fordítás közül (Lévay József, Nádasdy Ádám), adaptációjában Jékely Zoltán szövegét használta fel. Miközben rendezői elképzelésének alapelvéül meghagyta a mű ere-

deti történetét, a shakespeare-i színház néhány hagyományára építkező, sajátosan értelmezett, korszaktól független egyetemes üzenetet hordozó, mégis alapvetően napjaink viszonyaira hangszerelt koncepciót valósított meg. Verebes „beavatkozása nyomán” nem csupán az írott darab eredeti szerkezetének – többek között a keretjáték színeinek elhagyása –, az előadás dramaturgiájának, a színpadi szöveg egyszerűsített nyelvi átalakításának tényszerűségét érzékelhetjük, de markánsan a személyisége és egyénisége megvédéséért „harcoló” nő, valamint az annak megtörésére szegődött férfi karakterével szembesülhetünk. A „konfliktusos dráma” fő vonulatának a művet meghatározó, kizárólagos középpontba emeléséből, a reneszánsz korabeli angol színház meghatározó sajátosságainak elhagyásából, az egyetemességből a korunkra hangoltság alapvető „túlhangsúlyozottságából” fakadóan, a rendező felfogása és darabátdolgozása meglehetősen eklektikusra sikeredett. Aminek következményeként, az előadás dramaturgiai lecsupaszítása mellett, a shakespeare-i

történet színpadi dialógusai túlságosan köznyelvre, adott esetben napjaink nyelvi stílusának igénytelenségére korlátozódtak.

Tartalmilag Verebes két szárra sűrítette (szűkítette) a cselekményt, amelynek meghatározó eleme, „a makrancos hölgy”, Katalin és Petruchio kapcsolatának középpontba állítása, valamint az apai intelmekre szófogadóan reagáló lánytestvér, Bianca személyiségének, viszonyainak bemutatása. A két felvonásra komponált színpadi előadás története Padovában játszódik, ahova –mindenekelőtt „a tudás” és a „boldogság” megszerzésének szándékával – megérkezik Traiano társaságában Lucentio, ifjú „pizai” nemes, hogy megszerezze Baptista Minola lányának, Biancának szerelmét, akinek kezére pályázik a helybéli, páduai polgár, Gremio, valamint Hortensio is. Az események fő vonulatát azonban, a „makrancos hölgy”, Kata és kérése, a veronai nemes, Petruchio között kialakult viszony teremti meg. Petruchio, ugyanis azzal, hogy a lány férjévé válik, különböző etapokon keresztül, megkezd a „makrancos hölgy” akaratos, autokratikus személyiségének „megtörését”. A darab cselekmé-

nye végső soron Petruchio győzelmével zárul: a makrancos hölgy erős karaktere a férje akaratát kiszolgáló, engedelmes feleség viselkedésévé szelídül. Verebes sajátos rendezői koncepciója a puritán díszletelemek (Mira János munkája) alkalmazása mellett, Gadus Erika jelmeztervező ötletei alapján, színes álarc mögé rejtőztetett (inkább az olasz színjátszásban domináns) figurák és a mai (Petruchio színrelépésekor öltönyös, Katalin mindvégig köznapi viseletű) jelmezek kettősségére épült.

Az egyes figurákat megjelenítő színészek játéka alapvetően megfelelt az azokra jellemző és a nézői elvárásoknak megfelelő követelményeknek.

Az apaszerepet betöltő Balogh Tamás (Baptista Minola alakjában) sajátosságosan egyéni alakítást vállalt magra, amelynek hitelessége nem hagyott kétséget bennünk. Az előadás főszereplőiként azonban mégiscsak Sztarenki Pál (Petruchio) és Pap Lujza (Katalin) kettősét jegyezhetjük. Sztarenki a „makrancos” hölgy akaratoságát megtörő, tudatosan felépített cselekvési technikájával aratott emlékezeteset, míg Pap Lujza a másokhoz fűződő viszonyainak ritmikai váltásaival jutott el egyéniségének, magaviseletének radikális átalakulásához. Kettejük meghatározó alakításával egyetemben Grumio szerepében Kiss Ernő, Gremio személyének életre keltésében Szakály Aurél, Bianca figurájában Kátai Kinga, a Hortensio szerepét eljátszó Barsi Márton, illetve a Lucentio és Tranio alakját megformáló Mihály Péter és Bellus Attila színpadi alakítását szükséges megemlítenünk.

A Hevesi Sándor Színház társulata ezúttal klasszikus darab bemutatására vállalkozott. A rendező Verebes István azonban „túlhangsúlyozta”, sőt a férfiszerep dominanciájának prioritásával megalázóan mélyre süllyesztette a női egyéniség tiszteletét. A shakespeare-i darab korunkra hangoltságával így a karakteres színészi alakítások, a hagyományos és a modern elemek ötvözése ellenére sem ajándékozott meg a tökéletes előadás élményével.

Nászta Katalin

Asszony a fronton

Polcz Alaine története Czegő Teréz előadásában

Milyen haszontalanság! Verset írni! Csak róni a betűket egymás mellé...

Minek van haszna ezen a világon? Minden hibávaló gyakorlatilag.

Ahogy a Prédikátor mondja.

Czegő Teréz *Asszony a fronton* c. előadóját hallgattuk, néztük meg a zalaegerszegi Lakásszínházban.

Nincsenek szavak mindarra a szörnyűségre, ami megesett ezzel az asszonnyal a II. világháború alatt. Nem tudom, lehet-e ennél jobban levetkőzni, kitárulkozni.

Megfagy az ember mindattól, amin keresztül ment. Olyanná válik, mint a kő. Átmegy rajta az élet, a katonák, a háború. Olyan lesz, mint egy út. Simára döngölt, kemény, szelek viharától kiszáradt. Úgy meséli el az életét, mint akinek már semmi köze ahhoz, ami vele megtörtént. Nézi magára együttérzés, szomorúság nélkül, tárgyilagosan, mint egy testre, amivel úgy játszott a sorsa, ahogy annak tetszett. Sodorta a szél mindenfelé. Tehetetlenül szenvedte csapásait. Ámuló szemekkel nézte saját életét, férjét, a háborút, mint az alvajáró, akivel megesnek a dolgok, de a tudatáig nem jut. A növény lehet ilyen, egy fa, akinek nincsenek viselkedései ismeretei, csak van. Az idők folyamán pedig belekarcolnak, vésnek, letörnek róla ágakat, leszedik gyümölcseit – ő csak van. Ha kivágják egyszer, a gyűrűi mesélnek, mi esett meg vele. Valahogyan így beszél el nekünk Polcz Alaine is saját életét. Érzelmek, önsajnáltság nélkül. Lássátok meg, mi történt.

Mellettem ülő régi kollegámnak szemem nem maradt szárazon. Magam megfagyva ültem a széken. Mindaz, amit az ember elszenved békeidőben így vagy úgy, szóra sem érdemes tragédiák ahhoz, amit ez az asszony, az asszonyok el kellett túrjenek a háborúban.

Mitől válik egyik ember kővé, mitől omlik össze a másik – titok. De magyarázat lehet Polcz Alaine hospice alapítványára, működésére. Átsegíteni az embert a halálra, tudomást nem véve

annak szörnyűségéről. Mert nem az fáj, hanem ami előtte van, az élet. Annak pedig addig kell örülni, amíg lehet.

Én meg tudom érteni a hitetlen embert. Az élet szörnyűségei megölhetik, még mielőtt meghal. A „nincs isten” kiáltás természetes felelet rájuk. Még a távoli Isten sem „képes” ki-

ragadni a nyomorúságokból. Csak egy közelvaló tehetné, arról meg nem beszél senki. Csak hihetetlen bír lenni egy isten, aki mindezt megengedi. Aki mégis reménykedik benne, annak már a tragédiák előtt hitre kellett jutnia valamiképpen, másként esélye sincs a kegyelemre. (Ezért kell prédikálni.)

Nincs helyes magatartás, viszonyulás mind-ahhoz, amit hallottunk. Nincs, aki megszabhatná az emberek közül: hogyan kellene, mit lehetne tenni az étellel, amikor épp nincs diatban, hanem a halál flangál, masírozik az utcákon, a házakban – mindenütt. Nincs mérce, amihez igazodhatnánk, amivel megítélhetnénk az emberi sorsot. Pusztá tényeket sorolhatunk fel, elbeszélhetjük, mi esett meg velünk, anélkül, hogy számon kérhetnének bennünket bármiért. Még hasonlatot sem találni ezekre az időkre. Ha voltak, vannak is elképzelései az embernek a háborúkról, mindent ledönt, átfogalmaz az események száraz felsorolása. A szív már megszakadt, a lélek megdermedt, meghalt – csak vegetál az ember ebben a testben, ami már nem érez semmit.

Ezért aztán másként nem is nagyon lehet mindazt elmesélni, ami Polcz Alaine-nél megtörtént. Elmondani egy életet a háborúban, egy asszony sorsát abban az időben, anélkül, hogy megtévelyedne az ember, csak így lehetséges. Önmagán kívül, hideg, objektív szemlélettel, kettéhasadt tudattal, szárazon felsorolva. Hogy lehetne-e nevetni közben? Csak annak, akinek még halvány sejtelve sincs, mi eshet meg vele is, talán nem is olyan sokára. És a nincs kihez futni, kihez menekülni érzés majd őt is kővé dermeszti, az ő szívét is megfagyasztja.

Czegő Teréz úgy meséli el Polcz Alaine történetét, mint egy teadélutánon a barátainak. Nem tetszést keres, nem együttérzést, csak meghallgatást. Hogy elmondhassa az elmondhatatlant. Nagylelkű. Megkíméli nézőit, hallgatóit a kényszerű sajnálkozástól, a hazug együttérzéstől, hiszen tudja: ez lehetetlen. Lehetetlen a megértés, a történet, a történelem. Felfoghatatlan az EMBER sorsa, az ASSZONY sorsa ilyen időkben.

És élünk-e más időkben? A hiábavalóság pecsétje rajtunk. Ami volt, meglesz újra. Csak ismételni tudja magát az élet. Az ember pedig kavargó viharában, mint száradó falevél. Sodródik. Nincs, aki kimentse.

Vagy mégis?

A legtöbb, amit a színész elérhet egy ilyen előadással, hogy gondolkodásra készíti a nézőt. Saját sorsára irányítja figyelmét, elvonatkoztatni kényszeríti, megtanít úgy szemlélni a dolgokat, hogy tehessünk valamit, még mielőtt megesnének velünk. Talán ennél többet nem is kívánhat egy művész. El lehet nevetgélteni, bagatellizálni, de a lényeg ugyanúgy érint mindannyiunkat. A szörnyűségek velünk esnek meg. Mi vagyunk, akiket megerőszakolnak, akivel nem törődnek, akit kihasználnak, megvetnek, meg akarnak ölni. A mi sorsunk forog kockán minduntalan. A mi fejünk felett lóg az a damoklészi kard. Minket aláznak meg, a mi testünket, szívünket gyalázzák meg újra és újra. Nem maradsz érintetlen. Az asszony sorsa a mi sorsunk. A háború velünk történik, a házasságokban velünk packáznak, minket vetnek oda koncnak az ebek elé. Nem maradsz érintetlen. Te vagy az asszony, a férj, a katona, te vagy a háború, a szerelem, az élet. Vele, benned történik meg a megtörténhetetlen. Polcz Alaine kitérte életének ajtaját, beengedett a házba és elmesélte, ami vele megesett. Czegő művésznő pedig szócsöve lett. Az előadást nincs kritikus, aki minősíthetné. A mihez képest értelmezhetetlen. Egyet tehetünk: el kell menni, meg kell nézni, meg kell hallgatni.

Máriáss Zsolt zongorakísérete, Ligeti György zeneművének részleteivel, olyan mértékben egy az előadó történetével, ahogy a fa lombja a szélnek enged. Tökéletesen belesimul az elmondásba. Alázata társául szegődik az asszonynak. Ő az egyetlen.

Turbuly Lilla

Kövek, pöttyök, magánszámok

A Griff Bábszínház két előadásáról

A Griff Bábszínház 2015/2016-os évadának két utolsó bemutatója, a *Pintyőke cirkusz, világszám!* és az *Istipisti és a kővirágok* több hasonló vonással is bír, és jól tükrözi az új vezetés törekvéseit.

Mivel e cikk kereteit meghaladja a teljes évad áttekintése, utóbbihoz röviden csak annyit, hogy Szűcs Istvánnak kinevezett vezetőként ez volt az első teljes évada, de megbízott igazgatóként már jóval régebben, 2013 őszétől áll a színház élén. 2015-től művészeti vezetőként Bartal Kiss Rita csatlakozott a társulathoz, aki korábban két alkalommal is rendezett már a színházban: még 2005-ben, Kovács Géza igazgatósága alatt a *Kutyaéletet*, 2014-ben pedig a *Szélszabadítót*. Az idei évadban az olyan, már klasszikusnak számító magyar szerzők mellett, mint Lázár Ervin és Csukás István, a középgeneráció, a sajnos már

elhunyt Czigány Zoltán, a fiatalok közül pedig Gimesi Dóra egy-egy darabját is színpadra állították. Nem hiányoztak azonban a repertoárból a népmesék sem, utóbbiakat a meghívott Hepp Trupp *A 3 kismalac és a farkasok* című előadása, valamint egy különlegesség, az afrikai népmeséket feldolgozó *Nanga és az elefántgyerekek* képviselte. Cserélődött a társulat egy része, és a meghívott alkotók körét is igyekeztek bővíteni. Vendégelőadásokkal nyitottak a csecsemőszínház felé, amit majd egy saját bemutató is követ, valamint törekedtek arra is, hogy több értékes (köztük felnőtteknek szóló) előadást is elutaztassanak Zalaegerszegre.

Visszatérve most már a *Pintyőke cirkusz, világszám!*-ra és az *Istipisti és a kővirágokra*, közös vonásuk, hogy az egész előadás vagy annak

jelentős része egyetlen színészre épül, és így, a monodrámákhoz hasonló módon, nagyon sok minden egyetlen emberen áll vagy bukik. A bábszínház világában persze ez más színházakhoz képest jóval gyakoribb helyzet, hiszen a vásári bábjátékokban is általában egyetlen ember játszik el több bábbal több szerepet. A bábszínház azonban az utóbbi évtizedekben jelentősen átalakult, a bábszínészeknek báb nélkül, színészként is ugyanúgy meg kell állniuk a helyüket. Így van ez ezekben az előadásokban is: az előjáték vegyül a bábjátékkal.

Csukás István meseregényében, a *Pintyőke cirkusz, világszám!*-ban egy, a cirkusz világából kikopott cirkuszigazgató próbál meg visszatérni a manézsbá, és új társulatot teremteni a hozzá csapódó két kóbor macska, Mirr-Murr és Oriza-Triznyák, valamint más állatok segítségével. A mesét Szabó Attila alkalmazta színpadra. A történethez egy cirkuszi kikiáltó stílusában keretet is fűzött, emelkedett, régies stílusú és vicces, a szövegbe nem illő szavakkal fűszerezve (így kerülnek párba például a mősziók és a dossziék). A szöveg másik, visszatérő humorforrása a folyton a Mamucikáját emlegető Pintyőke beszédstílusa. A gyerekeknek az ismeretlen szavak nem okoznak zavart, a hangzás és a szöveggörnyezet mindezen átsegíti őket.

A játékeret a lendvai Sinkó Szabina, a Pupil-la Bábszínház alapítója tervezte. A forgatható, cirkuszi sátrat, házat és vándorszekeret egyaránt megtestesítő szerkezet remek, szemet gyönyörködtető alkotmány. Megteremti a cirkusz hangulatát, és a kisebb-nagyobb rekeszek-ablakocskák folyamatos benépesülése a cirkuszi társulat folyamatos épülését is jelzi. Sipos Katalin ötletes, kedves bábjai jól illenek Csukás István világához.

Bartal Kiss Rita rendező aprólékos gonddal építi fel az előadást, és jól él a díszlet adta lehetőségekkel is. Érdekes, ahogy a cirkusz és a színház illúziója elkülönül. Míg Pintyőke a teljes illúzióért küzd, a színház itt bátran leleplezi önmagát. A díszletet vagy az egyes bábokat mozgató Hettinger Csaba többször kilép a közönség elé, nyilvánvalóvá téve, mi zajlik a „színpalak” mögött.

És ezzel eljutottunk Koszovszky Mártonhoz, aki nyolc szerepet (narrátor, cirkuszigazgató, állatok) játszik egyszerre. Mackós, szakállas-szemüveges, nyugodt alkatához nem a harsány kikiáltó, hanem a higgadt mesélő áll közelebb. Ezzel a kiegyensúlyozott, komótosan tempós habitussal fel tudja kelteni és meg is tudja tartani a figyelmet – és még jól is énekel. Az előadást a premieren és a 20. alkalom kör-

nyékén is láttam, így tapasztaltam, hogy ahogy beérett az előadás, ez a jelenlet jóval magabiztosabb lett. Játéka nem átütő erővel, de megbízható minőségben járul hozzá, hogy egy műves, átgondolt előadást láthasson a közönség.

Gimesi Dóra meséjének, az *Istipisti és a kővirágok*nak egy olyan királyfi a főhőse, aki valósággal irtózik a hagyományos királyfi szereptől. Annál szenvedélyesebben vonzódik a kövekhez. Habitusában is erősen eltér a klasszikus mesékben megszokott királyi sarjaktól: nem kimondottan daliás, inkább félénk, bizonytalan fiú, aki csak abban biztos, hogy uralkodás helyett kövekkel, na meg Zsuzsi királylánnyal foglalkozna egész életében. Eredetileg ez a mese is a *Csomótündér* című mesekönyvben jelent meg, akárcsak a *Tíz emelet boldogság*, amiből Kovács Petra Eszter rendezett előadást a Budapest Bábszínházban, olyan sikerrel, hogy az előadás megkapta a 8. Gyermek- és Ifjúsági Színházi Szemle fődíját, de jelölték kritikudíjra is, és a főszereplőt, Hannus Zoltán is díjazták.

Bevált csapaton ne változtass – gondolhatták a színházban, amikor most, az újabb Gimesi Dóra-meséhez ismét Veres András készítette a színpadi adaptációt, Teszárek Csaba a zenét, és Kovács Petra Esztert kérték fel a rendezésre. (A díszlettervező azonban ott

Grosschmid Erik volt, Egerszegen viszont a rusztikus összhatású, kövekkel „berendezett” tér Polgár Péter munkája.)

Az Istipistit játszó Fritz Attila az előadás első részében egymaga van a színpadon. A királyi szülők arcképét egy különös, esernyővázra emlékeztető szerkezettel „lógatja be” maga elé, és úgy beszélget velük, hogy – ügynevezett muppet technikával – az ujjaival mozgatja az arcvonásaikat. Ennél a jelenetnél a bemutatón egy idő után egy kisgyerek közbeszólt, hogy mikor jön már valaki más szereplő – jelezve azt, amit felnőttként is éreztünk: a kezdeti újszerűség után ez a megoldás hamar elveszti érdekességét. Amikor – a bemutató után három héttel – másodszor láttam az előadást, a jelenet már rövidebbnek és jóval frappánsabbnak tűnt. Az előadás további részében a színészi játék mellett már a tárgyanimáció dominál: a színészek (Fritz Attila mellett a Zsuzsi királykisasszonyt játszó B. Szolnok Ágnes) az emberszerep mellett köveket mozgatnak és személyesítenek meg, emberi karakterrel felruházva azokat. Van flegma kamasz kockakő, idegbeteg achát, romantikus antimonit stb.

Hasonlóan a *Pintyőke cirkusz, világszám!*-hoz, a főszereplőnek itt is több karaktert kell megformálnia, és az előadás jelentős részében egyedül van a színpadon.

Fritz Attila csodálkozó szemű, a kőrengetegben tétován vándorló Istipistije sárga kabátjában és pilótasapkájában kicsit emlékeztet *A kis herceg* magányos alakjára. Néha azonban nehéz eldönteni, hogy a karakter vagy a színész tétováságát látjuk a színpadon. Az utóbbit erősíti, hogy Fritz Attila a daloknál sem túlzottan magabiztos. Amikor B. Szolnok Ágnes energikus, tűzről pattant Zsuzsi királykisasszonya is jelen van, az előadás jobban működik. Persze, mindez beleillik a rendezői koncepcióba is, hogy a szereplők egyedül elveszettek, csak közösen teljesek – ezek a bizonytalanságok mégsem tesznek jót az előadásnak. Az azonban tény, hogy másodszori meg-

nézésre az *Istipisti* is sokkal jobb formát mutatott, mint a bemutatón. És az is, hogy ebben az esetben is jó alapanyagból, minőségi munkára törekedve dolgoztak.

Mindkét előadás azt tükrözi, hogy a Griff Bábszínház az (újra)építkezés fázisában van, és hogy biztos alapokra, kövekből akarnak építeni. Hogy mindehhez a nézőket is partnernek tekintik, azt egy kedves gesztussal jelzik: az előadások után mindenki kap egy kör alakú, öntapadós, színes matricát, amit a lépcsőfeljáróban oda ragaszt fel, ahová csak akar. Az évad végére kiszínesedett a lépcsőház. Mi pedig várjuk, hogy az alapozás után jövőre hogyan folytatódik ez az építkezés.

Tóth Imre negyedik kötetének bemutatója

Április 5-én a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár olvasótermében mutatták be munkatársunk, Tóth Imre legújabb, *Exit* című verseskötetét. A szerzővel Payer Imre, József Attila-díjas költő beszélgetett, a kötetből Czegő Teréz, a Hevesi Sándor Színház művésznője olvasott fel.

Vers-Tér-Kép és Tarantella

A Költészet Napjához kapcsolódva, április 9-én komplex programmal várta a zalaegerszegi közönséget a Keresztury Dezső VMK, a Pannon Tükör szerkesztősége és a szervező Magyarucca Egyesület. A rendezvény nyitányaként Szemes Péter irodalomtörténész értékelte a Vers-Tér-Kép pályázatra beérkezett, a szerzők kedves településeiről, lakóhelyéről szóló szövegeket, és a zsűri – melynek lapunk képviselőjében Tóth Imre és Péntes Csaba is tagja volt – díjakat adott át a legjobbnak ítélt versek alkotóinak. Ezt követően Németh Miklós grafikusművész tartott a Gönczi Galériában látható, *Árnyak* című kiállításán szubjektív tárlatvezetést, végül Kaj Ádám *Tarantella* című darabját tekintette meg a szépszájú érdeklődő. A Dukai Takách Judit (Bilicsi Mónika) és Lónyay Erzsébet – *Psyché (Vámos Vica)* képzelt találkozásáról szóló előadást a szerző rendezte.

Maratoni versolvasás

Április 11-én egész napos versolvasásra várta a zalaegerszegieket a Díszpinty Gasztró Bárba a Keresztury Dezső VMK Családi Intézete. A rendezvényen lapunk képviselőjében több szerkesztő és szerző – Varga Zoltán, Tóth Imre, Lackner László, Szemes Péter és Turbuly Lilla – is megosztotta a közönséggel kedves szövegeit.

Megnyílt a Babits Emlékév

A Babits Emlékév nyitányaként – melynek keretében lapunk főszerkesztője, Kaj Ádám új, a költőről írt drámáját is bemutatják majd – az esztergomi Babits Emlékbizottság az alábbi közleményt adta ki:

2016. április 22.

„*Tavaszi verses nyitány*”

„...este a kávéházban Bányai Kornél, a kiváló fiatal költő üdvözl, aki itt tanárkodik.

A múlt lelkét beitta ez a föld, s talán majd táplálni fogja vele, fiatal festőkön s költőkön keresztül, a jövő lelkét is: erre harsanjatok, esztergomi tósztok!”

(Babits Mihály: *Esztergomi riport*)

Az esztergomi Babits Mihály Emlékbizottság évindító programjával egybekötött, kihelyezett ülése. A verses, zenés estre az esztergomi Szamos Marcipán Cukrászdában (régii Központi Kávéház) került sor 18.30-21 óráig. Az emlékévet Romanek Etelka Polgármester asszony nyitotta meg, majd a Babits Kutatócsoport vezetője, az est díszvendége, Prof. emer. Dr. Sipos Lajos beszélt Babits esztergomi éveiről. A meghívottak között jelen voltak olyan kiváló Babits-kutatók, például Téglás János, és hozzártartozóik, akik munkásságukkal jelentősen gyarapították a költőről való esztergomi tudásunkat. Prantner Ivett, a Bizottság elnöke köszöntőjében méltatta a 2008-as esztendő eseményeit, amikor a város Babits születésének 125. évfordulóját ünnepelte Nagyfalusi Tibor elnökletével és Szabó Judit szervezésével. Az akkori, Babitsról szóló mottót megtartották idénre is az 1934-es Esztergom és Vidéke hasábjairól: „...*életünkön a tekintete, érezzük meleg szívélyes barátságát, szeretetét, keze simogatását. Ennél is többet ad: írásokat, mik fiainknak is szólnak! És mit adhatunk mi?*” A korabeli kérdésre volt válasza a fiatal, kiválóan szervező Prantner Ivettnek a Bizottság nevében: „a soha el nem feledést, a költő emlékének és munkásságának megőrzését, és így hallhatatlanságát adhatjuk. Mint ezen a mai estén is.”. Idén, a költő halálának 75. évfordulójára emlékeznek, főhajtással tisztelegve előtte, és esztergomi éveit elevenítve fel, a város intézményeinek és közönségének bevonásával, minden hónapban más-más rendezvényel. A következő eseményre, egy felemelő zenés, irodalmi emlékműsorra, május 20-án kerül sor, amikor a Misztrál Együtttest hívják meg Sudár Annamária előadó-művésznővel együtt.

Az évet Babits Mihály jelképes kávéházi asztalának és az ott látható kéziratmásolatok, képek, emlékek felfrissítésével, rendbetételével kezdik, amely egyben az est fénypontja is. Ennek átadására Polgármester Asszonyt és G. Tóth Franciskát kérték fel. Ezt követően az Esztergomi Diákszínpad és a Zsolt Nádor Zeneiskola közös verses, zenés nyitánya emelte az estet. Műsorukat Erős Viktória állította össze. Szegő Csaba hangulatos, békebeli időket megidéző kávéházi muzsikája szólalt meg a program előtt és után.

A Babits Emlékbizottság tagjai:

Prantner Ivett (a Bizottság Elnöke, múzeumpedagógus)

Bánhidly Vajk (tag, tanár)

Dr. Horváth István (tag, c. múzeumigazgató, régész)

Dr. Osvai László (tag, főorvos)

Erősné Vörös Viktória (tag, tanár)

G. Tóth Franciska (tag, irodalmi muzeológus)

Horányi László (tag, színművész)

Kovátsné Várady Eszter (tag, könyvtárigazgató)

Pálmai Árpád (tag, tanár, előadóművész)

Pálmai József (tag, tanár)

Pásztó András (tag, tanár, dramaturg)

Szabó Judit (tag, textilrestaurátor)

Tóth Sándor (tag, költő, főiskolai tanár)

Szerzőinkről

Bene Zoltán (1973; Szeged) prózaíró, szerkesztő
Braun Barna (1990; Budapest) költő, kritikus, szerkesztő
Bubits Tünde (1967; Zalaegerszeg) prózaíró, tanár
Cseh Valentin (1978; Zalaegerszeg) történész, muzeológus
Csontos János (1962; Budapest) költő, prózaíró
Farkas Balázs (1987; Budapest) prózaíró, kritikus
Filip Tamás (1960; Budapest) költő, szerkesztő
Halász Albert (1969; Lendva) költő, néprajzkutató
Kaj Ádám (1988; Zalaegerszeg) költő, drámaíró
Karáth Anita (1978; Zalaegerszeg) költő, tanár
Kosovel, Srečko (1904-1926) szlovén költő, prózaíró, publicista
Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) művészettörténész
Ködöböcz Gábor (1959; Eger) irodalomtörténész, szerkesztő
Léka Géza (1957; Budapest) költő
Madár János (1948; Budapest) költő, szerkesztő
Megyeri Anna (1956; Zalaegerszeg) történész, muzeológus
Molnár László (1953; Zalaegerszeg) történész, muzeológus
Násza Katalin (1950; Zalaegerszeg) költő
Németh József (1934; Zalaegerszeg) művelődéstörténész, ny. múzeumigazgató
Payer Imre (1961; Budapest) költő, irodalomtörténész
Pénzes Csaba (1959; Zalaegerszeg) író, rendező, közművelődési szakember
Soós József (1953; Lenti) költő
Suhai Pál (1945; Budapest) költő, kritikus, műfordító
Szabolcs Péter (1942; Zalaegerszeg) szobrászművész
Szemes Béla (1955; Zalaegerszeg) színházkritikus
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) irodalomtörténész, kritikus
Szoliva János (1936-2014) nagykanizsai költő
Tóth Imre (1966; Zalaegerszeg) költő, prózaíró
Turbuly Lilla (1965; Budapest) költő, prózaíró, kritikus
Vilček Béla (1956; Budapest) irodalomtörténész, kritikus
Vörös István (1964; Budapest) költő, prózaíró
Z. Karvalics László (1961; Budapest) információtörténész

A lapszámot **Lukács Zoltán**, **Goór Zsolt**, **Hohl Zoltán** és **Pezzetta Umberto** fotóival illusztráltuk.

Részletek a Griff Bábszínház *Pintyőke* cirkusz világszám című előadásából

PANNON TÜKÖR KÖNYVEK, EGYÉB TAGI ÉS SZERZŐI KÖTETEK

PANNON TÜKÖR KÖNYVEK

1./ Utassy József Emlékkönyv

A 75 éve született, Kossuth- és József Attila-díjas költő emlékét őrző kötetet felesége, Horváth Erzsébet szerkesztette. Meg nem jelent és hozzá írott versek, novellák, baráti, pályatársi visszaemlékezések, esszék alkotják egy-egy fejezetét. „...hiába tűnt el bárkája a szemhatáron túl... szövegei élnek” - írta róla Szemes Péter Itt és otthon c. kötetében. (2013)

2./ Szoliva János: Idővonal

A nagykanizsai költő maga válogatta verseit nyújtja felénk, melyek megjelenését sajnos nem érthette már meg. Erős gondolatiságú, szentenciós szövegeiben mesterien merevítette ki a múlt pillanatokát. „A világot rejte, testamentumian tömör passzusában meglevőnek a felvidéki vízimolnár ösök, az eltávozott szülők... s a nemlét csöndjének mélysége magassággá válik” - olvashatjuk fülszövegében. (2015)

3./ Szemes Péter: Itt és otthon. Válogatott kritikái írások 2008-2014

A szerző közel másfél évtizede szerkesztője a folyóiratnak, melyben számos emlékezős tanulmányt, kritikát is publikált. Az elmúlt években született írásaiból válogatott kötetében az egyetemes magyar irodalom néhány újabb, jelentős teljesítményének mélységeit bontja ki, közérthető, élvezetes stílusban. (2015)

4./ Tóth Imre: Exit

A zalaegerszegi költő már középiskolás korában jelentkezett egyéni hangvételű, sajátos világot építő verseivel, s ehhez a mai napig hű maradt. „Tóth Imre kötetében különösen közegbe kerül a szerző személyes élettörténete. A közeg sarokpontjait a gyászmunka jelöli ki. Ezek a pontok a transzcendencia végtelenségére tárják az írások terét és idejét” - írta Payer Imre a kötet előszavában. (2016)

5./ Lackner László: Vonzalmak és tisztítások

A zalaegerszegi szerző hatodik könyve, második novelláskötete egyfajta életmű-összegzés. „Nem véletlen az sem, hogy a cím távolról Goethe „rokonlékűségeit” idézi, hiszen a Vonzalmak és tisztítások első két része, a másodikhoz csatolt kisregénnyel, a műfaji különbözőség ellenére a klasszikus elődök hasonlóan a férfi-nő kapcsolat labirintusában kalauzolja a szellemi vándort” - olvashatjuk az előszóban. (2010)

6./ F. Wolf Ágnes: Napfogyatkozás

A keszthelyi óvónő naplója jelentős egy szörnyű betegségből sikeresen kigyógyult, emberfeletti betegoldali küzdelmet makacsul felvállaló, élni akaró asszonyról, hogy hitet adjon azoknak, akiknél diagnosztizálják a halálos kórt, mert mindig van remény. „... meggyőz bennünket arról, hogy elsősorban mi magunk vagyunk felelősek az egészségünkért, egyszeri és megismételhetetlen életünkért” - írja a szerkesztő az ajánlásában. (2008)

7./ Szemes Péter: Rendületlenül

A lapszerkesztő tavalyelőtti kötetét alapvetően két fejezetet foglal magában. A *Tíz esszé* a történelmi Zala irodalmi hagyományait vizsgálja, beleértve a kiadványozást (antológiák, irodalmi könyvsorozatok) is. A *Tíz kritika* egység a zalai-muravidéki szerzők legutóbb megjelent könyveit elemzi. (2014)

8./ Tóth Imre: A kert

A zalaegerszegi költő két verseskötet után novellákkal jelentkezett, melyek a lírai szövegekben megismert univerzumot járják be más nézőpontból. „A kert hét rövid szövege, noha az egyes novellák külön-külön világot építenek, vagy inkább mutatnak meg, a melyben száz szállal kapcsolódnak össze, így azokat egy műalkotás mozaikdarabjaiként is tekinthetjük.” - írja a szerkesztő az előszóban. (2015)

9./ Lángi Péter: Őszidőm leltára

A Keszthelyen élő nyugdíjas tanár második kötetében versek, verses levelek, képeslapok, aforizmák, haikuk és műfordítások zavarba ejtő sokszínűsége tárul elénk. „A kötet egyik legszebb verssorai születtek meg a „szíves krónikát” jegyző költő hangultváltásaiból, melyek tisztelgések a kórházi dolgozók előtt... Bebarangolván ezt a lelkiileg és valóságosan is tágas (költői) világot, megérezzük, mit jelent: „szeretetre kitarva” élni.” - fogalmazza meg az előszó. (2015)

10./ Lackner László: Kakukkfőka

A zalaegerszegi író a rendszerváltozásnak egy sajátos, egyéni sorsot mélyen érintő történettel igyekezett emléket állítani. „Szívesen hívom föl a figyelmet az írás választott stílusára: a frappáns, rövid, lecsupaszított mondatok ügyesen porogtatnak előre - esetenként hátra - a cselekményt, és nem nehéz megjósolni, hogy aki belefog a könyv olvasásába, hajszolni fogja magát, hogy megtudhassa végét” - írja a fülszövegben Fábrián László szerkesztő. (1997)

SZERZŐINK ÉS A PANNON ÍRÓK TÁRSASÁGA TAGJAINAK KÖTETEI:

11./ Bubits Tünde: Hollókék

A zalaegerszegi tanárnő első könyve egy felnőtteknek szánt fantasy-mese. „Az író lírai betétekkel, szürreális képekkel átszőtt kisregénye a Kegyetlenség és a Jóság küzdelmét jeleníti meg, amelyben a féltékeny Szörny tombolása egy vonzó, egzotikus virágokkal ékes Ember-Kertet semmisít meg” - vezeti fel a történetet az előszó. A szerző így vall a könyv születéséről: „A történet általam írtam meg önmagát, hogy vele újra megalkothassam önmagam”. (Vitrin Képzőművészeti Egyesület, 2015)

12./ Cséby Géza: Vasárnapi koncert – Niedzielny koncert

A keszthelyi író, költő tizenhatodik kötetét személyes hangvételű verseit kínálva olvasásra, első fejezete párhuzamosan lengyel fordítással is. Ismert, hogy a szerzőnek anyai ágon lengyel felmenői vannak, és évtizedek óta munkálkodik a magyar-lengyel kapcsolatok erősítésén. A kötet záró részében a szülőváros, és a Balaton kedvelt települései szépségeit vázolja fel szeretettel, helyenként finom iróniával. (Magánkiadás, 2014)

13./ Lackner László: A skorpió jegyében

A szerző 1956-os gyerekkori élményei alapján írta meg regényét, amely jugoszláv határ menti járási székhely (Lenti), társadalmi és családi közegében ábrázolja a forradalmi eseményeket, egy tizenhárom éves kamasz látásmódjával. Izgalmas, szellemes jelenetek váltogatják egymást, amit színesít az első szerelem lélekemelő élménye. A köztörténet budapesti események után érdekes belelátni abba, hogy falun miként bontakoztak ki a történelmi események. (IPV, 1989)

14./ Tóparti esszék, tanulmányok

A hévízi Csokonai Társaság az elmúlt évben ünnepelte alapításának 25. évfordulóját. Ez alkalommal egy kötetben tették közzé a korábbi évek legemlékezetesebb, legjobb előadásait. Ismert szerzőktől olvashatunk izgalmas esszéket például Csokonai valláshoz fűződő viszonyáról, Kazinczy és Festetics György kapcsolatáról, Deák Ferenc és Vörösmarty barátságáról, Weöres Sándorról, a muravidéki kétnyelvű oktatás tapasztalatairól. (Csokonai Irodalmi és Művészeti Társaság, 2014)

KÖNYVTÁRAKBÓL KÖLCSÖNÖZHETŐ KÖNYVEK

15./ Palackposta – Zalai-muravidéki írók, költők antológiája

A harminchárom zalai, vagy a megyéhez kötődő, illetve muravidéki szerző elmúlt években keletkezett alkotásaiból válogatott a szerkesztő Szemes Péter, aki a következő szavakkal ajánlotta a kötetet, az érdeklődők figyelmébe: „Minden közösség számára fontos, hogy időről időre számba vegye kulturális értékeit, teljesítményeit. S ne csak a múltbelieket, amelyek az összegzés idején már a felvállalt (esetleg megtagadott) hagyomány részét képezik...” (Pannon Tükör Könyvek, 2014)

16./ Csönddel cserepezve – Lenti szépirodalmi antológia

A Lenti szépirodalmi antológia tizenkét szerző munkáiból nyújt válogatást. „Lenti, városá nyilvánítása óta több kiadvány megjelenését is támogatta, ezek között azonban szépirodalmi antológia még nem volt. Zala megye Trianon-tépte dél-nyugati csücskében szerencsénk szép számú, városunkhoz és környékéhez kötődő költő, író alkotott, és alkot ma is” - írja az előszóban a Horváth László polgármester. (Szerkesztette: Szemes Péter, kiadta Lenti Város és a Pannon Írók Társasága, 2014.)

17./ Rajnai Rotter Csaba: Napkeltétől napnyugtáig

A keszthelyi szerző első kötetét, melybe azok a prózai munkák kerültek bele elsősorban, amelyek a vízparthoz, a horgászathoz és az emberekhez kötődnek. Elbeszélései másik része a mai hétköznapok eseményeiből merített témát. Megtálalhatók bennük a gyermekkori, fiatal felnőttkori élmények alapján írt történetek, de a fantázia szülte elbeszélések is színesítik a kötet tartalmát. A kötetet grafikáit Súlyom Sándor készítette. (2001)

18./ Rajnai Rotter Csaba: Múltbéli történetek

A Keszthelyen élő szerző második kötetét, melyet hosszabb szünet után, már a nyugdíjas évei elején tárt a közönség elé. Elbeszélései első fele a Csongor történetek köré szövednek, melyek egy készülő regény előmunkálatai. A második részben a hétköznapi történetek, események inspirálta témákat dolgozza fel. Elbeszéléseiben bepillantást ad abba a világba is, amelyik a racionalitáson túl, egy álomvilág határán működik. (2012)

A könyvek 1.500,-os áron utánvétellel megrendelhetők a Pannon Tükör szerkesztői címén: 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21, vagy e-mail címén: pannontukor@gmail.com.